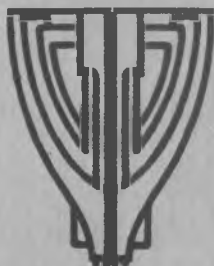

AZ
EGYHÁZI KÖNYVUTILALOM
ÉS KÖNYVBIRÁLAT

IRTA
GÉCZY JÓZSEF

AZ
EGYHÁZI KÖNYVUTILALOM
ÉS KÖNYVBIRÁLAT

HITTUDOMÁNY DOKTORI
FELAVATÓ ÉRTEKEZÉSÜL

IRTA

GÉCZY JÓZSEF

Szent-József-intézeti tanulmányi felügyelő.

NIHIL OBSTAT.

Magno-Varadini, die 16-a Apr. 1915.

Dr. JULIUS NÉMETHY
censor dioecesanus.

Num. 1162—1915.

IMPRIMATUR.

Nagy-Várad, 17-a Apr. 1915.

ADALBERTUS GRÓCZ
Vicarius Episcopalis, Praepositus Major.

(Kézirat gyanánt).

roppant haladás, az emberi elme százféle megnyilvánulása talán sohasem volt oly szembetűnő, mint manapság. Mint mindig, ma is keresi az ember az igazságot s talán sohasem volt távolabb tőle, mint ma. S a végzetes tévedéseknél csak az a szomorubb, hogy az általános műveltségen is alantabb álló népréteg is birtokába jut a téves, veszedelmes tanításnak. Mert igazán mennyi irodalmi — mondhatnám nyomtatott termék. Se szere, se száma a lapoknak, folyóiratoknak, könyveknek, miknek nemes, egyedüli hivatásuk az igazság megismertetése, közlése, hogy az általános kincs legyen.

S ugyan mit látunk? Azt, hogy a gőgös emberi elme féktelenül tombol, tekintélyt, sem istenit sem emberit, megtűrni nem akar, úgy viselkedik műveiben, mintha egyedüli célja nem volna más, mint megfosztani az emberiséget legnagyobb kincsétől: a vallástól, ledönteni mindazt, ami szent. Ezek a sajtótermékek — tisztelet a kivételnek — a legöntudatosabban támadják Istent, egyházat, papságot. Isten helyett bálványt, aranyborjut, élvezetet imádnak, a mennyországot itt a földön akarják megteremteni; a poklot, túlvilági igazságszolgáltatást a papi találmány s ijesztgetés lomtárába helyezik.

Ily elvekkel felruházva akarnak segíteni a társadalmon, egyénen egyaránt. Mint próféták, messiások lépnek fel, újítani, alkotni akarnak minden téren Isten nélkül, sőt

ellene. S az a művelt, félművelt, sőt írni-olvasni alig tudó proletárság is mohón kap e szomorú termékeken. Mert manapság nemcsak az a mester, iparos követeli meg az újságot, könyvet, hanem megköveteli a legalacsonyabb sorsban élő napszámos, fuvaros is. Mindenki szellemi táplálékot, élvezetet keres bennük és sajnos — mérget kap; az igazságot keresi s véli feltalálni, de a tévedés örvényébe jut. Valóságos szellemi bábeli zavarban találja magát s észre se veszi, hogy azok a veszedelmes eszmék — melyeket nyomtatás útján szórnak szét — megmételtyezték lelkét, megmásították felfogását, előbbeni meggyőződését.

Mily szükséges ilyenkor, hogy legyen valaki, aki a nép kezébe megbízható, tisztességes szellemi táplálékot adjon, aki minden mételyt, veszedelmes művet, ami nem épít, de sokat rombol, távol tartson tőle. Ezt teszi a Krisztustól alapított egyház; még pedig a könyvek eltiltása (*prohibitio librorum, censura repressiva librorum*) és a könyvek előzetes jóváhagyása (*censura praevia librorum, approbatio librorum*) által.

Az egyháznak ezen két intézménye, mely különben a legszerveesebb összefüggésben van egymással, képezi értekezésem tárgyát.

Hogy mennyire fontos e tétel, mindenki láthatja.

Legnagyobb bajunk, hogy a hit dolgairól, az egyház intézményeiről a legtöbben igazán keveset, mondhatni semmit se tudnak. Még az intelligensebb elemek is, melyeknek lett volna módjuk és idejük hallani és tanulni az egyház tanításáról, intézményeiről, a legnagyobb járatlanságról, ne mondjam, tudatlanságról tesznek tanúságot. Így történik azután az, hogy nem lévén helyes ismeretük sem az egyházzal, sem annak hatalmáról, magáról az indextról

és cenzuráról is tévesen gondolkoztak s vélekednek most is, azt félreismerik s ép ezért vele mit se törődnek. Olvasnak, írnak, ami jól esik. Ez a műveltebb katolikus osztály.

Hát még, ha a köznépet nézem. Igazán szomorú dolog, hogy mindent összevásáraol, néhány fillérjét is képes odaadni fércmunkáért, vásári, búcsús könyvekért, füzetekért, mikben a babonaságnak, alaptalan hiszékenységnek mennyi és minő fajjai találhatóak! Nem tudja mit olvashat, mi a neki való. Fontos dolog hát, hogy tisztán álljon a dolog hiveink előtt.

Talán fontosabb a kérdés, ha a más vallásukat, különösen a modern embereket nézem. Ezek részéről mennyi rágalomnak, nevetségnek, támadásnak van kitéve az egyház ezen intézménye. Maradinak, sötétnek mondják az egyházat, mely a 20. század fényét nem akarja belogadni! Ilyen s talán még dúrvább rágalommal állnak elő, valahányszor az egyház eltilt valamely könyvet hiveitől, vagy valamely műtől megtagadja a jóváhagyást. Ezek bizonyára azt se tudják, hogy miről beszélnek, mit támadnak. Beszélnek jogról, de ugyanakkor az egyház legszentebb jogát lábbal tiporják. Követelőznek, apellálnak a haladás, felvilágosodás nevében, de megfeledeznek arról, hogy igazság nélkül haladás nincs, hogy az örök igazság Istentől rendelt öre az egyház. Ezekkel szemben az egyház jogát hangoztatni és védeni igazán fontos.

Egyházi intézményről van szó, igaz, hogy a parancs és felhatalmazás, mely alapjául szolgál ez intézménynek — mint látandjuk — isteni. Mint minden olyan intézménynél, ahol Krisztus nem szabta meg tökéletesen, végérvényesen az egyház jogkörét, feladatát; fejlődésről kell és

lehet beszélni. Azért hát itt is lehet fejlődésről tárgyalni, amely fejlődésnek még ma sincs vége s nem is lehet, mert folyton más és más körülmények között él az egyház. Mégis nagy megállapodást jelent az intézmény fejlődésében XIII. Leó: „*Officiorum ac munerum*“ c. konstitúciója. Ma tulajdonképen az egész tárgyat illetőleg ez az irányadó s témánk tárgyalásának legnagyobb részét fogja képezni.

Hogy a dolog mai állapotát megértsük s különben is, hogy szó nélkül ne hagyjuk a rágalmat, mintha a középkori, illetve az újkor elejére eső pápák és püspökök hatalmi túltengésének eredménye az index és cenzura, azért mindenesetre igazolnunk kell, hogy igenis a történelem folyamán állandóan szokásban volt a könyvek ellenőrzése. Mindenekelőtt arra is rá kell mutatnunk, hogy minő alapon, mily joga létesítette az egyház ezen intézményét.

Ez igénytelen művemet mély hódolattal bocsátom a budapesti kir. magyar tudomány-egyetem nagyságos hittudományi karának magas színe elé.

Nagy-Várad, 1915, március 8.

Géczy József.

I. RÉSZ.

Az egyházi könyvtilalomról és cenzuráról általában.

---

1. §. Az egyházi könyvtilalom és könyvcenzura mibenléte, jogosultsága, célja, haszna.

Az egyházi könyvtilalom nem más, mint az egyház azon tiltó rendelkezése, mellyel a már megjelent rossz könyveket sújtja s amely által azok olvasását és megtartását eltiltja.

A cenzura pedig abban áll, hogy az egyház egyes könyveket megjelenésük előtt bíráltnak vet alá s annak alapján kiadását megengedi vagy eltiltja. Mindkettő jogosult.

Az egyház a hit őre. Azt az isteni tanítást, mely egyedül képes az embert céljához, az örök Igazsághoz elvezetni, *Krisztus* egyházára bízta. Azt ruházta fel a csatlakozhatatlanság adományával. «Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. Elmenvén tehát, tanítsatok minden nemzeteket . . . tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek és ime én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.» (Máté 28, 18 k.) «És én kérem az Atyát és más Vigasztalót ad nektek, hogy örökké veletek maradjon, az igazság Lelkét.» (Ján. 14, 16, 17.) «A vigasztaló Szentlélek pedig, kit az Atya az én nevemben küld, az titeket megtanít mindenre és eszetekbe juttat mindent, amiket nektek mondtam. (Ján. 14, 26.)

Ezekből, valamint sz. *Pál* tanításából, ki az egyházat «Columnam et firmamentum veritatis» nevezi, világosan kitűnik, hogy az igaz hitet az egyházra bízta *Krisztus*,

hogy azt hirdesse, azt megőrizze, oltalmazza. Csak azt hirdesse, amit ő parancsolt, amit ő hirdetett. Tanító és tanuló egyház van. Nem emberi intézkedés ez, hanem isteni, magától az egyház szerzőjétől származik. A tanító egyház feladata a krisztusi tant sértetlenül a világ végéig hirdetni. «*Sedula et cauta depositorum apud se dogmatum custos nihil in iis unquam immutat, nihil minuit, nihil addit. sed omni industria hoc unum studet, ut vetera fideliter sapienterque tractando custodiat*» — mondja találóan és nagy igazán *Lerini Vince*.¹ Nincs joga az egyháznak bármit is változtatni azon, amit Krisztus rábizott. Csak azt őrizze, védje minden hamisítástól.

De nemcsak az tűnik ki az idézett szövegből, hogy az egyházat különös isteni segítség támogatja a tan érintetlenül való megőrzésében, hanem az is kilátszik, hogy az egyháznak szigorú kötelessége, feladata a depositum fidei-t terjeszteni, azt minden nemzedéknek átadni: elmenvén tanítások . . . «Elmenvén az egész világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek» (Márk. 16, 15.) «Mert nem keresztelni küldött engem Krisztus, hanem az evangéliumot hirdetni.» (I. Kor. 1, 17.)

Ha pedig az egyház csalatkozhatatlan és köteles az egész világon hirdetni a krisztusi tant, akkor joga minden oly véleményt, tanítást, mely ezzel a depositum fidei-vel ellenkezik elvetni, hiveit az ilyesmiktől megoltalmazni részint azért, hogy a krisztusi tanokkal ellenkező tanokat tartalmazó műveket eltilt, (indexre tesz) részint, hogy előre gondoskodik arról, hogy olyasmi mű, amely ezzel a krisztusi tannal foglalkozik, vele szerves kapcsolatban van, az ő tudta, felülvizsgálata nélkül napvilágot ne lásson.

Joga van a téves tanítást kárhozthatni «De, ha szintén mi vagy az angyal mennyből hirdetne is nektek valamit azonkívül, mit nektek hirdettünk, átok alatt legyen. Amint azelőtt mondtuk, mert ismét mondom: Ha ki nektek hirdet valamit azonkívül, mit átvettetek, átok alatt legyen»

¹ Commonit c. 32.

(Gal. 1, 8, 9.) — mondja szigoruan sz. Pál. Mennyire ragaszkodik ahhoz, hogy sértetlen maradjon az igazság, azon semmi változtatás ne essék. — Ezt teszi szigoru kötelességévé Timótnak: «Rogavi te, ut remaneres Ephesi... ut denunciare quibusdam, ne aliter docerent» és «ex quibus (akik a hitben hajótörést szenvedtek,) est Hymnaeus et Alexander, quos tradidi satanae, ut discant non blasphemare» — (I. Tim. 1, 3, — 20.)

És ennek a tanító egyháznak szavára mindenkinek hallgatnia kell, mert krisztusi parancs: «Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus» — (Máté 18. 17.) «Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo... Amen dico vobis: Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii, quam illi civitati.» (Mát. 10, 14). Ezek csak világos szavak, szembetűnően igazolják a tanítóhivatal létjogosultságát.

Ha tehát Krisztus és az apostolok szigoru tanítása szerint az egyház szava döntő, amelyre mindenkinek hallgatnia kell, amellyel ellenkezőt, ha angyal hirdetne is, el kell vetni, joga van az egyháznak a hamis — nem krisztusi tant — tartalmazó könyveket is eltiltani. Nemcsak az élő szóbeli tévtanítást, de az írott tévedéseket, veszedelmes tanokat eltiltani. Mert ugyan mi különbség, ha valaki könyvből meríti a mételeyt vagy szóbeli előadás útján? Sőt százszor veszedelmesebb az írott szó, mint az elröppenő hang. Furcsa is lenne, ha csak úgy lenne valaki felett hatalma az egyháznak, ha az beszél, de ha írásba foglalja tanítását, megmenekülne kezei alól.

«Pasce oves meas, pasce agnos meos» mondja az Ur szt. Péternek. Tápláld, vezesd népemet az igaz tanítással, amely a lelket élteni, erősíti, amely nem méreg. Sokat mond e pár szó. Arról van szó, hogy Péter a legfőbb pásztor, arról, hogy az egyház fejének kötelessége, állásából kifolyólag a hiveknek lelki táplálékot nyújtani. És ez a táplálék csak jó lehet. Mindaz, ami a lélek üdvének ártana, ami azt megmételtyezné távol tartandó e nyájától.

Figyelmeztet az Üdvözítő, hogy minden téves tan hirdetőjétől óvakodjunk, mert az olyan, mint a ragadozó farkas, elrabolja a lélek üdvét: «Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimento ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces» (Mat. 7, 15.) Mennyire találóak az Ūr eme szavai! A legelvetemedettebb ember is érzi azt, hogy gonosz tanával mily rombolást tud véghez vinni az emberek lelkében, tudja, hogy ha leplezetlenül adná az olvasók kezébe a hitetlen, erkölcstelen dolgokat, sokan megborzadnának attól, azért hát csinos, tetszetős formát igyekszik adni. Beszél tudomány, művészet, haladás nevében s ily álarc alatt nyújtja mindazt, mi a lelket veszélyezteti. Különösen manapság mennyire így van ez. Az ugynevezett szépirodalmi termékek mily csinos, megkapó, fordulatos előadásban jelennek meg; egyes tudósok, történészek, jogászok, társadalmi bölcselek mily tudományos jelleget tudnak kölcsönözni egyház, Isten ellenes tanai-
knak.

Csak a krisztusi tanítást szabad elfogadni. *Krisztus*, ki magát igazságnak, útnak mondta, adta nekünk a hit és erkölcsi tanítást. Ennél tökéletesebbet senki se adhat, senki se hozhat. Ha más hit vagy erkölcsi tanítást vall valaki, az nincs Krisztussal. Ha másféle, a Krisztuséval ellenkező dolgokat hirdet valaki, azt elfogadni se, meghallgatni se szabad. «Ha valaki jön hozzátok és nem hozza ezt a tanítást (a krisztusi tanítást) be ne fogadjátok házatokba, sőt ne is köszöntsétek» (2. Ján. 10.) Ha tehát valaki nem az igazságot adja akár szóban, akár írásban, szóba se szabad állani vele. De ugyan ki a hivatott arra, hogy az igazságról ítéljen? Talán mindenki egyaránt? Talán mindenki külön charismát kap? Bizonyára nem. — De megmondja az egyház, melyben a világ végéig ott van Krisztus és a Szentlélek.

Ime magában a Szentírásban mennyi világos bizonyítékot találunk arra, hogy az egyháznak joga van az egyes tanok, eszmék felett ítélni, sőt ez neki határozott kötelessége, mert enélkül célját sem érhetné el. Hogy ennek

az egyházi ítéletnek, véleménymondásnak részünkről az engedelmesség, a hódolat felel meg, az is nyilvánvaló.

Tehát az index és a cenzura korántsem valami emberi találmány, valami hatalmi túltengés, hanem Krisztus határozott parancsainak természetes következménye.

De nemcsak ezen szentírási helyek bizonyítják az egyházi könyvtilalom és az előzetes cenzura létjogosultságát. Van még más igen fontos és döntő érvünk is, amely különösen jó arra, hogy azokkal szemben is megvédjük jogunkat, akik a Szentírásra igen keveset vagy semmit sem adnak.

Az egyház tökéletes társaság. Ennek bizonyítása nem tartozik ide. Elég, ha a Syllabus ezen elítélt szavait idézzük: «*Ecclesia non est vera perfectaue societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire, quae sint ecclesiae jura ac limites, intra quos eadem jura exercere queat.*» Ha pedig az egyház tökéletes, teljes társaság, úgy mindenesetre vannak saját eszközei, módjai, melyekkel célját elérheti. Ha pedig valami olyasmivel találkozik, ami célja elérését vagy akadályozza, vagy teljesen lehetetlenné teszi, úgy rendelkeznie kell oly intézményekkel, melyek ez akadályokat elhárítsák. Ha az államnak joga van egyes társaságokat eltiltani, mert létét veszélyeztetik, ha joga van minden oly íratot, lapot, könyvet, térképeket, ábrázoló eszközöket, illetve azok használatát megtiltani, azokat megsemmisíteni; mindazt elhárítani, ami céljával ellenkezik, úgy miért ne lenne a korok szerint változó eljárás mellett joga az egyháznak is? Vajon nem helyesen járt-e el a magyar igazságszolgáltatás, mikor Martinovitsékat irataikkal együtt megsemmisítette, midőn a pángermán, pánszláv stb. jellegű iratokat, könyveket eltiltja, midőn ügyészeivel ellenőrizteti a sajtót? Ki fog józan ésszel az ilyesmi ellen tiltakozni? Ki fogja ezt a szabadság, a tudomány megsértésének mondani? Senki! Ha most az egyház ugyanezt teszi, mennyiben vét ő? Neki is joga van a létezéshez, hisz isteni mű; megvan a legszebb célja: az

emberek lelki üdvét munkálni a megváltás malasztjainak szétoztása által. Már most, ha valaki akár őt támadja s akarja megdönteni, akár működésében akarja akadályozni, védekezhetik, sőt kötelessége is védekezni. És mégis mennyire másképp vélekednek az egyházzól, ha valamely művet eltilt, ha az ő céljával összefüggésben levő tárgyról szóló művet előzetes vizsgálatnak vet alá. Pedig ez oly természetes.

Ha csak egy rövid pillantást vetünk a történelemre, világosan látjuk, hogy minden nép, állam számtalanszor égetett el, semmisített meg oly könyveket, melyek rá nézve veszedelmesek voltak. *Plato*, aki belátta, hogy a rossz könyv mily káros hatással van a népre, azt sürgette, hogy minden könyvet, mielőtt nyilvánosságra jutna, tudósoknak, arra rendelt bölcs embereknek adjanak át, ezek vizsgálják jól meg (approbatio!) és ha teljesen veszedelem nélküliek, adják csak a nép kezébe.¹

A syreknél *Antiochus Epiphanes* rendeletet adott ki, hogy a közbéke kedvéért a zsidók könyveit égessék el; ugyanezt akarta *Herodes* király is megtenni.²

Athenében, a tudomány, művészet, haladás fészkében a senatus elégette *Protagoras* könyveit, mert az istenek létezését kétségbe vonták³

Rómában *Marcus Aemilius*, midőn arról értesült, hogy nagy csomó idegen könyv érkezett, kiadta a rendeletet, hogy mindazok a könyvek elégetendők, melyekben új szertartás, új vallási felfogás található.⁴

Rómában törvények voltak, melyek minden vallás, erkölcs és államellenes tartalmú könyvet megsemmisítésre (elégetésre) szántak. Ezek alapján maga *Augustus* 2000-nél több könyvet égetett el, pedig alatta ugyancsak fellendült az irodalom, hisz fénykorát élte. Még személyválogatás

¹ Lig. sz. Alf.: Theol. Mor. 188. Auqustae Taurinorum M. D. C. CC. X. C.

² Euseb.: Hist. I. I. c. 8.

³ Cicero: De natura Deorum I. I. Lact. De ira Dei c. 9.

⁴ Lig. 7.

sem volt. *Cicero* művét, amit fentebb említettem — de natura Deorum — szinte indexre akarták tenni, *Caesar* számúzta *Ovidiust* az «*Ars amatoria*» miatt.

Ily felfogással találkozunk az ókorban! Mily éleslátás. Azok a pogányok észrevették, hogy mily romboló hatása van a rossz könyvnek, eltiltották azokat, mert meg voltak győződve, hogy az ily könyvek aláássák, megdöntéssel fenyegetik az állami életet, a jó erkölcsöket. Még azt is tegyük hozzá, hogy abban az időben történtek ezek az intézkedések, midőn még nagyon kevés volt a könyv, mert a nyomtatást nem találták még fel és még kevesebb volt az olvasó, mert az általános műveltség, írni-olvasni tudás csak igen csekély százaléknak volt kincse. Tehát a veszély sokkal kisebb volt, mint manapság. És ezeket az államokat, uralkodókat bizonyára nem vádolják soha elfogúltsággal, sötétséggel.

Hogy a vallási dolgokban is mennyire félték az újításoktól, láttuk Rómában; de hasonló módon gondolkoztak az újabbkori vallásalapítók is. *Luther* nagyhangon követelte a rosszirányú könyvek elégetését. *Kálvin Servet Mihályt* könyvével együtt égette el.

Érdekes a statisztika, amit *Hurter*¹ ad, amely szerint Franciaországban — a szabadság hazájában — 1814–1847. az állam 500-nál több könyvet tiltott el; ugyancsak az állam Németországban 1878—90. (mily rövid idő!) kb. 1500 íratot kobzott el. Pedig egyik állam se mondható a szabadság megőzőjének.

Még egyet. A modern, a felvilágosult emberek kelnek ki leginkább az egyházi könyvtilalom és könyvcenzura ellen. Milyen ellenmondás! Hiszen éppen ők azok, kik tűzbe mentek és mennének akár ma is, ha arról van szó, hogy újra életbeléptetik a XVIII., XIX. sz. divó placetum regiumot. Ők, akik az állami hatalom mindenhatóságát védik, természetesen az egyháznak mit sem hagynak a jogból, annak egész rendeltetését, különösen pedig szervezetét fel akarják

¹ Hurter: Theol. Dogm. I. 298. Oeinponte 1909.

forgatni. Ha ők csak egy kicsit is méltányosak, ha a jogkölsönösség álláspontján vannak, ha a szabadságon nem a más szabadságának lábbal tiprását értik, úgy az egyháznak is kötelesek elismerni ama jogát, hogy a körébe tartozó művekről, azoknak megfelelő vagy káros voltokról bírálatot mondjon.

Az egyház célja nem más, mint az igaz hitet, keresztény erkölcsöt megvédelmezni. Minthogy e kettőn fordul meg a hivek lelki üdvössége, azért célja a lelkeket megóvni minden veszedelemtől, kísértéstől, mindattól, ami az örök üdv elérését akadályozná. Nem hatalmi túltengés. Csak a saját jogának megvédeése. Nem akarja a világi tudományt megakasztani, annak fejlődését gátolni, csak ott hallatja szavát, ahol lelki üdvről van szó. Csak a hit és erkölcsi tanítás megvédeése, érintetlenül való megtartása vezet. Azért csak a művet nézi, nem a szerzőt ítéli el (miről alább lesz szó.) Amikor már megjelent műről adja ki elítélő véleményét (indexre teszi) figyelmeztet, hogy annak olvasása káros, veszedelmes, tehát azt nem szabad olvasni, sőt megtartani sem. Tehát elhárítja a bajt. Mikor pedig előzetes jóváhagyást követel bizonyos munkákra, még nagyobb körültekintéssel jár el, prophylazissal él, hogy a szerző esetleges hibáit kijavíthassa, jóhírét megtarthassa és felesleges kiadásokat ne csináljon, indexre kerülván később a mű.

Haszna is igen szembetűnő. Az egyház negative tanít általa. Megvan az egyházban a tanítóhivatal, mely akár ünnepélyes zsinatokon, akár a pápák csalatkozhatatlan definitióiban, akár az egyház állandó, mindennapi ige hirdetésében nyilvánul meg, rendesen a tant adja elő, azt fejtegeti, magyarázza, egyenes, direkt uton. Mikor valamely könyvet tesz indexre az egyház, vagy másképen figyelmeztet arra, hogy a könyv veszedelmes, tehát nem az ő céljával egyező tanokat foglal magában, vagy pedig minősítéssel látja el a határozatát, kimondván, hogy eretnek, gyanus, vakmerő, stb. tanokat tartalmaz. Mindkét esetben megtudjuk az egyház tanítását, mert a könyvben foglalt tanok ellenkezője a való.

Az előzetes cenzurának üdvös hatása is szembetűnő. Magára az olvasóra igen nagy megnyugvást gyakorol az approbáció. Már azzal a gondolattal foghat olvasáshoz, hogy a könyv már szakértők kezében járt, hogy abban azok semmi olyast nem találtak, ami a lélek üdvét veszélyezteti.

Hogy pedig a tudomány ezáltal semmit se szenved, nagy igazán mondja *Dudek dr.*:¹ «A tudomány szabadsága a jelen esetben nem szenved a censura miatt, mert hiszen itten katolikus hittudományról van szó, melynek nem feladata, mint a profán tudománynak, fölfedezni a természet eddig nem ismert erőit, ezek működését vagy ilyesmit; hanem feladata fejtegetni azt, ami Krisztustól hagyományozva van, ami az egyházban, ebben az örökké élő, örökké a kinyilatkoztatást hirdető testületben letéteményezve van. Szóval a katolikus kritikusoknak nem lehet feladata a XX. században eddig még nem ismert exegézissel ujonnan felfedezni az I. és II. századot; nem is kell azt felfedezni, mert hiszen az egyház előtt — ismerete kézzől-kézre adatván — mindig tudva volt.»

Az egyház legjobban tudja mi az ő tanítása, legjobban van hát felhatalmazva arra, hogy tanításáról ítéletet mondjon.

Tehát jogos, üdvös intézménynek kell mondanunk az indexet és cenzurát. Ezért nyilatkozik és ítél így *XVI. Gergely* 1832. aug. 25-én: «Falsa, temeraria, Apostolicae Sedi injuriosa et foecunda malorum in christiano populo ingentium doctrina illorum est, qui nedum censuram (ecclesiasticam) librorum veluti gravem et onerosam rejiciunt, sed eo etiam improbitatis progrediuntur, ut eam praedicent a recti juris principiis abhorrere, jusque illius decernendae habendaeque andeant Ecclesiae denegare.»

---

¹ *Dudek dr.* : A modernizmus és a katholicizmus 21 | Budapest, 1908.

2. §. Az egyházi könyvtilalom és könyvcenzúra története.

I. E fejezet nem akar rendszeres képet nyújtani arról, hogy mi volt az egyház eljárása minden időben, minden helyen, mert a tétel így igen hosszadalmas lenne. De nincs is rá szükség, hogy minden adatot, amellyel az egyház életében e tekintetben találkozunk, felhozzunk. Itt csak *vázlatosan* akarjuk bemutatni, hogy mily fontos dolognak tartotta az egyház állandóan őrködni a hit és erkölcs tisztasága felett s mennyire elvetett mindent, ami azzal ellenkezik, vagyis mennyire védte hiveit a rossz olvasmányoktól. Amennyire lehet, lépést haladunk kezdve az apostoli kortól, de mindig azon leszünk, hogy az idevágó eseményekből csak azt válasszuk ki, ami teljes biztosító erővel bír.

Az apostoli időben, mindjárt az első pünkösöd napján találkozunk érdekes jelenettel. Alig kezdték hirdetni az apostolok a felfeszített Krisztust, a Szentlélek által sugalmazott beszédüknek oly hatása lett, hogy 3000-en megtértek. És mit olvasunk ezekről? Azt, hogy: «Sokan azok közül, kik hiábavalóságot (pogányságot) követtek, előhozták a könyveket s mindenki előtt megégették.» (Ap. Csel. 19, 19) Tehát gondoskodtak az apostolok arról, hogy ne maradjon valami pogánytartalmú könyv a megtértek kezében, ne talán azokat olvasva, ismét visszaessenek a pogányságba. Mennyi határozottsággal mondja *sz. Pál*: «Oh Timotheus! a nálad letett kincset őrizd meg, távoztatván a hiábavaló szójúításokat és a hamisan úgynevezett tudomány ellenvetéseit, melyet követvén, némelyek a hittől elszakadtak.» (I. Tim. 6. 20, 21.)

Ugyancsak legrégibb korból, mint törvényt olvassuk az Apostoli Constitutiókban: «Abstine ab omnibus libris gentilium . . . Quid autem tibi cum sermonibus, aut legibus aut falsis prophetis, quae quidem homines a fide recta detorquent?» (I. I. c. 6.) Csakugyan tartózkodtak is. Ha valamely téves tan felütötte fejét, volt gondjuk arra, hogy a tannal együtt a könyvet — az írást — is megsemmi-

sítsék. Még ekkor csak kézzel írott könyvekről lehetett szó, elég volt azt az 1—2 példányt elégetni, hogy ártalmatlanná tegyék, hogy elejét vegyék tovább terjedésének. Ez magyarázza meg azt, hogy dacára, hogy oly sok eretnekség volt a kereszténység első századaiban, azokról csak más, az őket cáfoló katolikus iratokból tudunk tudomást szerezni.

Igy, hogy mást ne is említsek *Hyppolit* már 235-ben „*Philosophumena*“ vagy „*Omnium haeresium refutatio*“—jában 33 eretnekséget cáfol, mikről különben igen keveset tud az egyháztörténet; *szt. Epiphanius* († 403) „*Panarion*“—ja vagyis „*Adv. Haereses*“—ben 80 eretnekség, szakadárságról szól, de műveikről semmit se tudunk. Még *Origenes* „*De principiis*“ műve is erre a sorsra jutott.¹

Az egyház eljárása a rossz könyvekkel, iratokkal szemben legjobban kitűnik a zsinatok határozataiból. Ha arról volt szó, hogy az egész egyház megszólaljon és ítéljen el veszedelmes tant, a könyvet is kárhoztatták a zsinaton; a világi hatalom segítségével meg is semmisítették.

Az első niceai zsinaton (325.) nemcsak *Arius*-t és tanát kárhoztatták, hanem a jelenlevők N. Konstantin császárt fel is kérték, hogy *Arius* művét, mely téves tanát tartalmazza — a *Thalia*-t égettesse el. E mű olvasását csakugyan halál büntetés terhe alatt tiltotta el a császár, ha netalán megmaradt volna valami példány, az eredetét pedig máglyára dobatta.²

A *Sabellius* tévtanait valló *Marcellus* ancyrai püspököt 335. Tyrusban könyvével együtt kárhoztatták s midőn nem akart megnyugodni, 336. Konstaninápolyban letették.³

Origenes említett művét *Pachomius* kiragadta társai kezéből, *Teophilus* alex. püspök, 401 damnálta s megtiltotta annak olvasását a szerzeteseknek.⁴

Midőn pedig a szerzetesek, kiknek nem tetszett e

¹ V. ö. Hilgers : Die Bücherverbote 10. Freiburg 1907.

² V. ö. Kirchenlexicon I. 1278—1280. Freiburg 1882.

³ Kirchenlex. VIII. 659. — Brück: Kirchen geschichte 165 l. Münster 1906

⁴ Zeibert: Hist. eccl. 182. Fratres longi. Brunae 1903.

szigorú tilalom, azzal áltak elő, hogy van nekik még elég képzettségük arra, hogy meg tudják a jót különböztetni a rossztól, a püspök így válaszolt nekik: «Respuendam esse penitus lectionem, quae plus esset nocitura insipientibus, quam sapientibus profutura.»¹

Az ephesusi zsinat (431.) miután elvetette *Nestórius* tanát Jézus 2 személyéről, felkérte Theodózius császárt, hogy hajtaná végre a zsinat ama határozatát, mely szerint Nestórius könyveit el kell égetni.

Gelasius pápa a római zsinaton (495—496) ezt a határozatot mondá ki: Ceterum, quae ab haereticis sive schismaticis conscripta vel praedicata sunt, nullatenus recipit Catholica et Apostolica Ecclesia Romana.²

Severus antiachiai patriarchát, mert a monophysitákhoz huzott, 536-ban a konstantinápolyi zsinat letette s kérte Jusztiniánus császárt, hogy rendelje el a könyveinek elégetését.³ Ugyanakkor kárhoztatták antiochiai Péter és Zoaras könyveit, mondván: «Abjicimus ab anathemate ferimus omnia ab ipsis concripta.»⁴

553-ban a II. konstantinápolyi zsinat mopsvestei Theodorus-t kárhoztatta írataival s tűzre tették azokat. 563-ban a II. bragai (Conc. Braccarense) zsinat *Priscillianus* műveire ily határozatot hoz: «Si quis scripturas, quas Priscillianus secundum suum deprovavit errorem, vel tractatus Dictinnii legit, aut defendit» (sic!) a. s.⁵

A III. toledói zsinaton, amelyet 589-ben *Reccared* király alatt tartottak, mikor arról volt szó, hogy expresse fel kell venni a Symbolumba: «qui ex Patre «Filioque», ha nem is ép e szavakkal, az eretnek iratokról így határoztak: «Ut libri omnes haereticorum igni comburendi darentur».⁶

¹ Sulp. Sev. Dial. 2 Liguri Prohib. libr. c. III.

² Dist. v. § 27. Ceterum.

³ Hollweck: Das Kirch. Bücherverbot. 3 I. Mainz 1897.

⁴ Lig. i. m. 196.

⁵ Lig. 197.

⁶ Baronius ad annum 589. u. 44. Lig. 197.

I. Márton pápa 649-ben a római (lateráni) zsinaton elvetette 105 püspökkel együtt az Ecthesis-t és Typus-t, damnálta a monotheletákat s így határozott: «Si quis non respuit et anathematizat animo et ore nefandissimos haereticos cum omnibus impiis eorum conscriptis, condemnatus sit» (can. 18.)¹

A VI. egyetemes zsinaton (I. trullai) a monotheléták iratait ismét kárhoztatták, a II. trullai zsinaton pedig néhány apocryph irat, mely a vértanúkról szólt, érte el végzetét a máglyán.

A VII. században, épen abban az időben, midőn a németeknek nagy apostola, szt. Bonifáczt térítő munkálkodásában fáradozott, 2 vagabundus püspök *Adalbert* (Adalbert, vagy Aldebert) és *Kelemen* nem valami tisztességesen tanítgattak a szentekről s azok tiszteletét tagadták s állításuk védelmére valami mennyből kapott írásra (könyvre) hivatkoztak. *Szt. Bonifáczt* 745-ben Estinnesben kárhoztatta e mennyei iratokat, amit 745. év vége felé *Zachariás* pápa is jóváhagyott s elrendelte, hogy a jelzett iratokat a pápai könyvtárba vigyék megőrzés végett.² *Liguri Szt. Alfonz* szerint a pápa ezeket írta Bonifácznak: «Optime provisum a vestra Sanctitate, ut conscripta illius (Adalberté) omnia igni concrementur»³

Itt már valami sajátságos jelenséggel is találkozunk. Nem kívánta a pápa, hogy a műveket elégessék, hanem megelégedett azzal, hogy azokat a pápai könyvtárban helyezték el, hol bizonyára nem kerül avatatlanok kezébe. Első nyom arra, hogy nem kellett megsemmisíteni a kárhoztatott írást. Mint alább látni fogjuk ma is ugyanezt az eljárást kell követni az eltiltott könyvekkel.

A képrombolókat kárhoztató III. niceai zsinat '787-ben az V. ülésen minden a képek tisztelete ellen írt művet szerzőjével együtt damnál. «Anathema et illis libris et qui

¹ Kirchenlex VIII. 916 - 917

² Kirchlex. I. 198.

³ i. m. 196

legunt.»¹ Már az előbb említett sajtóságon kívül itt ismét valami újítással találkozunk. Nevezetesen szigorú büntetést szab a zsinati határozat a kárhozottatott könyv olvasójára is. Mig a bragai zsinat (I. fent) az elítélt mű védelmezőit (ant defendit) bünteti.

II. Adorján (Hadrian) pápa 869-ben Rómában tartott zsinaton a görög szakadás megkezdőjének, Photiusnak 867-ben tartott zsinatát kárhozhatta «Et ipsius execranda gesta, quibuscunque habeantur monumentis inserta . . . penitus abolenda decernimus, ita ut igni voranda tradantur et anathemate perpetuo percillantur. Similiter, de ceteris scripturis, quae viris jam nominatis (Photius és III. Mihály császár) auctoribus contra eandem Sedem tempore diverso sunt editae, gerendum modis omnibus definimus»²

Aki a pseudosynodus határozait magánál tartja (retinentes!) vagy eltitkolja (quomodocunque defendentes) excommunicációba esik, ha pedig pap tenné, az deponálandó.³ Ismét valami eddig elő nem forduló büntetés, amely a könyv eltitkolóit, visszatartóit éri.

Scotus Erigena iratát „*De praedestinatione*“ 855-ben a valenci zsinat így kárhozhatta: «A pio fidelium auditu penitus explodimus et ut talia et similia scripta caveantur auctoritate Spiritus Sancti interdicimus.»⁴ 1059-ben. *II. Miklós* pápa a hires zsinaton — a pápaválasztást u. i. itt reformálta — *Berengarius* tanait, melyek az Oltáriszentiségről tévesen szóltak, elítélte és kényszeríté a szerzőt, hogy műveit elégesse. *Abaelard Péter* «*Introductio in Theologiam*» c. tévuton járó művét a soissoni zsinat határozata folytán 1121-ben sajátkezüleg volt kénytelen elégetni.⁵ 1148-ban *III. Jenő pápa* porretani *Gilbert* műveit: «*De Trinitate. — De praedicatione trium personarum, Quo*

¹ Lig. 196.

² Roskoványi: Romanus Pontifex I. 328. I. 481 p. Nitriae et Comaromii 1867.

³ Hilgers i. m. 14.

⁴ Lig. i. m. 196.

⁵ Kirchlex I. 14.

modo substantiae bonae sunt és De duabus naturis et una persona Christi», nemkülönben «De 6 principiis» c. a rheimsi zsinaton ezen szavakkal kárhoztatta: «Dominus Papa apostolica auctoritate capitula ista damnavit directe praecipiens ne eumdem librum legere vel transcribere quis auderet.»¹

Midőn a 12—13 századbeli eretnekségek mindent felforgattak, midőn nemcsak a hitet és erkölcsöket akarták megváltoztatni, hanem az egész társadalmat téves tanok alapján reformálni, hiába lépett fel az egyház püspökei által ellenük, azért 1229-ben a toulusi zsinaton, melyen az inkviziciót behozták, azt is elrendelték, hogy az eretnekség idején a laikusok a breviáriumot és psaltériumot kivéve a Szentírás semmi más részét maguknál ne tartsák. S minthogy éppen a Szentírás téves magyarázata, illetve annak gyakori hamisítása volt oka az eretnekségnek és a nép félrevezetésének, azért 1245-ben a bituri zsinat (conc. biterrense) eltiltotta a Szentírás népnyelvű fordításának használatát.²

Ismeretes dolog, hogy mennyire vérszemet kapott *Huss János* attól, hogy *Wikleff* műve, a „*Trialogus*“, melyet ő cseh nyelvre ültetett át, oly nagy népszerűsége tett szert. Csak *Zbinkó* érsek tudta a mű elterjedését megakadályozni, bár némileg azáltal, hogy 200 kötetet égetett el belőle. Hogy a konstanzi zsinat (1414—15.) *Wikleff* és *Huss* műveit megsemmisítendőnek mondá ki, tudott dolog.

Látni való tehát, hogy az egyház akár az egyetemes zsinatokon, akár pedig részleges zsinatokon folyton gyakorolta hatalmát, mellyel hiveit a szellemi romlástól oltalmazza.

Mielőtt ezt a részt befejeznők, bizonyára nem lesz érdektelen, ha hazánk történelméből is felhozunk valamely idevágó adatot. Itt is, mint másutt, a kereszténység meghonosodása magával hozta a rossz könyvek eltiltását. Az 1279-ben Budán tartott zsinat már ily szellemben intézkedik, *II. Lajos* 1524-ben elrendelte, hogy *Luther* könyveit

¹ Kirchlex V. 559.

² Lig. i. m. 198.

kutassák fel, ha valahol rátalálnak, nyilvánosan égessék el, többé senki sem merje azokat elárúsítani, venni, olvasni.¹

Ha tehát úgy a zsinati határozatokon végig tekintünk, világosan áll előttünk az egyház eljárása nemcsak a tévtanítókkal, hanem műveikkel szemben is. Az egyház soha sem tűrte, hogy valaki az ő tanát támadja. Mindig felemelte szavát s ott, ahol a szép szó nem használt, elővette büntető hatalmát. Tiltotta a rossz iratok — legáltalánosabb értelemben véve — használatát, védelmét, megtartását egyaránt. Sőt midőn magát a Szentírást kezdték megmásítani, annak is csak bizonyos részét adta a hívek kezébe, nehogy esetleg félrevezessék a kevésbbé művelt elemeket.

Eddig folyton zsinati határozatokkal volt dolgunk. Akár az egész egyház, akár valamely részleges egyház zsinaton hallatta szavát. Ne gondoljuk azonban azt, mintha csak ez lett volna az egyedüli praxis. A római pápák mindig tudatában voltak annak, hogy ők az egyház legfőbb pásztorai s amit az egyház akár egyetemes, akár részleges zsinatokon tehet, azt a pápa, mint az egész egyház feje egyedül is megteheti. Tehát a pápák zsinaton kívül is igen gyakran ítékeztek rossztartalmú könyvek, iratok felett. Bővebben csak azokra az esetekre hivatkozunk, melyek az egyház életének kezdetéhez esnek közelebb.

Szt. Anastasius (399–401.) pápa János jeruzsálemi püspökhöz írt levelében Origenest damnálja Periarchon-ja miatt. Ugyanő Simplicianhoz írt levelében ezt írja: «Ilud, quidquid est fidei nostrae contrarium ab Origene quondam conscriptum indicavimus a nobis esse alienum et punitum.»² Közvetlen utóda, *I. Incze pápa* (401–17.) 405-ben *Epist. ad Exsuperium* jában elvetette az apokrif iratokat. «Non solum repudianda verum etiam damnanda.» A numidiai öt püspökhöz írt levelében pedig írja, hogy Pelagius műve:

¹ V. ö. Schermann. Egyházi könyvtalalom és könyvbírálat 15. l. Budapest, 1908.

² Roskoványi i. m. I. 102.

a quovis damnandum, atque calcandum.»¹ *Nagy szent Leo* (440—61.) 443 ban a manicheusok könyveit égette el: «Diligentia Papae Leonis . . . omnis dogmatis sui turpitudinem et damnare fecit et prodere «incensis eorum codicibus.» írja szent *Prosper*.² Ugyancsak ő rendeli: «Curandum esse et sacerdotali diligentia maxime providendum, ut falsati codices in nullo usu lectionis habeantur. Apocryphae autem scripturae non solum interdicendae sed ignibus concremandae. Unde si quis episcoporum apocrypha haberi per domos non prohibuerit, haereticum se noverit judicandum.»³ Ugyanő 447. július 21-én «*Quam laudabiliter*» kezdetű ep.-ban, melyben az apollinaristákat és Dictiniust damnálta, így ír: «Sed nemo haec catholicus praesumat, nec inter catholicos censeatur, quisquis utitur scriptis non solum ab Ecclesia catholica sed etiam a suo auctore (t. i. Dictinius visszavonta téves állításait) damnatis.»⁴ Tehát már oly szigorúan intézkedett a pápa, hogy mindazok az egyházon kívül tartozóknak tekintendők, kik tévtanokat tartalmazó műveket használnak.

Vigilius pápa (540—55) a konstantinápolyi patriarchához írott levelében (Litt. decret.) 554. febr. 23-án, mely levelben a „*Tria capitula*“ okozta viszály által megbontott egység helyreállítására összehívott II. konstantinápolyi zsinat határozatait jóváhagyta, így ír: «Unde condemnamus Theodorum, olim Mopsuestiae episcopum et impia ejus scripta, nihilominus ea quoque, quae a Theodoro scripta sunt contra rectam fidem; praeterea condemnamus epistolam a Marim Pers. haereticum, quae ab Iba scripta dicitur.»⁵

Nagy szent Gergely (590—604.) szintén több ízben ítélte el könyvet, nemkülönben *I. Márton* (649—655.) Az utóbbi a monotheisták ellen kiadott encyklikában «*Gratia vobis*» «*Semper quidem*» mondja: «*Transmissas autem dog-*

¹ Hilgers i. m. 12.

² V. ö. Hilgers i. m. 12. Lig. i. m. 195.

³ Ep. 15. alias 93. c. 15.

⁴ Hollweck i. m. 3.

⁵ Rosk. i. m. I. 140. - Hilg. i. m. 13.

maticas chartas damnamus ut et omnes haereticos cum omnibus impiis eorum scriptis.»¹ *I. Miklós* (858—67). midőn a bolgárok megtértek és több kétséggel, különféle kérdésekkel fordultak a római Szentszékhez, többek között arra a kérdésre, hogy mit csináljanak a szaraczénok által hozott könyvekkel, azt válaszolta, hogy: Utpote noxii et blasphemii igni tradendi.»²

IV. Sándor (1254—61.) 1256 ban bullát adott ki a «Tractatus brevis novissimorum temporum» ellen és megparancsolta szerzőjének *saint-amouri Vilmos* párisi theologusnak, hogy nevezett könyvet vagy szolgáltatassa ki, vagy 8 nap alatt égesse el, különben excom.-ba esik.³ Ugyanő „*Ex alto*“ 1259, jún. 26-án kelt bullájában, melyet a párisi érsekhez küldött, elrendeli, hogy az egyetem pedellusát tegyék le és az egész egyetem színe előtt közösítsék ki, mert virágvasárnap szt. Tamás prédikációja alkalmával tiltott könyvet hozott forgalomba, nyilvánosságra. S általában a pápának fenntartott büntetéseket szabja az eltiltott könyvek kiadóira, visszatartóira.⁴

Fontosnak tartom itt megemlíteni, hogy az egyház nem egyszer felemelte szavát a zsidók legfontosabb könyve a *Thalmud* ellen és a különböző zsidó apokrif iratok ellen. (*IX. Gergely*, *IV. Incze*, *IV. Kelemen* stb.) Hogy pedig az ily könyvnek olvasásából eredő babonáságnak, erkölcs-telenségnek, varázslásnak elejét vegye, ezekről úgy intézkedett *XXII. János* 1325 ben, hogy 8 nap alatt különbeni kiközösítés terhe alatt elégetendők.⁵

Nem lehet szó nélkül elmennünk *XI. Gergely* „*Ad apostolatus nostri*“ 1376 ápr. 22-én kelt bullája mellett, melyben a németországi pápai inquisitoroknak meghagyja, hogy minden a nép nyelvén írott könyvet, mely eretnek-

¹ Hilgers i. m. 13.

² Lig. i. m. 196.

³ Lig. 198.

⁴ Hilgers i. m. 15.

⁵ V. ö. Hollweck. i. m. 3.

ségnek kedvez, felkutassanak s «apostolica auctoritate» is elítéljék, ha szükséges.¹

Ujabb időben, a reformáció kezdetén ott találjuk X. Leo híres bulláját: „*Exsurge Domine*“, melyben Luther műveit, még azokat is, melyeket még a jövőben irand, pápának fenntartott kiközösítés terhe alatt eltiltja.²

A Luther elleni harcban megemlítendő, hogy maga V. Károly német-római császár is mily gondosan igyekezett a fellépő eretnek írók műveit megsemmisíteni vagy ártalmatlanná tenni. Ismeretes dolog, hogy miután a pápa Luthert nyilvánosan kiközösítette az egyházból, a császár az akkori szokáshoz hiven mint a világi hatalom feje, a kiközösítéssel járó világi büntetést akarta végrehajtani Lutheren. Ezért 1521. ápr. 17. és 18. napjain Wormsban, a birodalmi gyűlésen, midőn szép szerivel mit se tudott elérni a lutheranusokkal, kiadta a wormsi ediktumot

Ez ediktumban a császár így rendelkezik: 1. Azoknak a Luther által írott vagy irandó műveknek, melyeket a pápa kárhoztatott, *eladása, megvétele, megőrzése, olvasása, kinyomatása* tilos, akár német, akár latin vagy bármely nyelvű is az. Ugyanez áll minden műről, ha az hit, erkölcs vagy egyház ellenes. 2. A fejedelmek, hivatalnokok, tisztviselők szigorú kötelességévé tette, hogy nevezett könyveket megsemmisítsék (széttépjék, elégessék); ha pedig akár a pápai követ, akár pedig annak megbízottjai a világi hatalom segítségét kérnék, azt meg ne tagadják. Ami pedig a büntetést illeti, az egyház feladata az eretnek műről ítélkezni, az ítél abban is, hogy ki vétkezett az egyház vagy állam ellen s ha valakit vétkesnek talál, kiszabja a büntetést — rendesen lelki, de néha testi, illetőleg anyagi — melynek, ha valaki nem veti magát alá, a brachium saeculare — világi hatalom — szerez érvényt. Mily előrelátó intézkedés. És ha a sok fejedelem nem az egyházi vagyon után vágyik, ha érvényt szereztek volna

¹ Hilgers i. m. 16 l.

² Hilgers i. m. 18 l.

e rendelkezésnek, bizonyára másként alakultak volna a vallásügyi viszonyok Németországban ¹

Említsük még meg a szabaddkőmivesek ellen kiadott pápai iratokat *XII. Kelemen* 1738 «In eminenti», *XIV. Benedek*: *Providas Romanorum Pontificum* (1751.) *VII. Pius*: *Ecclesiam a Jesu Christo* (1821), mely utóbbiban minden olyan könyv, irat, mely a szabaddkőmivesség statutumait, szertartásait, kátéját tartalmazza vagy általában védelmére kel, pápának fenntartott kiközösítés terhe alatt el van tiltva.

A legújabb kor pápai iratai, melyek idevágának, ismeretesek. *XVI. Gergely* «*Mirari*» (1832); *IX. Pius*: «*Multiplices inter*» (1865. szept. 25.) *XIII. Leo*: «*Humanum genus*» (1884.) *X. Pius* 1907. *Lamentabili*.

Kezdve az apostoli időktől rámutattunk arra, hogy az egyház mennyire őrködött s őrködik a hit és erkölcs tisztaságán s midőn nincs más mód a téves tanítás elnyomására, mennyire igyekezett azokat a könyveket, iratokat, melyek a téves tant adták elő, vagy védelmezték, kiragadni a hivek kezéből. Mindazt, amit eddig mondottunk, tulajdonképen a már meglett, kész művek feletti biráskodásról, azoknak elítéléséről szól.

De nemcsak a repressiva, hanem a *praevia censura-val* is találkozunk nem is egyszer a történelem folyamán. Vagyis látjuk, hogy jámbor férfiak, anélkül, hogy az határozott parancs lenne, műveiket a római pápához — a hit és erkölcs Krisztustól rendelt óréhez küldték, hogy az, mielőtt a nyilvánosságra jutna, mielőtt a hivek azt elolvassák, a pápa jóváhagyását megnyerje.

Természetesen sokkal ritkább az ily eset, mert ennek igazi szükségességét csak a könyvnyomtatás feltalálása után lehetett érezni. Mig u. i. a kézzel írott könyvek adtak valamely téves tant, minthogy a könyv lassan készült, sok példány alig-alig volt belőle, elégséges volt a kész könyvet eltiltani, annak megsemmisítését elrendelni.

Midőn azonban a könyvnyomtatás által a könyvek

¹ Brück: Kirchengeschichte 580 l.

száma hihetetlenül megnagyobbodott, amikor azok ára sokkal olcsóbb lett, a műveltség nagyobb arányokat öltött s a szegényebbek is hozzá férhettek, ha egyszer valamely könyv kikerült a sajtó alól, hamarosan terjedt el és igen nehéz volt annak megsemmisítését véghez vinni, ha tartalma az egyház tanával ellenkezett. Tehát lassankint elérkezett annak az ideje, hogy az oly tartalmú könyvek, melyek valamely hit vagy erkölcsi tételt tárgyalnak, illetve ezekkel összefüggésben álló dolgokról szólnak, ne lássanak addig napvilágot, míg az egyház jóvá nem hagyta őket.

De hogy ez sem újítás, amelyre az ókeresztény illetve minden korban nem lett volna példa, lássunk röviden pár esetet.

Gennadius marseilli presbiter (5. sz. második felében élt) saját magáról így ír: «Scripsi adversus omnes haereses libros VIII et adversus Nestorium I. VI. et adversus Eutychem I. VI. et adv. Pelagium I. III. et tractatus de mille annis et de apocalypsi beati Joannis et hoc opus et epistolam de fide mea misi (missam) ad beatum Gelasium Romae episcopum»¹ *Szt. Ágoston* a Palagius ellen írt művét Bonifac pápához küldte el. *Hilárius*, *Eulogius* alex. patriarcha hasonlóképen cselekedtek. 520-ban a semipelágiánok idejében *Possesor* elűzött afrikai püspök Konstantinápolyból több könyvet küldött Rómába Hormizdas pápához, hogy véleményt, ítéletet mondjon felőlük. . . «De codice cuiusdam Fausti . . . quaeso ut consulentes, quid de praefati auctoris dictis videatur, auctoritate apostolicae responsionis agnoscant.»² Midőn pedig nem kapott kedvező elintézészt egyik szent Pál leveleiről szóló explanációjára, így fordul Hormizdas pápához: «Codicem tractatum antehac direxisse meminisse continentem b. Pauli epistolarum explanationes, pro quibus rescripto gratulari non merui. Unde simili prece deponco, ut praerogativam benedictionis vestrae competenti responsione merear adipisci.»³

¹ Kirchlex. V. 293.

² Roskoványi. I. 221.

³ Ep Poss. ad Hormis. Lig. 193.

Szent Julián toledói püspök megírta a VI. egyetemes zsinat történetét, illetve annak apologiáját s azt jóváhagyás végett II. Benedek pápához küldte, ez azonban néhány hibát fedezett fel benne. Erre Julián kifejtette világosan a hibás részeket is s így küldötte el Sergius pápának, ki jóvá is hagyta azt.¹

Mily szépen és jellemzően ír a már említett *Anastas* I. Miklós pápához elem. sz. János életrajzának előszavában: «Neque enim fas est, ut absque vicario Dei, absque clavigero coeli . . . absque universitatis pontifice . . . absque te, omnium arbitro aliquid consummetur aut divulgetur. Tu enim tenes claves David, tu accepisti claves scientiae! In arco quippe pectoris tui tabulae testamenti et manna coelestis saporis requiescunt.»² Mennyire tudta, hogy a pápa, a Szentszék az isteni tudomány őre, hogy csak oda lehet teljes bizalommal fordulni, mert ott nem csalatkoznak.

Avagy halgassuk csak mit ír szent *Anzelm* II. Orbán pápához. «De fide Trin. et incarn. Verbi» művében: «Quoniam divina providentia vestram elegit Sanctitatem, cui vitam et fidem christianam custodiendam et ecclesiam tuam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra catholicam fidem oritur in Ecclesia, ut ejus auctoritate corrigatur; nec ulli alii tutius, si quid contra errorem respondetur, ostenditur, ut ejus prudentia examine-tur. Quapropter sicut nulli dignius possum, ita nulli libentius praesentem epistolam, quam Vestrae destino sapientiae.»³

Hogy még tisztán világi tárgyú művek is kerültek jóváhagyás végett a pápa elé, eléggé igazolja *Gottfried* eljárása, aki III. Konrad, I. Frigyes és IV. Henrik jegyzője volt, pedig ezek a fejedelmek nem valami jó viszonyban éltek a Szentszékkel. Midőn *Gottfried* befejezte krónikáját 1189-ben, III. Orbán pápához küldte jóváhagyás végett, így irván: «Si quod historiarum opus conficitur, ratio suggerit, ut antequam in publicum deveniat, apostolico

¹ Natal Alex: Hist. ad sec. 7. c. 3. a. 22.

² Hurter Comp. Theol. Fund. 299

³ Hurter u. o.

examine praesentetur. Quapropter hoc opusculum ante vestrum examen protuli, ut si per vos fuerit approbatum, ad alias ecclesias derivetur.»¹

Végül megemlítésre méltó *Joachim* apát (Fioriból, Calabria) aki így intézkedett művéről: «Pro angustia temporum non potui hucusque opuscula praedicta, praeter librum concordiae, apostolico culmini praesentare, ut ab e corrigerentur, quia ea conditione suscepi dictanda ut cui datum est, omnimode magisterium praesentarem. Si me contigerit prius egredere ab hac luce quam possim, rogo ex parte Dei omnes coabbates meos et priores et ea, qua posse videor auctoritate praecipio, quatenus praesens scriptum aut exemplar habentes secum, ac si pro testamento opuscula (quam citius poterunt) collecta omnia, relictis in salva custodia exemplaribus, apostolico examini repraesentent, recipientes ab eadem Sede vice mea correptionem, abjicientes, quod ipsa abjicit, suscipientes, quod ipsa suscipit»² Még halála után is megköveteli, hogy műveit csak a római Szentszék jóváhagyása után hozzák nyilvánosságra.

Ime eme néhány példa is mutatja, hogy a katolikus szerzők mennyire tudatában voltak annak hogy műveik felett a Szentszék van hivatva ítéletet mondani s legjobb ajánló levél a római pápa jóváhagyása. Történt pedig mindez a hívek jószántából, önként, még a könyvnyomtatás feltalálása előtt.

Ne gondoljuk azonban azt, mintha egész a könyvnyomtatásig nem lett volna valamilyes parancs is az előzetes egyházi könyvbírálatra. A *Corp. Jurisban* olvassuk *I. Miklós* rendeletét: «Romanorum Pontificum decreto ceterorum opuscula tractatorum approbantur vel reprobantur.» C. 5. Romanorum dist. 19. c. 1. Tehát a pápa ítél a könyvek felett s ítélete döntő.

1487-ben *VIII. Incze* pápa a kölni érsekhez küldött constitutiójában «Inter multiplices» megparancsolta, hogy minden könyvnyomtató a püspökhöz nyujtsa be a ki-

¹ Lig. 194. Baronius ad ann. 1186. u. 26.

² Natal Alex; Lig. 194. Hollweck 4.

nyomtatás végett neki átadott iratokat s csak jóváhagyás után adhatja ki. Ha valaki ezen parancsot megszegi, ipso facto kiközösítésbe esik. Ugyancsak azt is megparancsolta a pápa a Magister Palatii nek és a püspököknek, hogy keressék fel a könyvnyomtatóknál a már kész könyveket s ha olyat találnak, amely az igaz hittel ellenkezik, semmisítsék meg, ha a kiadók ellenkeznek, szintén kiközösítésbe esnek.

A XV. sz. vége fele már teljesen kezd kialakulni az egyház eljárása a könyvek előzetes jóváhagyására vonatkozólag. 1491-ben *Franco Miklós* velencei pápai követ a velencei tartományra sub poena excomm. ipso facto incurrendae elrendelte az előzetes könyvbírálatot. Minden könyvet, ami hitről, vallásról, egyházi intézményről szólt, a püspöknek kellett benyújtani s ha az jóváhagyta, lehetett kinyomtatni, kiadni.

VI. *Sándor* ugyanoly tartalmú rendelkezést adott ki 1501 jun. 1-én, mint VIII. Incze. Még a címe is ugyanaz «Inter multiples». Ebben nem az egész egyházra, mint az előbbeni, hanem a Köln, Mainz, Trier és Magdeburg érsekségekre intézkedett, amely intézkedés nemcsak lelki, hanem anyagi büntetést is szab a rendelkezés megszegőire. Itt *mindenféle* — tehát nemcsak egyházi, hanem teljesen világi művekről is szó van. A jóváhagyást itt is a püspök adja.

Ezen részleges, nem eléggé precizirozott intézkedésekre végre rátette a koronát az V. *lateráni zsinat*. Ezen zsinat már belátta, hogy sok könyv nagy rombolást visz végbe, ha veszedelmes tanokat tartalmaz, azért általános, szigorú, mindent figyelembe vevő határozattal akart a bajon segíteni, illetve annak elejét venni. 1515 máj. 4-én jelent meg X. *Leo* „*Inter sollicitudines*“ bullája. A pápa először az irodalom fontosságát hangsúlyozza, nagy annak a haszna, de csak úgy, ha Isten dicsóságára és az egyház javára szolgál, de sajnos, nem mindig van ez így: «Ac ars imprimendi libros temporibus potissimum nostris, divino favente numine inventa seu aucta et perpolitata plurima mortalibus

attulerit commoda» sok hasznot is hoz a nyomda, sokan visszaélnak vele az egyház, hit, vallás kárára, azért rendeli: «Quod de cetero . . . nullus librum aliquem seu aliquam quamcumque scripturam tam in urbe nostra, quam aliis quibusvis civitatibus et dioecesibus imprimere seu imprimi facere praesumat, nisi prius in Urbe per Vicarium nostrum et sacri Palatii magistrum, in aliis vero civitatibus et dioecesibus per episcopum vel alium habentem scientiae peritiam, libri seu scripturae hujusmodi imprimendae . . . diligenter examinentur, et per eorum manus propriae subscriptionem gratis imponendam approbentur.» Tehát akármily íratot akart valaki kinyomtatni, előbb jóváhagyás végett Rómában a pápa vikáriusához és a Magister s. Palatii-nek kellett azt bemutatni másutt a püspököknek, illetve valamely tudós — bizonyára a püspöktől erre kirendelt embernek. A jóváhagyást a felülbíráló sajátkezű aláírása bizonyította. Magáért a vizsgálatért, bírálatért nem kellett semmit fizetni. Ha pedig valaki másként cselekednék büntetése: «Ultra librorum impressorum amissionem et illorem publicam combustionem a 100 ducatorum . . . sine spe remissionis solutionem, excommunicationis sententiae innodatus existat, ac demum ingravescente contumacia per omnia juris media castigetur» Elveszti a kinyomtatott könyveket, mert azokat a nyilvánosság előtt el kell égetni, 100 dukátot fizet, amit semmiképp sem enged el az egyház, hozzá kiközösítésbe esik. Ha valaki 1 évnél tovább marad meg ily kiközösített állapotban, szigorúbb büntetés — esetleg a világi hatalom igénybevétele — a könyvkiadás jogának elvesztése v. felfüggesztése jár.¹

Ime ezzel eljutottunk volna ahoz a ponthoz, ahol már az egyház teljesen megállapodott eljárást hozott be a rossz könyvekkel való bánásmód és a könyvek előzetes bírálata terén. A felhozott példákból világos az egyház eljárása az írott művekkel szemben, melyek a körébe tartozó tárgyról szólnak.

¹ Sept. Decret. I. V. t. IV. C. 3.

Kezdetben a két intézmény — eltiltás és előzetes bírálat — nem volt szorosán elkülönítve egymástól, egy és ugyanazon pápai levél mindkettőt érintette — pl. X. *Leo* híres „*Exsurge Domine*“ bullája. De azóta a két dolog élesen külön vált egymástól, habár a pápai dekrétumok egyszerre szokták mindkét intézményt érinteni és tárgyalni.

3. §. *A tiltott könyvek jegyzéke.* (*Index librorum prohibitorum.*)

Az index nem más, mint az egyház hivatalos jegyzéke azokról a könyvekről, melyeknek olvasását eltiltja. Az egyház a történelem folyamán nem egy, hanem igen sok könyvre mondta ki, hogy veszedelmes tartalmú és így nem való a hívek kezébe. És azért idővel célszerűnek mutatkozott e tiltott könyveket jegyzékbe foglalni és azt közzé tenni, hogy legyen valami utmutató, mely felvilágosításul szolgál, hogy mily könyvet nem szabad olvasni. Tehát, ha valamely könyvre, műre azt mondják, hogy indexre tették, az azt jelenti, hogy vagy mindenkinek v. bizonyos embereknek meg van tiltva az olvasása és mint ilyent felvették az eltiltott művek katalógusába.

Az indexnek némi ősfarmáját már rég megtaláljuk. 496-ban a már említett *Gelasius* pápa a római zsinaton kiadott egy decretumot, «*decretum de libris recipiendis vel non recipiendis*» amelyben felsorolja azokat a könyveket, melyeket nem szabad olvasni.¹

1. Tájékozódásul először megmondja, hogy nyugodtan kiknek a műveit lehet olvasni: «*Opuscula atque tractatus omnium orthodoxorum patrum, qui in nullo a sanctae Romanae ecclesiae consortio deviarunt, nec ab ejus fide vel praedicatione sejuncti sunt sed et ipsius communionis per gratiam Dei usque in ultimum diem vitae participes*

¹ A „*decretum Gelasianum*“ szövegét Gratianus is felvette gyűjteményébe: c. 3. D. XV.

fuerunt legenda decernimus.» (I. C. §. 5.) Vagyis minden igazhitű szentatyának művét minden félelem nélkül lehet olvasni.

2. Miután az ismeretlen szerzőjű, főleg pedig szerző neve nélkül megjelenő mű már magában véve is gyanus, azért az ilyenek olvasása tilos: «Sed ideo secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in Sancta Romana ecclesia non leguntur, quia eorum qui conscripsere, nomina penitus ignorantur.» (17. §.)

3. Minden mű, amelynek szerzője eretnek vagy schizmatikus, tiltva van: «Ceterum, quae ab haereticis sive schismaticis conscripta vel praedicata sunt, nullatenus recipit catholica et apostolica Romana ecclesia. (27. §.)

4. Hogy pedig, — hisz ép ez fontos fejezetünkben — mindenki tudja, hogy ezen rendelkezések alapján mely művek vannak eltiltva, a pápa felsorolja azokat. «Haec et omnia his similia, quae Simon Magus . . . cum consortibus suis, nec non et omnes haereses . . . conscripserunt, non solum repudiata verum etiam ab omni Romana et Apostolica ecclesia eliminata, atque cum suis Auctoribus, auctorumque sequacibus, sub anathematis indissolubili vinculo in aeternum confitemur esse damnatos». (81. §.)

Több mint ezer esztendőnek kellett eltelnie, míg a Geláz-féle dekrétum helyett ujjal, modern indexszel találkozunk. Különös és felette érdekes, hogy maguk a világi fejedelmek nemcsak saját hatáskörükben tiltottak el bizonyos állam-, társadalom-ellenes könyveket, hanem ezekről a könyvekről katalógust, indexet is készítettek. Így maga VIII. Henrik angol király, — aki protestánsná tette Angliát — 1526-ban kiadott egy jegyzéket, melyet 1529-ben már a második követett s melyben már 85 tiltott könyv van felsorolva, ehez később még 7 járult. Leánya a kath. Mária is hasonlóképen cselekedett.

Fontosabb V. Károly császár indexe. Mikor u. i. a protestantizmus már nagyon is elterjedt Németalföldön s a sok pápát, papságot, egyházat gyalázó íratnak pamphlettnek végtelen nagy volt a száma, 1522-ben behozta

az inkvizíciót és igen sok rendeletet adott a nyomdászok, kereskedők túlkapásai ellen. Ezekben a császári rendeletekben («Placete») rendszeresen megemlítette, felsorolta azokat a könyveket, melyek olvasását eltiltja. 1521—1550 igen sok könyvet sorolt fel, csak 1529-ben 12 író-t nevez meg; később még bővebbek lettek e katalogusok.¹

Franciaországban 1521. és 1547. különösen fontos királyi rendeletek jelentek meg s intézkedtek a rossz könyvek nyilvántartásáról. Hogy pedig ezt a fontos dolgot megfelelő közegre ruházza át a király, azért azzal a Sorbonne-t bízta meg *I. Ferencz*. Ez pontosan meg is felelt ezen megbízatásnak. 1544—56-ban ugyanis 6 indexet adott ki, mely 6 index közül négy azért igen fontos, mert már abc rendben voltak felsorolva az eltiltott könyvek. Természetesen a királyi jóváhagyást nem nélkülözték ez indexek.²

Olaszországban is jó példával járt elő a világi előjáróság a rossz könyvek névsorának kiadásában. A luccai szenátusz 1545-ben adta ki az első katalogust, 28 író művével együtt volt felsorolva benne. Büntetésül ki volt mondva, hogy a felsorolt műveket 14 napon belül vagy elégessék, vagy pedig a püspökhöz szállítsák be, mert különben vagyon vesztés jár.³ Itt már püspöki (nem pápai) indexszel is találkozunk. Nevezetesen Velence részére 1549-ben a pápai követ *Giovanni della Casa*, Florencz részére 1552-ben az ott működő Inquisitio; 1554. *Arcimboldi* érsek Milánó részére nemkülönben az egész joghatósága alá tartozó területre adott ki indexet. Érdekes, hogy Velence még 1554-ben megkapta a milánói index javított kiadását.⁴

Németországban V. Károly intézkedésein kívül alig találunk más említésre méltó dolgot, hacsak azt nem em-

¹ Hollweck i. m. 5.

² Conv. Lex. VI. 649. Hollweck i. m. 5

³ Hollweck i. m. 6.

⁴ V. ö. Kirchl. VII. 650. Hollweck i. m. 6.

lítjük meg, hogy 1549 ben Kölnben a tartományi zsinaton kiadtak egy katalogust, mely index jelleggel birt.

Ily előzményekkel találkozunk az egész egyház feje által kiadott nagystilű index megjelenéséig. Ami erre az indexre ha tartalmát nézzük, a legnagyobb hatást tette, a *lőweni* index volt.

Főntebb említém V. Károly intézkedéseit; az általa 1529-ben kiadott indexet átvette a lőweni egyetem s azt többször kiadta. Legnevezetesebb kiadása volt az 1546 évi, mely már igazán méltó az index névre. 1550., 1558. javították, bővítették, úgy, hogy igazán jó szolgálatot tett a római index összeállításában. — Spanyolország is ezt (1546 évi) az indexet fogadta el *Baldés sevillai* érsek, főinkvizitor rendeletére. Természetesen a helyi viszonyoknak megfelelően, ott is nagy változásokon ment keresztül. Ezekből a példákából, jobban mondva adatokból kitűnik, hogy mily fontosságot tulajdonítottak úgy az egyházi, mint a világi előljárók annak, hogy a nép tájékozódva legyen az eltiltott könyvekről. Különösen mindenki belátta ennek szükséges voltát a könyvnyomtatás feltalálása és elterjedése után. Mert mindenki tudta, hogy mily veszély háramlik abból, ha nem ellenőrzik. Azért mindenki megtette kötelességét. És ha már a világi fejedelemek, urak is ennyire résen voltak, bizonyára az egyház sem tehetett és tett másképen, csak az alkalmas időt várta, ami nem sokára meg is jött a trienti zsinaton.

Ismeretes dolog az egyházban az Inquisitio. Az igaz hit és jó erkölcsök megmentésére hozta be az egyház. Kezdetben minden egyházmegye püspöke szinte önhatalmulag járhatott el az eretnek-szakadár tanok terjesztőivel szemben. Az egész intézmény nagyon sok változáson ment keresztül. Legnevezetesebb az, hogy III. *Pál* pápa 1542-ben megalkotta a Congregatio Inquisitionist, a júl. 21-én kiadott «Licet ab initio» bullájában. Nevezetesen 6 biborosból álló kongregációt szervezett, a biborosokat «inquisitores generalissimi»-nek nevezvén. Ezen kongregációnak az egész egyházban hatalmat adott az eretnekek és irataik ellen.

Joga volt, ahol csak szükségét látta, megfelelő egyházi férliukat rendelni, hogy ellenőrizték az eretnekek minden moccanását. Oly nagy volt hatalma, hogy minden inkviziciótól fogadhatott el felebbezést. Az egész kongregáció *Caraffa* bíboros eszméjének megtestesülése volt, ő ugyanis egy erős, Rómában székelő középponti intézménnyel akart szembeszállani a tévhittel.

Maga a Congregatio Inquisitionis, (más néven Sanctum Officium) nagyon sok változáson ment keresztül. Tagjainak számát hatról-nyolcra emelte IV. *Pius* és meghagyta, hogy szótöbbséggel döntsön valamely könyv eretnek vagy nem eretnek jellege felett. V. *Pius* 4-re szállította le tagjainak számát, míg a kongregációk ujjáalkotója, V. *Sixtus* hétben állapította meg. A kongregáció ügyviteli rendjét nagy alapossággal állapította meg XIV. *Benedek* híres konstitúciójában: «Sollicita ac Provida»-ban.

Mikor *Caraffa* bíbornok 1555-ben IV. *Pál* néven pápa lett, eirendelte, hogy a Congregatio Inquisitionis készítsen egy indexet a káros, veszedelmes könyvekről. A Congregatio azonnal hozzálátott a munkához s már 1557-ben kész volt az index, amit akkor ugyan nem bocsájtottak nyilvánosságra ¹ Melőtt nyilvánosságra jutott volna, a pápa 1558-ban nagy jelentőségű dekrétumot adott ki. Szokásban volt u. i., hogy a főpapok, bíborosok, sőt világi fejedelmek is a tiltott könyvek olvasására engedélyt kaptak a Szent-széktől vagy jogszokás útján jutottak hozzá. Ezeket az engedélyeket, jogszokásokat, sőt igen sok esetben jogtalanságokat nagy szigorúsággal semmisítette meg a pápa, elrendelvén: «Omnes et singulas licencias et facultates legendi libros haereticorum seu de haeresi suspectos . . . damnatos . . . quibuscunque . . . cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis et praeeminentiae existat etiamsi . . . (Generalibus inquisitoribus dumtaxat exceptis) per quoscunque Romanos Pontifices . . . ac nos . . . sub quibuscunque tenoribus et formis . . . tenore praesentium revocamus, cassa-

¹ Hollwëck 7.

mus, irritamus, et annullamus, non tamen generalibus inquisitoribus, aut quibus per nos specialiter in injunctum fuerit. S. R. E. Cardinalibus in virtute sanctae oboedientiae et sub. excom. latae sent. et qui de eisdem libris notitiam aliquam habuerint, seu personas ipsos libros legentes, aut apud se tenentes vel imprimentes aut venales habentes sciverint, ac nomina et cognomina libros ipsos legentium . . . praedicto officio (inquisitioni) omnio revelent et notificent. (*De libr. prohib. IV. 4.*)

IV. Pál pápa nem elégedett meg azzal, hogy a nevezett kiváltságokat visszavonja, megszüntesse, hanem azt is megparancsolta, hogy azokat, akik ily könyvekről tudomással bírnak, akikről megtudják, hogy ezeket olvassák, maguknál tartják, kinyomtatják, árusítják, vezeték és keresztnevüket jelentsék be az Inquisitionnak.

A következő évben, 1559-re már második indexet készíttetett a pápa, amely a nyilvánosságra is jutott ugyanazon évben. Címe: *Index Auctorum et Librorum*, qui ab Officio S. Romanae et Universalis Inquisitionis caveri ab omnibus et singulis in universa Christiana republica mandantur sub censuris contra legentes vel tenentes libros in Bulla, quae lecta est in Coena Domini expressis et sub aliis poenis in Decreto eiusdem Sacri Officii contentis. Romae Anno Domini 1559 mense Jan.

Az Index igen sok üdvös dolgot tartalmazott. Bevezetéképen a büntetéseket sorolja fel, melyek igen szigorúak. Nevezetesen: excommunicatio ipso facto incurrenda, amissio beneficii, irregularitas, (inhabilitas ad obtinendum beneficium) infamia sújtotta mindazokat, akik akár az általános regulák által, akár a névszerint eltiltott könyvet olvassák.¹ A javadalom elvesztése, annak elnyerésére a képtelenség igen súlyos és új büntetések voltak. Az 1559. évi Index a tiltott könyveknek három fajtát különbözteti meg: a) Fel-sorolta azokat a szerzőket, kiknek minden műve tiltva van. Mindegy akár vallásos, akár mástartalmúak, még az sem

¹ V. ö. Hollweck. i. m. 8.

jön figyelembe, vajjon aposztázia előtt vagy azután írta. b) Olyan szerzőket sorol fel, akiknek csak «különösen» («specialiter») megemlített műveik vannak eltiltva. Tehát ily szerzőknek még vallásos tárgyú műveit is szabad volt olvasni, ha nem volt különös módon felemlítve. c) Névtelen (anonym) és álnév alatt kiadott (pseudonym) iratok.

Továbbá elvetendőnek mond ki a pápa minden könyvet, melynek akár szerzője, akár kinyomtatója eretnek és az 1519-óta megjelent ismeretlen szerzőjű művet. Érvényt akarván szerezni az V. lateráni zsinat határozatának az előzetes cenzuráról, elvet minden könyvet, iratot, mely nem püspöki, illetőleg inkvizitori engedéllyel jelent meg. Az Index több fajtáját sorolja fel azoknak a könyveknek, melyek babonáságról, bálványimádásról, istentelenségről, jóslásokról (chiromantia, necromantia, magia, astrologia) szólnak; ezeket ép úgy mint az Isten, a szentek, szentségek, istentisztelés ellen szóló munkákat elveti.¹ Felsorol továbbá 61 könyvnyomtatót, akiknek minden nyomdai terméke tilos.

Mint ezekből is látszik, túlszigorú volt a pápa fellépése, minek azután az lett a következménye, hogy dacára az Index általánosan kötelező jellegének (ab omnibus et singulis in universa Christiana Republica) sok helyütt nem tudott érvényre jutni. Nemcsak Spanyolország nem fogadta el — még kihirdetését is megakadályozták — hanem a Sorbonne is a régi indexe s eljárási methodusa mellett maradt meg. Bizonyára másként lett volna a dolog, ha a pápa még abban az évben meg nem hal, utódjára bizva a kérdés igazi megoldását, illetve rendezését.

IV. Pius csakugyan rendelt el némi enyhítést 1561 június 24-én, de az előbbi Index hiányait is pótolni kellett. Mert nem volt benne meghatározva az eljárási mód, sok helyütt nem volt világos, szabatos, különösen pedig sok szerzőt nem említett fel, kikről pedig megfelelkezni nem lett volna szabad. Mindezeket a hiányokat pótolta a trienti zsinat, illetve annak megbízásából IV. Pius, a zsinat határozatainak megerősítője.

¹ V. ö. Hollweck i m. 8.

4. §. *A trienti Index.*

Amikor IV. Pius pápa az utolsó ülészsakra összehívta a trienti zsinatot, ez maga vette kezébe az index ügyét. A zsinat a 18. ülésen tárgyalás alá vette az Index ügyét és nem akarván összebonyolítani a világi fejedelmekkel szemben is fennálló nehézségeket, beérte azzal, hogy egy határozatot hozott («*decretum de librorum delectu*»), amelyben megállpítván azt, hogy az ártalmas könyvek ellen alkalmazott eddigi rendszabályok célhoz nem vezettek, egy bizottság kiküldését határozza el; ezen bizottságnak kötelességévé tette, hogy a könyvtilalmat tegye megfontolás tárgyává és még idejében tegyen róla jelentést a zsinatnak.¹ A zsinat által megválasztott 18 tagú bizottság tanácskozásai hosszúra nyúltak. Különben is a hosszús zsinati tanácskozások, hazulról való állandó távollét, nagyon megtörték a zsinati atyákat; haza vágytak és sokan haza is tértek, úgy, hogy a zsinat keretén belül a feladat nem nyert megoldást. A 25. sessióban ezt olvassuk: «*Audiens nunc, huic operi (index) ab eis extremam manum impositam esse, nec tamen ob librorum varietatem et multitudinem possit distincte et commode a sancta synodo diiudicari, praecipit, ut quidquid ab eis praestitum est, Sanctissimo Romano Pontifici exhibeatur, ut eius iudicio atque auctoritate terminetur et evulgetur.*» Igen, mintegy 22 hónapi folytonos munka sem volt elegendő az index elkészítésére oly sok és különféle könyvről volt szó. E tárgyban az utolsó ülés 1563. dec. 4-én volt. A zsinatot feloszlatta, illetve befejezte a pápa, a félben maradt Index ügyét a zsinat a pápára bízta. A pápa csakugyan eleget is tett a zsinat ezen óhajának. Maga is, de meg a praelatusokból, nagyhírű theologusokból alkotott bizottsággal átnézte a zsinati atyák munkáját s nem sok várakozás után, még 1564 márc. 24 én kiadta az új indexet.

¹ H. Pallavicino, *Storia del Concilio di Trento* (Roma, 1833. é. kiad.) III. köt. 15. könyv, 18. fej

A trienti Index-nek címe: «Index librorum prohibitorum cum regulis confectis per Patres a Tridentina Synodo delectos auctoritate S. D. N. Pii P. M. comprobatus.» Az új indexet IV. Pius Pápa egy külön bullában (Dominici gregis, 1564 márc. 24.) hagyta jóvá. A bullának a jóváhagyást kifejező része így hangzik: «ipsum indicem, una cum regulis ei praepositis, auctoritate apostolica tenore praesentium approbamus, imprimi ac divulgari, et ab omnibus universitatibus catholicis ac quibuscunque aliis ubique suscipi, easque regulas observari mandamus atque decernimus.» Ami a trienti Index sanctióját illeti, maga a bulla és az Index-regulák 10-ike úgy intézkedik, hogy aki eretnek szerző könyvét olvassa, vagy bármily szerzőnek művét (scripta), amely eretnek, vagy más téves tan gyanúja miatt lett elítélve vagy eltítva, ipso facto kiközösítésbe esik. Ha pedig nem eretnek tant tartalmaz a könyv, a szerzője sem eretnek, de mégis el van tiltva, akármily tartalmú is legyen (libros alia de causa prohibitos) és valaki ily könyveket olvas vagy bír, kiközösítésbe ugyan nem esik, de halálos bünt követ el, megszegvén az egyház szigorú parancsát, és ezenkívül a püspök saját belátása szerint büntetheti (episcoporum arbitrio). Ami most már magát az Indexet illeti, sokkal tökéletesebbnek kell mondanunk, mint a IV. Pálét.

Nagyon fontos a trienti atyák által megállapított 10 regula («Regulae decem Indicis»). Az első kilenc regula az Indexben fel nem sorolt könyveken kívül is eltilt bizonyos tartalmú és irányzatú könyveket, csoportokba osztva e könyveket.

A tiltott könyveknek e csoportjai a következők:

1. Minden könyv, melyet akár a pápa, akár egyetemes (!) zsinat 1515 előtt kárhoztatott, tiltva van, ha nincs is az Indexben.¹

2. Eretnekségek fejének Luther, Calvin stb. összes művei: közönséges eretnekek vallásról tárgyaló művei tilosak; ez

utóbbiaknak világias tárgyú művei approbatio után megengedvék; apostata katholikusnak v. konvertált eretnekek művei szintén csak jóváhagyás után olvashatók. (Regula II.)

A Szentírás némely fordításainak és kiadásainak használata megtiltatik. (Regula III.)

Egyházi írók fordításai, ha kárhoztatott szerzők adták is ki, ha nincs bennük semmi kifogásolni való, megengedtetnek.

Ószövetségi könyvek fordításai nagy elővigyázat mellett, csak mint a Vulgata magyarázatai a szent szöveg megértése végett engedtetik meg a püspök által. Az Újszövetség fordításai, melyeket az Index első csoportjában megbélyegezett szerzők adtak ki, mindenkinek tilosak. Ha a hibás megjegyzések, magyarázatok kimaradnak, illetve kiigazítatnak, megengedettek azok számára, kik a fordítást használják.

4. A Szentírás népnyelvű fordításának használatát csak abban az esetben engedi meg, ha a fordító katholikus, ezenfelül az olvasáshoz külön engedély kell. Ilyen nyelvű Szentírás tulajdonúl bírása is tilos. Kereskedő népnyelvű Szentírást csak azoknak adhat el, akik az annak olvasását engedélyező írást felmutatják. (Regula IV.) Ezzel azonban még nem lett megadva a püspököknek, inkvizitoroknak és szerzetes főnököknek az a jog, hogy szabadon adjanak fakultást a népnyelvű Szentírás olvasására és bírására, amint kiténik VIII. Kelemen rendeletéből.

5. A bár akatholikusoktól kiadott lexikonok, konkordanciák, indexek, ha a kifogásolni való részek kijavítottak, olvashatók. (Regula V.)

6. A népnyelvű vitairatok csak azoknak vannak megengedve, akiknek a népnyelvű Szentírás is megengedett. A jámbor életre vezető könyvek ép úgy, mint a népies beszédek megengedettek.

Ha valahol valamely kath szerzőjű művek kifogás alá eső része ki lett javítva, olvasását a püspök vagy az inkvizitor megengedheti. (Regula VI)

7. Fajtalan, erkölcstelen iratok egyáltalán tiltva vannak. Klasszikus műveket, propter sermonis elegantiam — szabad olvasni; de ezeket sem szabad tanítani, magyarázni gyermekeknek — «nulla tamen ratione pueris praelegendi erunt.» (Regula VII.)

8. Jóirányú könyvek, melyek úgy mellékesen említnek eretnokség vagy babona számba menő dolgokat, kijavítva olvashatók. Ugyanez áll damnált szerzőktől nem damnált könyvekhez írt előszókról, jegyzetekről, kivonatokról, summariumokról. (Regula VIII.)

9. Babonasággal és annak különféle fajaival (geomantia, hydromantia, aëromantia, pyromantia, oneiromantia, chiromantia, necromantia, sortilegia, veneficia, auguria, auspicia, incantationes, artes magicae) foglalkozó művek egyáltalán tilosak. Különösen felhívja a püspökök figyelmét az asztrológiával foglalkozó könyvekre, hogy azokban jóslásról szó se legyen.

A 10-ik Index-regula első részében az V. later. zsinat 10. ülésében megtárgyalt és jóváhagyott könyvbírálattal foglalkozik, amely zsinatnak határozatát teljesen magáévé tette a tridentinum is némi változtatással, illetve hozzátoldással. Nevezetesen elrendeli ezen tizedik regula, hogy a kinyomtatandó könyv autentikus példánya a szerző sajátkezű aláírásával a cenzornál maradjon; továbbá azt mondja, hogy ha valaki jóváhagyással el nem látott kéziratokat (libellos manuscriptos) hoz nyilvánosságra, úgy büntetendő, mint a könyvnyomtató; ha pedig valaki ilyen kéziratokat akár bír, (habuerit) akár olvas, ha csak meg nem mondják, hogy ki a szerzőjük (prodiderint), úgy vétetnek, akárcsak ők maguk lennének a szerzők. Igen fontos újítás — praesumptio — mert abban a korban látott napvilágot a törvény, midőn a névtelen íratnak se szere se száma nem volt. Szintén új dolog volt, hogy minden könyvnyomdát és könyvkereskedést az ordinárius és inkvizitortól megbízott, arra való embereknek gyakran meg kellett vizsgálni, hogy semmi tiltottat ki ne nyomtassanak, árúsítsanak, vagy tartsanak, (ut nihil eorum, quae prohibentur, aut imprimatur, aut vendatur,

aut habeatur). Minden könyvkereskedőnek indexet kellett tartania az elárúsítandó művekről, az indexet a vizitátor aláírja s más könyvet, mely ebben felvéve nincs, nem árúsíthat. Ha valaki könyvet visz be akármely városba, a vizitátoroknak bejelentendő. A vizitátor a végrendeletek végrehajtása előtt átnézi a hagyatékban levő könyveket.

A 10 ik Index-regula második része a tiltott könyvek olvasására büntetéseket szab ki; erről már fent volt szó.

A trienti Index is 3 csoportba osztja az eltiltott könyveket, akárcsak a IV. Pálé. Az első csoportba tartoznak az eretnekek könyvei; II-ba a kath. szerzők művei; III-ba az anonym szerzőké. Az eretnekek minden könyve tilva van. A zsinat belátta, hogy szakítania kell azzal a régi szokással, hogy az eltiltott könyvet megsemmisíttesse, ahhoz a világi hatalom segítségét alig remélhette — már ekkor nagy területen terjedt el a protestantizmus — azért folyamodott oly alapos rendszabályokhoz, azért rendelt oly nagy ellenőrzést el, azért használ oly sok leki tenyítéket.

Az Index magában nem volt változhatatlan, hisz a kor változott viszonyai más és más szükséglettel, kívánnivalókkal lépnek fel, de azért bátran mondhatjuk, hogy alapul szolgált a sok utánna jövő indexnek s lényegileg a XIII. Leo által kiadott Indexig megmaradt. Mikor nemcsak az eretnek, hanem atheista, pantheista, deista stb. íratok özöne árasztotta el a világot, mindig újra meg újra kiadták, összesen kb. 40-42-szer.

Még három évtized sem telt el, V. *Sixtus* pápa 1590-ben már új Index kiadásán fáradozik. Ujításként a trient: 10 regula helyett 22 volt, mely szigorubb volt amazoknál; hogy a katalógus is változott, természetes. Nem tudni biztosan, hogy mi volt sorsa ennek az Indexnek. Lehet, hogy nem is hozták nyilvánosságra. (Dr. *Schermann* azt mondja, hogy a pápa haláláig nem tudták elvégezni a nyomdai munkát csak a kefelenyomat lett kész.¹) VIII. *Kelemen* pápa az általa kiadott indexhez adott bullájában azt mondja az

¹ Egyházi könyvtil. és könyvbir. 17.

említett V. Sixtusról: «re minime absoluta» halt meg. Pedig 6 év választotta el elődjétől, tehát elég autentikus vélemény. Másrészt bizonyos, hogy V. *Sixtus* index-ének maradtak fenn példányai.

Midőn 1777-ben Zaraccia jezsuita megírta «*Storica polemica della proibizioni dei libri*» c. művét, azt mondja, hogy 2 példányt talált a vatikáni könyvtárban.¹ Még többet mond *Hilgers*, aki azt állítja, hogy 3 példány van a vatikáni könyvtárban, sőt még egy negyedikről is tesz említést.² Ezek alapján azt kell mondanunk, hogy igen is elkészült az Index, de még nem teljesen, talán épen az utolsó simítást várta, de V. Sixtus halála megakadályozta abban, hogy nyilvánosságra hozzák.³ Sokkal fontosabb már VIII. *Kelemen* Indexe, melyet 1596-ban adott ki. Több helyen kinyomtatták (Lissabon, Köln, Paris, Praga) és igen sok részleges zsinat hirdette ki és fogadta el. Az I. csoportba tartozó művek számát alig nagyobbította, de azt s kitette, hogy «*opera omnia*» vagyis a kárhoztatott szerzőnek minden műve el van tiltva.⁴ Különösen figyelemre méltók az „*Observationes*“-ei, melyek a trienti zsinat reguláit módosították némileg, különösen a IV. és IX. regulát. Ugyesztintén utasításokat adott a püspököknek, inkvizitoroknak, hogyan járjanak el a sajtó jószellemű működése érdekében. Nemkülönben a kijavításról — *correctura* — is beszél, vagyis megállapítja az eljárást abban az esetben, ha a mű «*donec corrigatur, quousque expurgatus fuerit*» megjegyzéssel került Indexre. — (L. függelékben.)

Az Indexek új és új kiadásai közül megemlítendő a VII. *Sándoré*, amely 1664-ben látott napvilágott. Ebben

¹ v. o. Hollweck i. m. 10. l.

² Hilgers: Die Bücherverbot in Papstbriefen 19.

³ Ez a felfogása Hilgersnek, aki Bulla Sixti V: Romanum Pontificem. 9 mart. 1590 és Index Sixti V: Bulla Smi D. N. Sixti Papae V. emendatoris Indicis cum suis regulis-ról azt mondja: „werden nicht veröffentlicht und erlaugten nie Gesetzeskraft“ (i. m. 19)

⁴ Vermeersch. i. m. 4.

törölte a könyvek három csoportba való osztását és behozta, egyszerűsítés kedvéért — az *alfabetikus* (abc) névsort. De más célja is volt a pápának ezzel az újítással, mint ahogy ő maga megmondja: „*Speculatores*“ c. 1664, márc. 5-én kelt brevéjében, amelyben a változtatás okául felhozza, hogy igen sokan abban a téves véleményben voltak, mintha csak az I. csoportba tartozó művek lennének eltiltva, a többiek olvasása megengedett. Különös újítása volt a pápának, hogy a régi index I. csoportjába sorozott műveknél egyálta'án nem tette ki a mű címét, hanem kiírta a névsor megfelelő helyén a szerző teljes nevét, a név után pedig I. tett pl. *Colonius Joan I. Cl. Ind. Trid*; ezt látni eretnekségek fejeinél. Luthernál, Kalvinnál, Melanchtonnál. stb.

Ez Indexek fogyatékoságait nagyban pótolta XIV. *Benedek*. Működése nemcsak azért igen fontos mert új, teljesen korszerű Indexet adott ki, hanem hogy a „*Sollicita ac provida*“ bullájában, amely 1753. jelent meg, századokra, egész napjainkig az eljárást megállapította, hogyan kell eljárni a könyvbírálatnál s Indexre tételnél. Magát az Indexet „*Quae ad catholicae religionis*“ brévél vezette be. (1757. dec. 23.) Fontos megjegyzéseket, tartalmas rendeleteket ad az 1—4 §. Az Index annyira alapul szolgált a továbbiaknak, hogy ha ujabban tettek valamely könyvet Indexre, azt csak az appendixbe helyezték. Ha pedig egész ujonnan átdolgozva adták ki az Indexet, innen — az appendixből — vették át a nevezett műveket a megfelelő helyre. Innen kezdve az lett a szokás, hogy ha új Indexet kellett kiadni, azt a mindenkori index-kongregáció titkára készítette el. Maga XIV. *Benedek* is *Riccheni Tamás Benedek* titkárral dolgozott az Index revízióján. Az Index új kiadásai 1786, 1787, 1806, 1819, 1835, 1841, 1855, 1877, 1880, (Kirchlex. szerint 1881.) 1887, 1891, 1895, végre 1900 ban.

A felsorolt adatokból látjuk, hogy igen sok változáson ment keresztül s nemcsak Rómában, de azonkívül is sok helyen jelent meg. (Lüttich, Antwerpen, Lissabon, München,

Krakó.) Magában a világtörténelemben is találkozunk példával, nem is eggyel, hogy a világi fejedelmek az államra veszélyes tanokat tartalmazó s eltiltott könyvekről katalógust készítetttek. Ne menjünk messze: *Mária Terézia* és II. *József* alatt 1752—80 — eltiltott könyvek jegyzéke: «*Catalogi librorum a Commissione Aulica prohibitorum*» — c. alatt jelent meg. Vagy a mai Németbirodalomban az 1878. okt. 21-én hozott birodalmi törvény alapján kiadták 1882-ben az első indexet, amelyben 1884-ben már 800 könyv, röpirat stb. volt felsorolva. (*Kirchlex.* VI. 653.)

Végül nem mellőzhetjük el az index egy specialis fajtát az „*Index librorum prohibitorum et expurgatorum*“-ot v. i. «Az eltiltott, de kijavított könyvek indexét.»

Mikor a XIII. sz. oly sok és vészes eretnenség támadta az egyházat, 1231. ápr. 5-én IX. *Gergely* pápa megbizta a párisi egyetemet — ekkor a világ leghiresebb egyeteme volt — hogy azokat a könyveket, melyek magukban véve nem nagyon ártalmasak, melyeket még lehetne használni, de most valamely pontban kedveznek az eretnességnek, tisztítsák meg. Vagyis a téves tant hagyják ki, illetve az egyház felfogásának megfelelően változtassák meg. (A trienti zsinat regulái közül az 5. és 8. is beszél ily expurgatoról.) Továbbá azt is elrendelte a pápa, hogy az ily kijavított könyvekről készítsen indexet az egyetem.

Több ily index látott napvilágot Legnevezetesebbek: „*Index purgatorius Antverpiensis*“, Rómában pedig: „*Index librorum expurgandorum in studiosorum gratiam confectus*“, melyet 1607-ben az akkor Magister s. Palatii adott ki. De maga a Szentszék hivatalosan soha sem adott ki ily indexet. Aminek oka bizonyára az volt, hogy ennek az indexnek célja nem volt más, mint a tanuló ifjuságon segíteni, tehát nem az egész egyház ügye forgott szóban. Ma az a szokás, hogy ha valaki belátva tévedését, a könyvet ki akarja javítani, a Szentszék kimondja: *auctor laudabiliter se subjecit et opus revocavit.*» Az Index kiadása a *Congregatio Judicis* feladata. Hiszen az index nem is más, mint az ezen kongregáció által kiadott «*particulare decretum*»-ok

összefoglalása. Nézzük meg már most e kongregáció keletkezését, szervezetét, hatáskörét.

5. §. Az *Index-Congregatio*.

1570. nov. 19 én fontos, nagyjelentőségű felhatalmazást adott V. Pius pápa a Magister S. Palatiniinek. Nevezetesen megbizta a nevezettet azzal, hogy egyes eltiltott könyveket javítson ki, illetve tisztíttasson meg és a már kijavított könyvekről készítsen indexet. (Nagyon hasonló e felhatalmazás ahhoz, amelyet IX. Gergely adott a Sorbonne nak.) Ez a felhatalmazás már magában foglalta egy alakítandó bizottság eszméjét. Nem is lehetett másként, mint valamely bizottsággal, annak segítségével megoldani a feladatot.

Csakugyan létre is jött egy kongregáció, még pedig ily címmel: „*Congregatio de reformando Indice et corrigendis libris*“ 1571. márc.-ban. Maga a cím elárulta, hogy fontos dolog van rábizva a kongregációra, mert nemcsak a rossz könyvek eltiltása, az Index folytonos javítása, pótlása, megvilágítása lett osztályrésze, hanem a még használhatónak vélt, de jelenleg hibás könyvek kiigazítása is.

Az ügy nemsokára befejezés elé került, mert már 1572. szept. 13-án jóváhagyta XIII. Gergely s meg is állapította működési körét, mert az említettekén kívül ezután feladata lett a könyvek megvizsgálása, kinyomtatásának engedélyezése vagy megtiltása. Az Index szabályait ezen Congregatio értelmezte hitelesen; minden kétséget ez osztaltott el s ez adott felhatalmazást az eltiltott könyvek olvasására.

Alig néhány év múlva, 1588. jan. 22-én V. Sixtus, midőn legfontosabb alkotását, a kongregációkat létesítette s számukat 15-re emelte fel; a régiek között ezt is jóváhagyta az „*Immensa aeterni Patris*“ bullájában s nevét

„*Congr.-Indicis*“-re módosította. Azóta a kongregáció él és hathatósan működik.

Hosszú időn keresztül nem volt kitéve nagyobb változásnak, csak XIV. *Benedek*, a nagy jogász pápa, találta nem egész korszerűnek, azért igen nagykihátásu reformokat léptetett életbe. Már a Congregatio Inquisitionis-nél láttuk a nagy pápa működését és maradandó alkotását a könyvtilalom és bírálat terén. A nagy pápa maga mondja, hogy csaknem egész életét az ilyenmű munkálkodásban töltötte. A Congregatio Inquisitionis consultora, censora, inquisitor generalisa, az index-kongregációnak pedig cenzora, majd relatora volt. Nagyon rászolgált hát működésével arra, hogy valamely biztos és állandó eljárást írjon elő, amely irányadó legyen a könyvek megbirálásánál.

Ő tudta, láthatta, volt alkalmá elég, hogy mi volt elődei intézkedéseiből már elavult, nem célszerű; látta, hogy sok-sok változás adta elő magát, azért állandó, úgy mondván — változhatatlan — szabályokat akart adni. Mint-hogy rendelkezései mai nap is érvényben vannak, azért azokkal bővebben kell foglalkoznunk. Az egész rendelkezés a már ismételt említett «*Sollicita ac provida*» Constitutióban jelent meg.

Az Index Congregationak hivatalnokai, több biboros, akik közül az első a «*Praefectus Congr.*» azután 2. «*assistentis Congr.*» aki állandóan a *Magister s. Pal.* 3. «*secretarius Congr.*» aki rendesen dominikanus (O. P.) 4. «*consultores*» 5. «*relatores*» akik, ha jól teljesítik hivatalukat, konzultorok lesznek. Minthogy ennek a Congregationak működését a könyvek bírálata, eltiltása képezte (ad *librorum censuram unice instituta*) nem működött állandóan s nem is működik, azért a Congregatio titkára nagy hatáskörrel lett felruházva. Ha valaki ugyanis feljelentett valami könyvet (a feljelentő *demuntiator*) és annak eltiltását kéri, a titkár elfogadja a feljelentést, megkérdi, hogy miért veszélyes a mű, a könyvet megszerzi s vagy a pápától, vagy a biboros prefektustól kijelölt 2 konzultorral megvizsgálja azt. Ha csakugyan úgy találják, hogy a könyv Indexre

való, egy relatort választanak, aki úgy jár el, mint az inkv. kongr. konzultora, illetve kvalifikátora.¹

Azután átveszi szerepét a Congregatio praeparatoria, régebben Congr. parva. Ezt a secretarius hívja össze (hahonkint rendes körülmények között egyszer, de ha szükséges többször is.) Résztvesz benne a magister s. pal. — tehát az assistens — azután 6 konzultor (megjegyzendő, hogy más-más konzultor volt s van kijelölve mindig a tárgy különböző volta szerint: *singulis vicibus pro qualitate argumenti et materiae, de qua disputandum erat.*) A konzultorokat a titkár választja ki, neki kötelessége feljegyezni azok véleményét, melyet az illető könyv s a relator véleményével (*censura*) együtt a biboros congr.-hoz tesz át. Az congr. praepar. célja, hogy átvizsgálja, meghányja-vesse a relator ítéletét, melyet a könyvről hozott. Az egész dologról a generalis congr. definitive dönt. A döntést a titkár elviszi jóváhagyás végett a pápához, akinek az ügy egész menetéről beszámol. (8. §.) Itt is megkülönböztetik a kath. és akath. szerzőket. Az előbbiekkal szemben enyhébb, elnézőbb az intézkedés. Nevezetesen jóváhagyta a régi záradékot: *donec corrigatur* vagy *donec expurgatur* elvét, így intézkedett: ha valamely katolikus szerző művében elvetendő tant fedezett fel a congregatio s úgy véli jónak, hogy csak az említett záradékkal teszi indexre, nem kell kihirdetni a congregatio döntését (*suspensa ejus publicatione*) hanem vagy a szerzőt, vagy annak megbizottját (*altero pro eo agente*) tudósítani kell a felfedezett tévedésről, meg kell mondani, hogy mit kell kijavítani. Ha nem jelentkezik senki a könyv átvétele és kijavítása végett, bizonyos idő eltelte után a congregatio dekrétumát ki kell adni.

Ha pedig a szerző, illetve annak megbizottja jelentkezik, csak akkor szabad és kell az indexre tételt nyilvánosságra hozni, ha már nagyon elterjedt a mű (*prioris editionis exemplaria magno numero distracta fuerint*), de

¹ L. Söll aq. prov. 4 §.

akkor is úgy kell az eltiltó dekrétum szövegét megfogalmazni, hogy mindjárt kitűnjék az, miszerint csak az első — ki nem javított, kiadás példányai vannak eltiltva, de a többi nem (9. §.) Sokan hibául rójják fel az egyháznak, hogy míg minden igazságos ítélet meghozásához szükséges az alperes meghallgatása, védekezésének, mentéseinek tekintetbe vétele, addig az egyház az Index-Congregatio által ítéel anélkül, hogy a szerzőket még szándékukról is megkérdené. Ezen panasz elosztását célozza a pápa 10. §-ban, midőn azt mondja, hogy itt nem személyek elítéléséről, megbélyegzéséről van szó, hanem a hívek lelki üdvéről (de consulendo fidelium indemnitati atque avertendo ab ipsis periculo). Mert lehet valakinek a legjobb szándéka és mégis tévedhet; a tévedés, a hamis tanárt az olvasónak, kinek lelkiüdvé az egyházra van bízva. De mégis — és itt jön a rendelkező rész — ha katolikus, érdemes szerzőről van szó s annak műve, a hibáktól eltekintve — demptis demendis, — használhatna az embereknek, kívánatos, hogy a szerzőt, ha védekezni akar, hallgassák meg, vagy pedig ha ez nem lenne könnyen kivihető, hivatalból (ex officio) rendeljen a Congregatio egy konzultort, aki a művet védje. — Ha nyilvánvaló rossz szándékú eretnek vagy erkölcstelen könyvről kell ítéletet mondani, nem szükséges a hosszas eljárás, hanem azonnal indexre kell tenni (11. §.). A «silentium officii» (hivatalos titoktartás) azonban itt is szigoruan érvényben van úgy a relátorok, konzultorok, mint a biborosok részéről. Ellenben meg van engedve a titkárnak, hogy a konzultorok, illetve cenzorok véleményét megmondja akár a szerzőnek, akár helyettesének, de a viláért sem szabad sem a feljelentő, sem a cenzor nevét elárulnia (suppressis semper denuntiatoris censorisque nominibus 12. §.). Majd meghatározza, hogy milyeneknek kell lenniök a konzultoroknak, illetve a Congregatio hivatalnokainak. E tekintetben irányadóul elrendeli, hogy úgy a világi, mint a szerzetes papságból legyenek azok, még pedig minden tudományágból («alii quidem theologi, alii utriusque juris periti, alii sacra et

profana eruditione praestantes») hogy minden könyv meg-bírálása szakemberekre legyen bízva. (13. §.)

Ezután öt igen fontos és az egyház eljárását nagyon jellemző szabályt állít fel a relatorok és konzultorok szá-mára.

a) Nem az a feladatuk, hogy a kezükbe adott könyvet okvetlenül elítéljék, nekik nem ítéletet kell hozniok, hanem véleményt mondaniok, amely alapján majd a biborosokból álló kongregáció biztos ítéletet tud hozni akár a könyv mellett, akár ellene.

b) Ha a nagy elővigyázat dacára is megtörténnék, hogy valakit képzettségének nem megfelelő könyv meg-bírálásával biznának meg, akár mint cenzort, akár mint konzultort, mihelyt észreveszi, hogy lelkiismeretes, pontos véleményt nem tud adni, súlyos bűn terhe alatt köteles nem megfelelő voltát akár a kongregationak, akár a titkárának bejelenteni, hogy helyette mást küldjön ki. Hogy pedig valakit vissza ne tartson ettől az, mintha ezáltal rossz hirbe kerülne s esetleg bántódásban lenne része, a pápa maga mondja, hogy őszintesége miatt csak dicséretet nyer. (16. §.)

c) Teljesen elfogulatlanul kell ítélni, mindenféle mellék tekintetek nélkül (nationis, familiae, scholae, in-stituti affectum excutiant). Irányadóul mindig az egyház tanítása, zsinatok határozatai, pápai döntések, szent-hagyomány álljanak előttünk, ha vannak vitás kérdések, melyekben az egyház se pro se contra nem nyilatkozott, egyik véleményt se vegyék oly biztosnak, hogy az ellen-kezőt kárhoztassék. (17. §.)

d) A pápa szigoruan inti a bírálókat, hogy az egész könyvet, annak minden részét vegyék bírálat alá, de kü-lönösen legyenek figyelemmel arra, hogy mily célból írta a szerző a könyvet. Nagyon helytelen volna, ha a bi-rálók egyes szavakat, mondatokat kikapnának az egészből és ebből az egész műről mondanának véleményt. (18. §.)

e) Ha esetleg megtörténnék, hogy jó hirben levő katolikus szerző művében valamely kétes értelmű tan for-

dulna elő, amit lehet jó értelemben is venni, de esetleg kárhozthatni is, inkább a szerző, illetve könyv mellett mint ellene hozandó az ítélet (19. §.)

Ezután egy igen veszedelmes szokás megszüntetésére hívja fel a pápa a kongregáció fgyelmét. Mikor ugyanis az egyház már teljesen szervezte az index ügyét, észrevették ellenségei, hogy cenzura nélkül ezután már nem tudnak mindenféle hamis eszmét világgá szórni, szokásba jött, hogy egyesek kiadják oly szerzők műveit, melyek az egyházra veszedelmesek voltak. Még pedig rendesen minden megjegyzés, elítélés nélkül tették ezt. Gondolták magukban, hogy nem ők a szerzők, őket nem érheti az egyház sujtó keze, mert ők csak egyszerűen közlik mások véleményét. (historice agunt.) A pápa határozottan elítélte ezt az eljárást, «subtilissimum hoc humanae malitiae inventum et novum seductionis genus»-nak mondja és követeli, hogy az ily művek is megfelelő eljárásban részesüljenek. (21. §.)

Sok vitatkozás volt napirenden s a vita hevében sok szerző annyira ment, hogy gúnynevekkel, kifigurázásokkal akarta ellenfelét legyőzni, legalább is nevetségessé tenni. Az ily könyveket már VIII. Kelemen pápa eltiltotta, ezt jóváhagyja XIV. Benedek is. Még azoknál is elítéli és eltiltja a szeretetlen írásmódot, akik azzal mentik eljárásukat, hogy a régi, orthodox szerzők neveit akarják minden támadástól megóvni. Csak az igazság és szeretet legyen a fő elv. Ismétli az írók számára is a konzultoroknak és cenzoroknak kiadott szabályt (III.): «Non feratur omnino privatas sententias veluti certa ac definita ecclesiae dogmata a quopiam in libris obtrudi, quo turbae in ecclesia excitantur, dissidia inter doctores aut seruntur aut fiventur, et christianae charitatis vincula persaepe abrumpuntur» (23. §.) Ismételten int a pápa, hogy csak az igazság és alázatosság vezessen minden író, mert gúnyolódással nem lehet másokat megjavítani; nem lehet eredményt elérni. A visszaéléseket cenzurával kell büntetni és megsemmisíteni. — Ime ezek a nagy pápa rendeletei. Valóban mély bölcsesség, nagy körültekintés, egyház iránt szorgos gondosság,

a jóakarató tévedéssel szemben keresztény elnézés nyilatkozik meg bennük. Hogy ezek az intézkedések mennyire megfelelnek az egyház céljának, hogy a pápa alkotása mennyire nagyszerű volt, legjobban kitűnik abból, hogy XIII. *Leo Offic. ac mun.* konstitúciójában csak ennek az egy pápának törvényeit tartotta meg, úgy, hogy az Index Congregatio működése még ma is a XIV. Benedek által meghatározott szabályok szerint történik.

Igaz ugyan, hogy X. *Pius a „Sapienti consilio“*-ban, melyet 1908. jun. 29 én adott ki, e kongregációnak meghagyta, hogy ezután nemcsak feljelentésre, hanem saját kezdeményezésére is el kell járni a rossz könyvekkel szemben. «Hujus S. Congregationis in posterum erit non solum delatos sibi libros diligenter excutere, eos, si oportuerit, prohibere, et exemptiones concedere, sed etiam ex officio inquirere, qua opportuniore licebit via, si quae in vulgus edantur scripta. (7. §.) de ezzel korántsem lett megváltoztatva a kongregáció belső szervezete, hogy XIV. Benedek intézkedései ne lennének érvényben.

Ha végig nézünk azon a fejlődésen, melyen átment a könyvtilalom és könyvbírálat, azt kell mondanunk, hogy az igen sokáig rendszertelen, kezdetleges, egyszerű volt. Már az első századokban hány egyetemes és részleges zsinattal találkozunk, melyek külön-külön rendelkeznek a rossz iratokról. Ez az egy elv volt általános de bizony az a sok rendelet, határozat, mindenről tesz tanúságot, csak arról nem, hogy egy általános, minden tekintetben megfelelő egyházi törvény intézkedett volna részleges, mindenre kiterjedő körültekintéssel. Csak álljunk meg a trienti zsinatnál. Tudott dolog, hogy sok fontos határozat került ki onnan ép a rossz könyveket illetőleg (Index 10 regulája, Dominici gregis), de magának a zsinatnak határozatai igen sok helyen még kihirdetve se voltak, nemhogy pontosan végre lettek volna hajtva. De meg ha ki is voltak hirdetve a zsinat határozatai, azokon a jogszokás igen gyakran ütött rést, máskor meg az egyház előljárói állottak elő változást igénylő kérelmekkel, felterjesztésekkel. Ugy hogy egy egye-

temes törvény megalkotása nagyon szükségessé vált, amelyben aztán mindenki megtalálja a maga jogát és kötelességét. De nemcsak ily egyetemes, áttekinthető törvényre volt ám szükség, hanem az egyháznak, a változott körülményekhez képest, engednie kellett régi szigorúságából. Megtörténhetik és akárhányszor meg is történt, hogy az egyház eltilt valamely könyvet nem abszolút rossz irányba, tartalma miatt, hanem mert a körülmények olyanok, hogy az inkább ártana mint használna. Ha a körülmények megváltoznak, a könyv is nyugodtan kerülhet az olvasók kezébe. Manapság egyáltalán nem tudna érvényt szerezni az egyház minden rendeletének, melyet valaha egész könnyen érvényesíthetett. Pl. X. trienti-regula azt mondja, hogy felül kell vizsgálni a könyvkereskedéseket, be kell jelenteni ha valamely városba könyvet visznek be, ily intézkedéseket ma már nem lehet foganatosítani. Szóval ezeken változtatni kellett, ami egyáltalán nem érinti az egyház belső életét, mert célját ma enyhébb eszközökkel is elérheti. Az is nagyon komplikálttá tette a dolgot, hogy az egyház állandóan külömséget tett kath. vagy nem kath. szerző között, ami az egyöntetőség kárára volt, mert végeredményképen a könyvről van szó.

Az egyház belátta, hogy nagy reformra van szükség. Mikor a vatikáni zsinat közeledett, IX. Pius bizottságot alakított s arra bizta, hogy tanulmányozza az Index reguláit s az egész intézményt; adjon azután véleményt, hogy mi újítani, változtatni való van rajta. A bizottság egybehangzóan kimondotta, hogy sok elavult intézkedés van benne, az egészet reformálni kellene. Sőt maguk a francia püspökök kérték a zsinatot, hogy a kor szellemének megfelelőbbé és könnyebben kezelhetővé tegye a könyvtilalmat és könyvbírálatot: «*Illae Regulae et universa res Indicis novo prorsus modo nostrae aetati melius attemperato et observatu faciliiori instaurarentur.* (Const. Off. ac. mun.) Épp így gondolkozott az olasz és német püspökök nagy része is. Sajnos azonban bármily jó szándékkal gyűlt egybe a zsinat, hit és erkölcs dolgában bármennyire áldásos volt

működése nem jelent meg benne egy reform dekretum sem. Sokkal fontosabb ügyeket kellett előbb elvégezni, az áldatlan politikai helyzet, majd a pápai állam elrablása megakadályozták a zsinatot abban, hogy a nagy reformot megcsinálja. Nem is oldotta meg X. Pius, habár a X. regula enyhítésével, különösen pedig az egyházi büntetések precizizálásával sok világosságot adott az Indexnek.

A dolog mégsem váratott magára soká. U. i XIII. *Leo* mindkét feladatot teljesítette, megalkotta nagy konstitúcióját: *Officiorum ac munerum*-ot, amelyben teljesen egyöntetűvé, világossá, célszerűvé, könnyűvé tette ugy a könyvtilalom, mint a könyvbírálatra vonatkozó törvényeket és kiadta az új Indexet.

A következőkben erről a fontos törvényről lesz szó.

---

6. §. A könyvtilalomra vonatkozó ma érvényes jogforrások.

A könyvtilalom ügyére vonatkozólag jelenleg a fő forrás XIII. *Leo* „*Offic. ac mun.*“ bullája, amelyet 1897. jan. 25-én adott ki. Ez a bulla a régi forrásokat a trienti 10. index-regulát is hatályon kívül helyezte és csakis XIV. Benedek „*Sollicita ac provida*“ konstitúcióját hagyta érvényben, amely 1753. jul. 9. jelent meg.

Bizonyos tekintetben jogforrás még az Index legutolsó hivatalos kiadása, melyet XIII. *Leo* 1900. szept. 27-én bocsátott ki.

Minthogy pedig XIV. Benedek konstitúciója a Index és S. Officium Congregatiók ügyviteli szabályait és néhány odavágó intézkedést tartalmaz, tulajdonképen csak az «*Offic. ac mun.*» és az új Index irányadók, mint törvények a könyvtilalmat és könyvbírálatot illetőleg.

---

7. §. *A könyvtilalom különféle módjairól.*

Hogy a könyvtilalomra vonatkozó törvényeket jól megérthessük, előbb egyes kérdésekre kell megfelelnünk. A kérdés t. i. az, hogy hányféleképen lehet valamely könyv eltiltva? Háromféleképen: 1. természeti törvény. 2. egyházi törvény által *a)* cenzura nélkül és *b)* cenzurával együtt.

1. A könyvtilalom a természeti törvényben.

Lelkiüdvünkre veszedelmes könyvek olvasását legelőször a természeti törvény tiltja. Istentől adott, velünk született parancs mondja, hogy kerüljük mindazt, ami kárunkra és nem hasznunkra van. Erről a természeti törvényről szól a Constitutio 21. p.-ja és erről emlékezik meg az Index előszava is. Természeti törvéynél fogva minden oly mű el van tiltva, amely akár a hitbeli meggyőződést, akár a jó erkölcsöt veszélyezteti.

Hogy valamely könyv a természeti törvény által legyen eltiltva, veszélyesnek, károsnak kell lennie, épen ez a veszély alapja az egész eltiltásnak. Ha pedig a veszély képezi az eltiltás alapját, úgy nemcsak könyv, hanem bármely mű, akár nagy, akár kicsi, lehet nyomtatott könyv, füzet, folyóirat, újság, reklám, kézirat, szolgáljon rendeltetésénél fogva rossz célt vagy csak per accidens tartalmazzon hittelt vagy erkölccsel ellenkező dolgokat, el van tiltva.

Minthogy az emberi természet egyedenként különböző, ami egyik lelkére káros, a másikéra lehet ártalmatlan, azért nem lehet mondani, hogy az ami x-nek a természeti törvény által tiltva, y-nak is tiltva van. Tehát a fenyegető veszély, mely hic et nunc in concreto fenyegeti valakinek lelkét bizonyos mű olvasása, megtartása stb. által, teszi azt a természeti törvény által tiltotta. A bűn nagyságára a veszély nagyságából kell következtetni. Így egy és ugyanazon könyv olvasása lehet valakire halálos bűn, míg másnál bocsánatos bűn, esetleg egy harmadiknál teljesen bűn-

telen. Természeti törvény mindenkit kötelez, az alól kivétel nincs, sem felmentés. Ha valaki engedélyt (facultas) nyer a tiltott könyvek olvasására (l. alább), ha az a könyv olyan, hogy bűnre vinné az olvasóját, a fakultás dacára sem szabad olvasnia. Épen ezen lelki kár szempontjából kell megítélnünk azt, hogy szabad e a természeti törvény értelmében valamely könyvet birni, megtartani. Ha valakire káros az, hogy a könyv tulajdonában van, ha a veszély közeli, hogy azt ismét elolvassa, vagy a könyvnek egyszerű megpillantása képes lenne kétségeket stb. kelteni, szóval ha annak már a jelenléte is káros hatással van a lélek üdvére, azt megtartani bűn és pedig bocsánatos vagy halálos a veszély csekély vagy nagy voltához képest. Ebből kitűnik a természeti törvény két — látszólag ellentmondó tulajdonsága; *a*) relativ (viszonylagos) az, amennyiben csak azt kötelezi, akit lelki veszély fenyeget, *b*) absolut (általános, mindenkire vonatkozik) amennyiben mindenkit, mindenütt, mindenben kötelez, még pedig annyira, hogy semmiféle hatalom alóla felmentést nem adhat, mert Isten a természetbe oltotta azt s míg az emberi természet az marad, ami, addig a beléje adott törvény is érvényben marad.

Ezzel szemben nézzük meg, milyen az egyházi törvény, mi annak alapja s milyen kötelező ereje.

2. A könyvtilalom az egyházi tiltó törvény alapján.

Hogy a dolgot annál világosabban lássuk, legjobb lesz az egyházi tiltó törvényt összehasonlítani a természeti törvénnyel. Míg a természeti törvénynél az mondtuk, hogy a tilalom alapja a veszély (periculum spirituale), addig az egyházi törvénynek a veszély valószínűsége. Az egyház ugyanis ismervén az emberi természetet, tudva, hogy mily veszélyek fenyegetik a hívek lelkiüdvét leginkább és «rendesen» — eltílt minden oly művet, ami saját belátása szerint az általános emberi természetnek árt. Nem nézi az egyedet, hanem az összest és feltételezi, hogy ez, vagy az általában, minden embernek árt. Tehát nem a reális veszedelem, hanem a feltételezett veszély miatt tilt el az

egyház mindenféle könyvet, amit eltilt. Ezért általános is az egyházi törvény, minden egyes tagját kötelezi, nem úgy mint a természeti, amely csak azt kötelezi, kinél ott volt a lelki veszély. Ott, ha nem járt veszéllyel valamely rossz könyv olvasása, nem volt meg a tiltó parancs, itt ellenben folyton megvan. Viszont, ha valamely könyvet az egyház eltilt, nem következik, hogy az mindenkire nézve el van tiltva a természeti törvény által is. Tehát hiába van valakinek bármily erős hite, meggyőződése, érezze magában bármily nagy erőt a kételyek legyőzésére, mégis, ha valamely hitellenes könyvet olvas, mit eltilt az egyház, vétkezik. Az említettekől aztán 2 dolog következik.

a) Az, hogy ha valaki egyéni tulajdonságainál fogva érzi magában, hogy a könyvet lelkének veszélyeztetése nélkül olvashatja, nem szabad, mert azáltal, hogy azt az egyház eltiltotta, annak megszegése bűn (*malum quia prohibitum*). Tehát nem áll az egyedre az az elv, hogy «*cessante causâ legis, cessat et lex.*» Mert mint Liguri Szt. Alfonz mondja: «*Cessante fine damni in particulari non cessat nihilominus finis legis in communi, qui est ut vitetur periculum hallucinationis*»¹ Vagyis az egészre vonatkozik a törvény, azt nem egyes emberért hozták, tehát ha egyes embernél nincs is most célja, mégis az egészet tartva szem előtt, igen is célszerű. Különösen pedig azért fontos ez, mert különben nagyon könnyen megtörténnék az, hogy bárki egyszerűen olvasná az eltiltott könyveket bebeszélvén magának, hogy az nem ártalmas rá nézve. Így azután hogyan tudna érvényt szerezni az egyház törvényeinek? De tovább is megy Liguri Szt. Alfonz s azt mondja, hogy nemcsak az a célja a törvénynek, hogy a lelki kár ki legyen zárva, hanem az engedelmesség és különösen az, hogy az eretnek írók művei — mondhatjuk minden rossz könyv — el ne terjedjenek s ezáltal ne ösztökéljék szerzőiket hasonló dolgok megírására. Valóban az ily káros dologban nem lehet a mindig rosszabbra

¹ i. m. V. C.

hajló emberi természetet oly hatalommal felruházni, hogy belátása szerint olvasson vagy vessen el tiltott könyvet. Az új törvény is kimondja, hogy csakis az olvashat eltiltott könyvet, akinek felhatalmazása van (23. §.)

Az is fontos különbség az egyházi és természeti törvény közt, hogy míg emez nem határoz meg semmi mennyiséget, addig az egyház saját hatáskörében már megállapítja, hogy mennyi az eltiltott dolog, mennyit nem szabad olvasni. Ő határozza meg a mű tartalmát, nagyságát, milyenségét.

b) Abból, hogy a könyv olvasása bűn, mert el van tiltva s a tilalmat az egyház hozta, az is következik, hogy a bűn azonnal megszűnik, mihelyt a tilalmat valakire nézve feloldja az egyház. Minthogy pedig a tilalmat az egyház hozta, joga is van azt megszüntetni, vagyis joga van engedélyt adni arra, hogy valaki eltiltott könyvet olvasson. Nem a könyv lesz el nem tiltott, hanem az illető az egyháztól kap fakultást a tiltott könyv olvasására (facultas legendi libros prohibitos.)

A dolog világos és természetes. Mert mint mondtuk a tilalom alapja a véleményezett, feltételezett lelki kár, amely a könyvből származhatik. De ha maga az egyház belátja, hogy semmiféle veszély nem forog X, Y-nál, akkor hic et nunc arra a személyre felfüggesztheti tiltó intézkedését. Másrészt azt is tudjuk, hogy az egyháznak kötelessége hiveit őrizni a tévedéstől, kételyeit eloszlatni, az ellentétes tanokat megcáfolni. Már pedig ezt igen sok esetben nem tudná elérni, ha nem adna engedélyt egyes megbízható embereknek az eltiltott könyvek tanulmányozására, akik azután kritikát gyakoroljanak rajtuk. Azért amint látni fogjuk, igen is ad az egyház helyet az okos kivételnek és saját törvényével arról is gondoskodik, hogy egyesek számára komoly okok alapján fel legyen függesztve a tilalom.

Ezekből látjuk, hogy mily szembeötlő különbség a természeti és egyházi törvény között. Ez abszolút körét tekintve, vagyis mindenkit kötelez, de relativ is annyiban, amennyiben fakultás adható az eltiltott könyvek olvasására. Nagyobb is az egyház által eltiltott könyvek száma a ter-

mészeti törvény által eltiltottakénál. Ebből is látszik, hogy a tiltott könyveket nemcsak olvasni nem szabad, hanem mindaz tilos és bűnös dolog, amit felőle eltilt az egyház, (retinere, defendere, stb.) mert vetitum ergo malum.

Általában mindenkinek tilos fakultás nélkül eltiltott könyvet olvasni; mégis adhatja-e elő magát oly eset, amidőn ily fakultás nem létezése esetén is szabad olvasni. Bizonyos, hogy az egyház igen szigorú parancsa a könyvtilalom, mégis a maga rendelkezéseiben emberi törvény az, amely alól gravis causa vel necessitas — súlyos ok, nagy szükség felment. Liguri Szt. Alfonz szerint szabad epykeiával élni, vagyis míg valaki egyrészt tudja, hogy a törvény mindenkit kötelez, másrészt ismerve az egyház eljárását, elvét, jogosan feltételezi, hogy erre az esetre nem akarta a törvényhozó kiterjeszteni a tilalmat. Pl. eretneket kell azonnal megcáfolni saját könyvéből s az nem tudná maga olvasni művét, másnak kellene olvasni.¹

Említém már, hogy kétféle módon lehet egyházi törvény szerint valamely könyv eltiltva.

a) *Egyszerű* tilalom. Vagyis az egyház kimondja, hogy ennek v. annak a könyvnek olvasása el van tiltva. Ha valaki ezen tilalom dacára fakultás vagy nagy égető szükség nélkül olvassa, bűnt követ el vagy bocsánatos vagy halálos bűnt a cselekedetének arányában

b) *Cenzurával egybekötött* tilalom. Vagyis az egyház nemcsak azt mondja ki, hogy ennek vagy annak a műnek olvasása el van tiltva és aki ezt a tilalmat megszegi, bűnt követ el, hanem még ő maga a bűn és az ezt követő isteni büntetésen felül is saját lelki fenyítékeivel, leginkább kiközösítéssel sújtja az olvasót. Tehát ha valaki olvas egy könyvet amely excommunicatio alatt van tiltva nemcsak bűnt követ el, megszegvén az egyház szigorú parancsát, hanem azonfelül kiközösítésbe is esik.

---

¹ Schermann i. m. 34. Lig. i. m. V. 2.

8. §. Az „*Officiorum ac munerum*“ bulláról általában.

XIII. Leo pápa hatalmas alkotása, mellyel az egész könyvcenzurát egyetemes törvénnyel szabályozta, 1897. jun. 25-én jelent meg. Három részből áll: bevezetés, általános határozatok és záradékból. A bevezetésben, akárcsak más elfajta konstitúcióban, a pápa egyrészt azt hangoztatja, hogy az egyház folytonosan szem előtt tartja a hivek üdvét, őrködik a hit egysége, az erkölcs tisztasága felett. Ha valaha volt erre szükség, úgy van ma «mikor annyi rossz könyv mételyezi meg a hivek lelkét» (*pessimum venenum*) Majd röviden összefoglalja mindazt, amit az egyház akár egyetemes zsinatokon, akár maguk a pápák elkövettek, hogy elfojtsák azt a mérges szellemi áradatot, mely a rossz iratokból fenyegette s fenyegeti a hivek lelkét. Bármennyit is tett az egyház, még nem tekinthető befejezettnek működése, mert nem minden intézkedése felel meg a mai kor-nak. Említi az általános óhajt, amely már a vatikáni zsinat előtt megnyilvánult s amely követelte az index és könyvcenzura reformálását. Majd kitűzi a célját, mely kettős. *a*) revideálni, pontosan összeállítani a rossz, eltiltott könyvek indexét (*librorum improbatæ lectionis diligentissime recognosci Indicem*) *b*) azután enyhíteni az eddigi szigorú eljáráson, átnézni és a régi alapon megújítani az index reguláit: «*Ad ipsas Regulas mentem adjecimus, easque decrevimus, incolumi earum natura, efficere aliquanto molliores, ita plane, ut iis obtemperare, dummodo quis ingenio malo non sit, grave arduumque esse non possit.*» Majd azonnal rendelkezik a pápa és az összes eddigi határozatokat, rendeleteket eltörölve, csak a XIV. Benedek által kiadott *Sollicita ac provida* konstitúciót hagyta meg érvényben.

Az egész dekrétum központját a „*Decretum generalia de prohibitione et censura librorum*“ képezi. Ezek intézkednek minden, a címben foglalt tárgyról, eljárásról, elvről. A dekrétumok 2 titulusra (címre) vannak felosztva; az I. *De prohibitione librorum* (könyvtilalom) a II. *De censura librorum* (könyvbírálatról) szól Az előbbi 10, az

utóbbi 5 caputból (fejezetből áll). Az első rész általános tilalmakat tartalmaz, melyekből ki ki megmondhatja anélkül, hogy tudná valamely eltiltó határozat létezését, hogy mely könyvet nem szabad olvasnia, dacára, hogy névszerint, különösen (specialiter) nincsen eltiltva. Ez a már megjelent könyveket sújtja, azokat ítéli el. Ezek az általános szabályok mutatják, hogy az egyháznak korántsem szándéka az, hogy minden könyvről, amely nem jó tartalmú, külön-külön mondjon ítéletet. Ez manapság kivihetetlen lenne. Elég, ha megmondja a híveknek, hogy íme ezek a szabályok szolgálnak irányadóul minden könyvre, ha valamelyik szabály tiltó rendelkezése ráillik valamely könyvre, az, minden további intézkedés nélkül el van tiltva, annyi, mintha régebben Indexre tették volna.

A második rész (titulus) a könyvek előzetes megbíráásával foglalkozik. Meghatározza, hogy kik adnak engedélyt oly könyvek kiadására, melyeket ily előzetes bírálatnak kell alávetni. Elmondja, meghatározza, hogy mi az eljárás mindkét fél, a szerző és bíráló részéről. Majd intézkedik a tekintetben, hogy mely könyveket szabad csak jóváhagyás után kiadni. Ő maga is — mint elődei — megemlékezik a könyvkiadókról és kereskedőkről s azokra nézve is meghatározza a tudni valókat.

A befejezésben megtilt minden változtatást, meghatározza, hogy mily alakban lesznek hitelesek a jelen konstitúció példányai (exemplis manu Notarii subscriptis sigillo munitis) Érdekes, hogy a pápa 1896-ra teszi a dekrétum megjelenését, holott a mi számításunk szerint 1897. jelent meg. Ennek oka az, hogy az évet márc. 25-től kezdődőleg számították a Szentszéknél. (Az eredeti dátum: 1896. VIII. Kal. Februarius.)

9. §. *A régebbi törvények megszüntetése.*

A pápa egyöntetűsége törekedett. Szerves egységbe hozta a törvénykezést a könyvcenzura terén. Ezt pedig által tette meg, hogy a régi intézkedéseket, rendeleteket,

semmisnek mondotta ki. Csak a saját rendeleteit és a XIV. Benedek által kiadott Sollic. et. prov. constitutiót tartotta egyedüli törvénynek: «Ea vim legis habere sola volumus, abrogatis Regulis sacrosanctae Tridentinae synodi jussu editis, Observationibus, Instructione, Decretis, Monitis et quovis alio decessorum Nostrorum hac de re statuto jussoque, una excepta Constitutione Benedicti XIV. Sollicita ac provida, quam sicut adhuc viguit, ita in posterum vigere integram volumus (l. Decretum) Ezek szerint tehát érvényét veszti: a) Az a tiz szabály, melyet a trienti zsinat atyái dolgoztak ki és IV. Pius jóvá hagyott, b) VIII. Kelemen módosításai, rendelkezései, (*Observationes*) c) VII. Sándor módosítása a trid. X. regulán, d) VIII. Kelemen pápa „*Instructiója*“, e) VIII. Orbán pápa „*Coelestis Hierusalem*“ brévéje (1634. jul. 5.) melyben a szentek tiszteletéről, azoknak csodáiról, megjelenéseiről szóló műveket szabályozza, f) XIV. Benedek dekrétuma: „*Non multi menses*“ (1748. nov. 14.), melyben elrendeli, hogy indexre tegyék azokat az iratokat, melyek az egyház parancsolt ünnepei ellen harcolnak. g) Végül pedig az u. n. *Monita*, melyek nem egyebek, mint az Index Congregatio különösen két ízben (1836, 1878) kiadott nevezetesebb rendelkezései. Az „*Apostolicae Sedis*»-ben megjelent 2 excommunicatio szintén el van törölve, mert az is a könyvtilalommal van összefüggésben. Korántsem kell azonban azt gondolnunk, hogy csak a felsorolt, névleg megemlített törvényeket, határozatokat tiltja el a pápa. Legtágabb értelemben kell venni a régi törvények megszüntetését. Azért bármily pápai rendelkezés, akár mely alakban, akár directe, akár indirecte foglalkozzék a cenzurával, megszüntnek tekintendő Ezt világosan kimondja a konstitutio, (unice utatur, sola)

Az «*Apostolicae Sedis*» I - 2. II—4. cenzuráját, mint említém, e Constitutio szintén megsemmisítette, de ugyanoly rendelkezést vett fel a pápa a Constitutioba. Épen így megszüntetett a törvény minden rendeletet, mely az ujonnan megjelenő Indexek előszavában szokott megjelenni. Sőt mi több, a konstitutio azon kifejezései, hogy unice, sola még

más valami fontos következményt is foglalnak magukban. Nevezetesen, ha valamely régebbi rendeletet átvett a Constitució, ez nem mint régi, hanem mint új törvény szerepel. Ennek a szavai, intenciói adnak felvilágosítást még abban az esetben is, mikor az talán könnyebben érthető, magyarázható volna a régi törvényből.

Kérdés már most, hogy mi van a jogszokásokkal (consuetudo)? Tudvalevőleg 2 jogszokás van, ha annak körét tekintjük, általános és részleges (consuet. generalis et consuet. particularis). Az egyházjog tanítása szerint az első jogszokást (ált.) meg lehet szüntetni általános törvénnyel, de a másodikat nem. Ha a törvényhozó a részleges (valamely ország, egyházmegye) jogszokást akarja megszüntetni, akkor azt *expresse* rendeli el. De az «Off. ac. mun.» egyáltalán nem rendelkezik a jogszokásokról, tehát azt kell mondanunk, hogy az új törvény által a vele ellenkező általános jogszokás megszűnt. Ahhoz ugyanis, hogy valamely általános jogszokás meg legyen szüntetve, nem kell más, mint egy ellentétes általános törvény. De a részleges jogszokás, ha meg vannak törvényes kellékei (ut sit inducta in communitate perfecta, a maiore parte communitatis per actus frequentatos, publicos et voluntarios, rationales, longaeva et quasi praecepta cum consensu legislatoris) érvényben vannak. Igaz ugyan, hogy maga *Wernz* is a többek között azt vitatja, hogy a pápa szándéka határozottan az volt, hogy (eltekintve XV. Benedektől), csak az általa kiadott törvény legyen egyedüli s így nyerjen egyöntetűséget a könyvtilalom és bírálat. De mégis az előbbi állítást kell fenntartanunk, mert az egyházjog határozottan ezt mondja.¹ Hogy pedig általános kivételeket (exemptio) nem ismer a törvény, kilátszik szavaiból: «*quibusque catholici homines toto orbe religiose pareant.*»

Az új törvény *a)* mindenkit kötelez. Ugyanis senkivel sem tesz kivételt, nem említi sem az egyházi méltóságokat (bíborosok, prelatusok) sem azokat, akik tudományuk

¹ V. ö. Vermeersch. i. m. 17.

v. jámborságuk folytán elég erőseknek éreznék magukat arra, hogy veszély nélkül olvashatnák az eltiltott könyvet. Csak azt nem kötelezi, kinek külön felhatalmazása van. *b)* Mindenütt kötelez. Ez is szintén minden kétségen felül áll. maga a törvény oly világos, hogy kibúvót nem enged meg. Akár a bevezetés már idézett szavai, akár a 45 p. «*Libri ab apostolica Sede damnati ubique gentium prohibiti habeantur*» szavait nézzük. Ezt hangsúlyozza az Index-Congregatio 1898. máj. 23-án kelt határozata, amelyben kimondja, hogy téves az az állítás, mintha az új törvény nem volna kötelező Nagybritanniában.¹ Tehát akár a személyeket, akár a területet nézzük, mindenképpen általános jellegű, mindenkit kötelez a törvény. Hogy azután az egyház adhat és ad is egyes országokra nézve enyhítést, az a dolog lényegén nem változtat.

Ami a törvény *értelmezését* illeti, figyelemmel kell lennünk a büntetések fajára. Nevezetesen kétféle büntetést találunk a Constitutióban. Vannak ugyanis minősített büntetések, vagyis a bűnön kívül még kiközösítésbe is esik aki valamely ilyfajtajú szabályt megszeg. Vannak továbbá egyszerű tilalmak, melyek megszegése csak bünt von maga után. Nézzük már most, hogyan is kell minősítenünk ezeket a büntetéseket.

1. Azok a tilalmak, melyek cenzurával vannak összekötve szorosán, *stricte értelmezendők* (*leges stricte interpretandae*) Még pedig azon elvből kifolyólag, hogy «*odiosa sunt restringenda*». Hogy pedig a büntetések, e rendelkezések csakugyan (*odiosa*) megszorítják az emberi szabadságot, annak alkalmatlanok, nehezek, arról nem forog fenn kétség. Ez minden jodtudós véleménye a kiközösítésről. Tehát, hogy valakit ily büntetés érjen, szükséges, hogy az illető mindazokat a feltételeket elkövette legyen, melyek az egyházi büntetés magára vonásához megkívántatnak. Ezek pedig: *a)* hogy az elkövetet bűn halálos legyen. Szigorú büntetést (minő a kiközösítés is)

¹ Vermeersch i. m. 18. l.

nem hoz az egyház csekély hibára, bocsánatos bűnre
b) Hogy az a cselekedet (actus), mellyel valaki a törvény ellen vét, külső, érzékelhető legyen (peccatum grave et externum.) V. i. nemcsak pusztá gondolattal, érzéssel, hanem valami külső cselekedettel is vétkezzék az illető.
c) Hogy teljes tudattal kövesse el a bűnt. Mit jelent ez, teljes tudattal? Azt, hogy nem elég csak azt tudni, hogy ez vagy az a cselekedet tiltott, tehát azt elkövetni bűn, hanem szükséges azt is tudni, hogy különös (specialis) egyházi büntetés terhe alatt van eltiltva. Így szokták kifejezni «cum plena scientia legis et poenae» vagyis a törvény, parancs és a büntetés teljes tudatával kövesse el a bűnös cselekedetet. Még pedig azért, mert az egyház azért hozta a cenzurákat, hogy a makacs bűnösöket sújtsa velük, már pedig aki nem ismeri, nem tudja ezeket a különleges büntetéseket, nem lehet igazán makacs. «Ignorans actui peccaminoso annexam esse censuram, non est contumax contra potestatem coërcitivam ecclesiae.¹ *d)* Végül szükséges, hogy teljes szabadakarattal kövesse el a tiltott cselekedetet. Ezeknek a sajátságoknak, kellékeknek okvetlenül meg kell lenniök, hogy a törvény teljes szigorúsággal sújtsjon. Érdekes, hogy *Suarez* egyedül volt az, aki azt állította, hogy a cenzurával összekötött büntetéseket tág értelemben kell magyarázni (poenae cum censura conjunctae late sunt interpretandae), azt nem véve figyelembe, hogy ezek a törvények — in detrimentum libertatis — a szabadság rovására vannak.²

2. Nem oly könnyű volt meghatározni azt, hogy az egyszerű tilalmakat hogyan kell értelmezni. Régebben u. i. azt gondolták, hogy az egyház eme törvényei a hit és erkölcsre igen hasznosak, azért legtágabb értelemben vécendők a tiltások, fenyítékek, hogy annál inkább védve legyen a hit és erkölcs. Csakhogy amíg a törvény valóban igen sokat tesz a hit épségben, az er-

¹ Noldin De poenis ecl. 24. p.

² Vermeesch i. m. 20. l.

kölcs tisztán tartása érdekében, addig igen sokat elvesz az emberi szabadságból. Nézzük meg csak, hogy mit mond a konstitúció? Azt, hogy egyrészt sok veszély fenyegeti a lelkeket a rossz könyvek miatt. Igen sok a rossz könyv (*intemperantia scribendi*) «*pestilentissimorum librorum quotidiana colluvies.*» A sajtószabadság révén az egész világ tele van rosszirányú könyvekkel (*magnam licentiam dant leges publicae*). Tehát ezer és ezer veszélynek van kitéve az ember lelke. Már most azon kell lennie az egyháznak, hogy a bűn számát kevesebbé tegye. Ezt pedig csak enyhítéssel, engedékenységgel (nem hit és erkölcs terén, ahol feltétlen a lélek üdvéről van szó; ami különben már magában is bűnös, tiltva van a természeti törvény által) teheti meg. Vagyis azáltal érheti el, ha nagyobb, több jogot ad az emberi szabadságnak, ami nem más, mint a tiltó törvényeit szoros (*stricte*) értelemben magyarázni.

De meg azt is látjuk a konstitúcióban, hogy általános volt az óhaj, miszerint a régi, szigorú állásponton változtatni, enyhíteni kellene már. Idézzük vissza azt, amit a régi intézkedések szigorúságáról, kivihetetlenségéről mondtunk, különösen a francia és német püspökök kérését, mellyel a tilalom enyhítéséért esedeztek. Ezek feltárták azt a veszélyt, mely a törvény túlszigorúságából és a vétkezhetés könnyű voltából származik. Ma tehát már az általános vélemény az, hogy az egyszerű tilalmat is (*simplex prohibitio*) szoros értelemben kell magyarázni, vagyis senkit sem kötelez többre a törvény, mint amennyit határozottan kimond; tiltó formában: senkit sem tilt el a törvény mástól, mint amit határozottan kimond.

Csakis ez lehet és ez is az egyház felfogása. Mert, hogy nem akar elviselhetetlen terhet rakni a hivekre, amely pedig származnék a tilalmak tág értelemben való vélemezéséből, a *constitutio* sok helyéről kitűnik. «*In quo, (hogy szabályozza a könyvcenzurát) non modo exempla sequimur decessorum Nostrorum, sed «maternum» Ecclesiae studium imitamur, quae quidem nihil tam expetit, quam se impertire benignam, sanandosque ex se natos*

ita semper curavit, curat, ut eorum infirmitati, «amanter» studioseque parcat.» Mily világos szavak, mint anya akarja gyermekeit gyógyítani az egyház szeretettel. De hogyan, ha nem inkább elnézéssel, mint túlszigorral dolgozik? S ez az infirmitas (gyengeség, betegség) az egész világon megvolt. A tudomány haladásával a romlás is eljutott mindenfelé, a szellemi élet romlott gyümölcsei, ha Európában születtek is meg, Ausztráliában is piacra kerültek. Már most azt is tudjuk, hogy az egész világot (catholici homines toto orbe) kötelezi a törvény, tehát csak nem akarta az egész világon megnehezíteni az üdvözülést?

Ebből azonban korántsem következik, hogy az egyház szüntessen meg minden törvényt, mert hányan vannak, akik azt nem tartják meg s a pokolba jutnak. Itt azonban csak a törvény (már kész törvény) értelmezéséről van szó, nem annak eltörléséről. Nem is arról van szó, hogy teljes szabadságot adjon az egyház, hanem, hogy ne követeljen annyit, amennyit nehezen tudnának teljesíteni az emberek. De meg nézzük csak, hisz a bűjt ma is törvény, ha sokat enyhítenek is rajta. Így enyhítést céloz a jelen konstitucio is, amidőn így ír: «efficere aliquanto molliores, ita plane, uti is obtemperare, dummodo quis ingenio malo non sit, grave arduumque esse non possit.» Az egyház szándéka tehát nem az, hogy nagyon súlyos törvényt adjon.

Különben pedig itt is áll a már fentemlített elv: odiosa sunt restringenda. Hogy a könyvtilalom valóban súlyos korlátozása az emberi szabadságnak, világos. Tehát az ily tilalom szorosán magyarázandó. Hogy pedig mennyire lelki nyugtalanság, kétség támadna a tilalmak tág magyarázatából, különösen a skrupulózusoknál, könnyen el lehet képzelni. S így annak a céljának nem felelne meg a törvény «ut norma agendi certa et perspicua» adassék.

De meg, ha az egész törvényt a hit és erkölcs javára tágabb értelemben kell venni, akkor a fakultásokat, az alóla való felhatalmazásokat legszorosabban kell magyaráznunk. Mert ez esetben minden egyes facultás nem más, mint résütés a törvényen, nem más, mint a hit és

erkölcsre káros megszorító intézkedés és mert a hitnek és erkölcsnek kell kedvezni, az ellentétes aktus nagyon megszorítandó. Ami pedig nem felel meg az egyház eljárásának.

Az ellenkező véleményen levőknek *Noldinnal* felelünk: «*Omnes . . . leges aut fidei aut moribus favent, quod libertatem restringunt et poenam culpamque inducunt.*»¹

Ha már az értelemezésnél vagyunk, nézzük meg azt is, hogy miként kell az adott fakultásokat vélelmezni.

a) Az a hatalom, jog, melynél fogva egyesek felhatalmazást adhatnak akár a tiltott könyv olvasására, akár megtartására, nem más, mint kiváltság (privilegium), még pedig a törvény mellett (*praeter legem*), nem pedig ellene (*quo nulli legi derogatur*). Már pedig az ilyen kiváltság kedvező is (*favorabile*) egyuttal (*quod privilegiato affert commodum, nulli autem incommodum*); de mert a *privil. favorable* tág értelemben veendő, azért az a hatalom is, melynél fogva valaki másnak tiltott könyvek olvasására fakultást adhat, szintén tág értelemben magyarázandó.²

b) Az a hatalom, felhatalmazás, melynél fogva valakinek joga van tiltott könyvet olvasni és megtartani (*facultas legendi vel retinendi libros prohibitos*) szintén tág magyarázatot enged meg, mert az nem más, mint egyszerű engedmény. Csak oly esetben kell az engedélyt *stricte* magyarázni, midőn valamely rendeltetésénél fogva is erkölcstelen (*obscen*) munka olvasására kap valaki engedélyt, mert ily könyvek olvasására általános felhatalmazást nem szokás adni. Annak az oknak tehát mely jogcimet nyújt az ily könyvek olvasására, valóban nagyinak, fontosnak kell lennie. («*Cum autem generalis facultas de legendis libris ex professo abscoenis nunquam concedatur, stricte (non dico crupulose) accipienda videtur necessitas, cur te ipsa prohibitione putes exemptum.*»³)

¹ De praeceptis 699.

² Vermeersch i. m. 24. l.

³ V. ö. Vermeersch i. m. 24. l.

10. §. Az új törvény hatása a régebbi könyvekre.

A tiltott könyvek két fajtát kell megkülönböztetnünk *a)* olyanokat, melyek magukban véve teljesen jók, hasznosak, egyáltalán ártalmatlanok és *b)* azokat, melyek magukban véve is veszélyesek. Az előbbieket úgy mondhatjuk, hogy rossz könyvek, mert tiltottak (*libri mali, quia prohibiti*) pl. a jóváhagyás nélküli imakönyvek. Az utóbbiakat pedig úgy, hogy tiltott könyvek, mert rosszak (*prohibiti, quia mali*). Látni való dolog, hogy az *a)* csoportba azok a művek tartoznak, melyek előzetes jóváhagyás (*approbatio*) alá esnek és azt nélkülözik, a *b)* csoportba pedig azok a művek tartoznak, melyek vagy Indexre teendők, vagy pedig az általános regulák által vannak eltiltva. Már most a törvény nem érinti azokat a könyveket, melyek megjelenése előtt jóváhagyás nélkül jelentek meg. *Vermeersch* mondja: «*Sanctiones, quae certi generis libros prohibent ob omisam sollemnitate[m] quandam, non afficiunt nisi libros, qui edantur post hanc promulgatam Constitutionem.*»¹ Tehát mindazokat a mondjuk ájtatossági műveket, melyek dacára az V. lat. zsinat rendelkezéseinek, approbáció nélkül jelentek meg, mielőtt a «*Offic. ac mun.*» érvényre jutott, ma is megnyugodtan lehet használni, eltekintve természetesen az eltekintendőtől. Szóval a törvénynek nincs visszaható ereje ezekre a könyvekre, mert a pápa visszamenőleg nem intézkedik, a törvény pedig nem a múltat, hanem a jövőt tekinti.

Egészen másképen áll a dolog azoknál a könyveknél, melyek már magukban véve is rosszak s nemcsak valamely formáság be nem tartása képezi a tiltottság alapját. Mert ily esetben oly művekkel van dolga az egyháznak, melyek a hivek lelkiüdvét veszélyeztetik. Itt pedig nem lehet közömbös az egyház, hanem mindent el kell követnie, hogy ártalmatlanná tegye őket. Teszi pedig ezt azáltal, hogy

¹ i. m. 24 l.

indexre helyezi vagy pedig «decreta generalia»-val (általános szabályaival) tiltja el használatukat. Lehetetlenség is volna elképzelni, hogy az egyház a rossz könyveket azért, mert ezen új törvény előtt jelentek meg, hivei kezeiben meghagyná. Hiszen az egyház életében nem lehet oly időt felmutatni, midőn a veszedelmes könyvek tiltva ne lettek volna. De meg az egyház csak a veszedelem szempontjából sem tehet mást, a rossz könyvet el kell vetnie, el is veti ebben a törvényben is. Nem mondjuk, hogy visszaható ereje van a törvénynek, ámbár nem új ez a kifejezés, hanem a meglevő könyvet, mint rosszat kárkoztatja; nincs különbség rossz és rossz könyv között, mert mindkettő veszedelmes. Találón mondja *Vermeersch*: «Liber qui tuetur propositiones postea proscriptas ut haereticas, libro qui jam proscriptas haereses propugnat, est assimilandus.»¹

11. §. A törvény erkölcsi kötelező ereje.

Szólottunk már arról, hogy a törvény mindenkit, mindenütt kötelez, hacsak külön felmentést, fakultást nem kap valaki. Az a kérdés már most, hogy az egyes embereket milyen súlyos bűn alatt kötelezi a törvény, vagyis milyen bünt követ el annak megszegője. Azt kell mondanunk, hogy a törvény rendelkezései általában súlyos bűn (sub gravi) alatt köteleznek. Ez kitűnik, ha megnézzük egyrészt, hogy mi a törvény célja, másrészt pedig annak szankcióját figyelembe vesszük,

A törvény *célja* határozottan fontos, nagy ügy. Nem más, mint megóvni a hivek lelkét attól a nagy veszedelemtől, ami a rossz könyvek olvasásából rá háramlik. Már pedig ott, ahol ily szent, fontos érdekről van szó, ott szigorúan lép fel az egyház. Tehát nem csekély, hanem

¹ i. m. 24

nagy büntetéssel sújtja a törvény meg nem tartóit, ami nem más, mint lelkiismeretben súlyosan kötelezi hiveit a törvény megtartására.

Maga az új törvény szövege is arról győz meg, hogy általában súlyos bűn terhe alatt köteleznek rendeletei. Nézzük csak mit is mond: «Quibusque catholici homines toto orbe „*religiose*“ pareant» vagyis vallásos, lelkiismeretes, engedelmességet követel. «Praesentes vero litteras et quaecunque in ipsis habentur, nullo unquam tempore de subreptionis aut obreptionis sive intentionis Nostrae vitio aliove quovis defectu notari vel impugnari posse, sed semper validas et in suo robore fore et esse atque ob omnibus cujusvis gradus et praeeminentiae «inviolabiliter» observari «debere» decernimus . . . ignoranter contigerit attentari . . . Már pedig az ily kifejezések: *religiose*, *debere*, *ignoranter* stb. az egyház stilusa szerint szigorú parancsot jelentenek. Még azok a szavak is, melyek a 49. p. vannak: «pro diversa reatus gravitate» sem jelentik azt, hogy általában nem súlyos bűn alatt kötelez az új törvény. Mert ha az egyházi kifejezéseket nézzük, vannak *crimina enormia*, *crimina*, *delicta*, de ezek, ha más-mást jelentenek is, mind feltételezik a halálos bünt. (A *moralisból* is tudjuk, hogy a *contra sextum* elkövetett bűnök általában halálosak, mégis mily nagy különbség van a *sodomia* és a *simplex fornicatio* között.)¹ Láttuk különben is, midőn a trienti tiz regulát ismertettük, hogy IV. Pius pápa is halálos bűn terhe alatt tiltott el minden elítélt könyvet: «Qui vero libros alio nomine interdictos legerit aut habuerit, praeter «*peccati mortalis*» reatum, quo afficitur, iudicio episcoporum «*severe puniatur*». Amely büntetést az újabb Indexek is megerősítették. Ebben nem engedett a jelen constitúció sem.

A már említettekén kívül (törvény célja, a törvény kifejezései) vegyük hozzá «*omnino prohibentur* (2) *interdicuntur* (8), *damnantur* (11), *nefas esto* (12), kifejezéseket is.

¹ V. ö. Hollweck i. m. 18

Különösen kitűnik a törvény halálos bűn alatt kötelező volta azokból a súlyos, szigorú szankciókból, melyekkel átlépőit sújtja. Ilyenek pápának különös módon fenntartott kiközösítés (excom. papae speciali modo reservata) és a fenn nem tartott kiközösítés, (excom. nemini reservata). Ily szigorú büntetést csekély, bocsánatos bűn elkövetőire nem hoz az egyház.

Azt mondtuk, hogy általában súlyos a parancs, de csak általában. Egyházi parancsról van szó és nem minden törvényellenes cselekedet semmisíti meg a törvény célját. Azért itt is helye van a «parvitas materiae»-nek, ami azt jelenti, hogy nem minden cselekedet, amely a törvény ellen van, mindjárt kivétel nélkül halálos bűn. Megeshetik tehát, hogy valaki a Constitutio szigorú parancsa ellen a dolog csekélysége miatt csak bocsánatosan vétkezik. Így ha valaki hitellenes könyvből 1—2 oldalt elolvas, nem követ el halálos bűnt, pedig az bizonyos, hogy az ily könyvek szigorúan vannak tiltva. Vagy p. o. *Noldin* az oly könyvek olvasását, melyek magukban jók, de az előzetes cenzura hiánya miatt el vannak tiltva, nem tartja halálos bűnnek.¹ Hogy pedig ily, lelkiismeretben is kötelező erejük van az új törvényeknek és az Indexnek, kitűnik a következőkből.

Ami a konstitúcióban levő rendelkezéseket illeti, azok általános törvények, korántsem egyes kongregációi döntések vitás, kétes dolgokban. Azt nem lehet ellenvetni, hogy az Index-Congregatio dolgozta ki; mert *a)* a pápa hagyta jóvá, *b)* még pedig úgy, hogy azok törvényként jelenjenek meg és mindenkit kötelezzenek (ea «vim legis» habere sola volumus.) Tehát mint köztörvény kötelez a Constitutio, akár csak a böjt, ünnepek megülvése stb. Ellenben, ami az Index-Congregatio határozatait, tilalmait illeti azok nem törvények, hanem egyszerű tilalmak. Vagyis a kongregáció, ha megvizsgál valami könyvet és azt eltiltandónak találja, dekrétumot ad ki ellene és később felveszi a tiltott könyvek jegyzékébe. Nem említi rendesen azt sem,

¹ Da praecept. 724.

hogy mi benne a kifogásolni való rész, nem védi álláspontját, hanem egyszerűen kimondja, hogy ezt vagy azt a könyvet olvasni nem szabad. Ez tehát semmi más, mint speciális tilalom, melyet a pápa rendesen jóváhagy és mindenkit kötelez, de nem mint törvény. Nem kötelez az Index-Congregatio tilalma hitbeli hódolásra. Megeshetik, hogy téved, de csak ritkán volt rá példa (Pl. Galilei) A tévedésnek elejét veszi az a nagy körültekintés, amellyel XIV. Benedek utasítása alapján kell eljárnia. Az Index-Congregatio határozatai nem dogmatikusak, hanem csak fegyelmiek. De igenis köteleznek ezek a tilalmak benső, igaz engedelmességre. Minthogy az index magára a könyvre vonatkozik, a Constitutio rendeletei pedig inkább a hívekre, azért látni való a határozott ellentét köztük, az tilalom, ez törvény.

A konstitúció tárgyalásánál, midőn pontról-pontra fogunk menni, nem akarok nagyobb kitéréseket tenni, mert az zavarná a tárgyalás menetét, azért hogy eleve tisztában legyünk annak kifejezéseiről, azokat külön-külön előre megtárgyaljuk. Annál is inkább szükséges ez, hogy valakinek cselekedetét, annak erkölcsi beszámíthatóságát meg tudjuk állapítani, illetve minősíteni lehessen. Tehát először is a fogalmakkal kell tisztába jönnünk. Ilyen mindjárt az, hogy mit értünk könyv alatt.

---

12. §. Az egyházi könyvtilalomra vonatkozó részletkérdések.

1. Mit értünk könyv alatt?

Hogy ez a szó könyv (liber) mit jelent, a mindennapi nyelvszokásból, a név köznap: értelméből kell meghatározni. Még pedig a legpontosabban, mert tudjuk, hogy a törvény tiltó rendelkezései szorosán magyarázandók. Ha a szó mai értelmét nézzük, úgy találjuk, hogy a könyv fogalma 3 jegyet, követelményt foglal magában. 1. *Bizonyos terjedelmű legyen* (aliqua moles). Senki sem se mond pár

lapot, füzetet könyvnek, sőt folyóiratot sem. Maga a jelen törvény is határozottan különbséget tesz könyv, ujság, folyóirat, füzet között (libri, diaria, libelli periodici, folia). Már pedig e különbségtételnek nem lehet más alapja, mint a mennyiség, a terjedelem, mert ezek is lehetnek ugyanolyan tartalmuak, sőt veszedelmesebbek is, mint a könyvek. Ha tehát könyvről van szó, nem értendő: ujságok, nyomtatványok, röpiratok, levelek, beszédek, füzetek. Maga a S. Offic. 1880. ápr. 27-én kimondotta erre a kérdésre: An scienter legentes ephemerides propugnantes haeresim, incurrant excommunicationem articuli secundi Const.-Apost. Sedis Summo Pontifici speciali modo reservatam? — hogy nem esik kiközösítésbe az, aki csak folyóiratokat, lapokat olvas, melyek eretnek tant terjesztenek.

Hogy pedig valami norma is legyen a terjedelmet illetőleg, az általános vélemény szerint 10 nagy (8-ad) ívnyi terjedelműnek kell lenni a műnek, hogy azt könyvnek lehessen mondani. Ez pedig 8 ad rétnél 160, 16-odnál pedig 320 oldalt tesz ki.

2. *Tárgyi egység.* Vagyis, hogy valamely műről azt mondhassuk, hogy könyv, bizonyos nagyobb terjedelmen kívül megkivántatik, hogy az valamely határozott tárgyról szóljon, még pedig az egész (unitas objecti, certae unitatis opus). Ha tehát különböző tárgyról szóló füzeteket egybekötnek, nem lehet könyvnek mondani, pl. ha valamely ujságnak egész évi számát egybekötnék, ami kitenne 5—600 ívet, nem lehetne könyvnek minősíteni. Ép ezt kell mondanunk más vegyes tartalmú füzetekről, folyóiratokról is. Ha azonban megvan az egységes tárgy a folyóiratokban, vagy pedig az a céljuk, hogy végre is egy könyvre valót adjanak ki kisebb részletekben, lehet könyvről beszélni. Tehát az ugynevezett szaklapokról, szakfolyóiratokról azt kell mondanunk, ha egyes számuk oly terjedelmes, hogy a könyv fogalmához kívánt mennyiségnek megfelelnek, úgy már az egyes szám is könyv, annál inkább az egész évi szám egybekötve. Ha pedig az egyes számok csekélyebb terjedelműek, csak egybekötve minősíthetők könyvnek.

Ami az évszaki, havi vagy heti folyóiratokat, szemléket (revue) illeti, azok általában különböző tárgyakról szoktak írni (Budapesti Szemle, Kath. Szemle). Így hát nincs meg bennük a tárgyi egység. A S. Offic. 1892. jan. 13-án kimondotta, hogy ép úgy kiközösítésbe esik, aki eretnekek időszaki, eretnekséget terjesztő kiadásait (publicaciones periodicas in fasciculos ligatas) olvassa, ha az egybe van kötve, mint aki hasonló tárgyú könyveit olvassa. Olyan füzetet, melybe mások mellett eretnek szerző is írt, akár mily nagy, nem lehet eretnek szerző könyvének mondani. Nem felel meg a könyv fogalmának az u. n. anthologia sem, mely nem más, mint szemelvény különböző eltiltott művekből. Ellenben abban az esetben, ha az a célja, hogy akár a hitnek, akár az erkölcsnek ártson, vagy pedig egy-egy idézett eltiltott rész már magában megüti a könyv terjedelmét, továbbá, ha az összes idézett részeket egy vezető rossz cél egyesíti s ha megvan a könyvnyi nagysága, úgy minősítendő mint bármely könyv.¹

Minthogy manapság oly nagy terjedelemben jelennek meg a folyóiratok, akárcsak a könyvek, azért e szabályok Vermeersch szerint csak akkor érintik: *a)* Cum prae manibus teneas tomum vel fasciculum, qui mole sua librum aequet et si praeterea; *b)* generali sua indole seu habituali tractu ipse periodicus libellus vel integer fasciculus qualitatem habeat vel vitio peccet, quod Decretis generalibus notatur. » Tehát, ha valamely füzet nem üti meg a könyv terjedelmét, akár mily veszedelmes tanokat tartalmaz is, nem mint könyv van eltiltva. Ép úgy, ha megvan a megkívánt terjedelem, de nem ex professo tárgyal valamely folyóirat hitről, erkölcsről szóló témákat, nincs meg a könyv jellege. Ugyanő mondja «Si reperiuntur alii diversi generis, ita ut ex prioribus articulis unam libelli periodici indolem colligere nequeas, non est liber» (u. o.). Ellenben eretnekek könyveivel egy elbírálás alá esnek az oly folyóiratok, melyeket eretnekek szerkesztenek, ha megvan a megkívánt terjedelmük.

¹ Vermeersch i. m. 28—31. l.

A kalendáriumok közül az előjegyzéseiket nem veszik könyvnek. Ellenben azokat, melyek bizonyos eszmét (vallásos, gazdasági, nemzeti) szolgálnak, megfelelő terjedelem esetén könyvnek kell minősíteni.

3. *Hogy nyomtatott legyen a mű.* Ez a tulajdonság is a könyv természetes tulajdonságából folyik, könyv alatt ma csak nyomtatott művet értünk. Vannak, akik a kéziratokra is ki akarják terjeszteni a könyv fogalmát (*Sporer, Suarez, Croix*). Érvelésük ez: *a)* a könyv elnevezés nem új, nem a könyvnyomtatás korában jött szokásba, hiszen addig is hányszor rendelkezett az egyház az eretnekek könyveiről. *b)* Az egyháznak az a célja a könyvtilalommal, hogy megakadályozza azt a veszélyt, mely a rossz művek olvasásából fenyegeti a lelkeket. Már pedig a kézirat is ép úgy ártalmas, mint a nyomtatott mű, ha rossz. 3. Hivatkoznak arra, hogy még az egyház használatában is könyvnek nevezik a kéziratokat. pl. anyakönyv. 4. A trienti zsinat a IV. sess. (de editione et usu sacrorum librorum) egyáltalán nem lesz különbség a nyomtatott és írott könyv között. «Qui autem scripto eos communicant vel evulgant, eisdem poenis subjaceant, quibus impressores» 5. A római index 10. szabálya értelmében minden további nélkül kiközösítésbe esik, aki «Libros haereticorum vel cujusvis auctoris scripta, ob haeresim vel ob falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita, legerit sive habuerit.»

Ezekkel szemben mégis csak azt kell mondanunk, hogy a kézirat nem jön könyv számba. Mert *a)* a szó természetes értelme a legfontosabb, leginkább irányadó, eszerint pedig csak a nyomtatott mű könyv. *b)* Odiózus, szabadságot korlátozó tilalomról lévén szó, mindent pontosan, stricte kell magyarázni. De nagyon ki lenne terjesztve a tilalom, ha az a kéziratokra is vonatkoznék. *c)* Az nem kifogás, hogy a kéziratból is ép úgy származik veszély, akár a nyomtatott műből. Ez alapon azt is mondhatnók, hogy az újságból, hírdetésekből is származnak bajok, mégsem veszi az egyház egyforma elbírálás alá a könyvekkel. Különben is a kéziratok részéről

valóban elenyésző veszély fenyeget, mert ma már nem ez a módja a tanok terjesztésének. *d)* Maga a Constitutio is éles ellentétet állít fel a könyv és másnemű iratok, kéziratok között (13 p.). Így hát általában mint harmadik alkotó elemet kell megemlíteni azt, hogy a mű nyomtatott legyen.

Nehezebb eldönteni azt a kérdést, hogy miként kell minősítenünk a litografált és hektografált műveket. Nehéz a kérdés eldöntése azért, mert manapság már igen gyakran megtörténik, hogy ily módon hoznak nyilvánosságra egyes műveket s nem mondhatjuk, hogy azokból nem származik nagyobb veszély, nem tarthatjuk róluk azt, hogy csekély példányú műről aligha intézkedik az egyház. És még van valami nyomtatott jellege is. Ezen az alapon indul el *Vermeersch* is és azt mondja, hogy semmi ok sincs arra, hogy a könyv jellegét megtagadjuk ezektől a művektől.¹ Vele szemben *Noldin* arra az álláspontra helyezkedik, hogy a könyv fogalmából, természetes jelentéséből kell kiindulni s így nem lehet a könyv fogalmát kiterjeszteni a más módon sokszorosított művekre. Ezért, de meg a törvény szigorú magyarázata miatt nem lehet a litografált vagy hektografált műveket oda sorozni, ahol könyvről beszél a törvény. Különösen áll ez oly litografált művekről, melyek főiskolákon (egyetem, akadémia) látnak napvilágot. Ezek «kéziratok»-ként szerepelnek s előzetes cenzura alá nem esnek. Így nagyobb értekezéseket is lehet kiadni, csak rá kell írni, hogy kézirat gyanánt (instar manuscripti), még nyomtatva is.

Itt megjegyezzük, hogy ha Constitutio „*libellus*“-ról beszél, az olyan mű, amelyben a könyv 2 utolsó kelléke megvan, vagyis megvan benne a tárgyi egység (unitas materiae) és nyomtatásban jelenik meg (typis editum opus), de nincs meg a könyv terjedelme. De ez csak rendesen, mert többször jelent olyan művet, melynél még a tárgyi

¹ i. m. 32.

egység is hiányzik, de legalább néhány ívből, legalább több lapból áll.

Ami pedig ennek a szónak fogalmát illeti: *írat* (scriptum) az a legtágabb. Jelent bárminemű íratot, újság, hirdetés, felhívás, füzet stb. akármily terjedelmű, akármily formájú (kötött, fűzött, magában álló lap). A szó ez általános, nagyterjedelemben vett fogalmát némelyek csak a nyomtatott íratokra akarnák magyarázni és szorítani. Vagyis az lenne különbség szerintük a liber, libellus és scriptum között, hogy az elsőnél 3, a másodiknál 2, a harmadiknál csak 1 kellék szükséges a kifejtett három feltételből. Így megszorítást azonban nem tűr meg a szó természetes jelentése, mert «írás», «írat» mindent jelent, ami akárhogyan le van írva Ily értelemben veszi a S. Offic. is, midőn azt mondja, hogy mit sem határoz, vajjon nyomtatás útján nyernek elterjesztést az íratok, avagy nem, az a fő, hogy nyilvánosságra jutnak: «parvi referre, num typis edita fuerint (1896. febr. 6.)¹ Tehát jogi és morális szempontból teljesen mindegy, akár kézzel írott, akár gépírással, litografált, hektografált, vagy nyomtatott az írat. Hogy manapság rendszeren nyomtatva szoktak az ilyen dolgok megjelenni, az csak a könyvnyomtatás nagy elterjedéséről tesz tanúságot.

2. Mit jelent e szó: prohibere?

E szó, prohibere eredetileg annyit jelent, hogy visszavoltart, meggátol, akadályoz, megtilt, eltilt, megóv, megőriz valamitől.

Már most ennek a szónak jogi értelmét kell megállapítani. Egyenesen, minden kétséget kizárva három dolgot, (actus) tilt meg az egyházból eme kifejezéssel *a)* könyvet kiadni (edere libros, editio librorum) *b)* meg nem engedett vagy eltiltott könyvet olvasni (legere libros prohibitos) *c)* megtartani valamely tiltott könyvet (retinere l. prohib.)

¹ V. ö. Vermeersch: i. m. 33.

Régebben is ily értelemben használta az egyház, ma sem változott meg jelentése. Mert ha nézzük a konstitúciót, meglátjuk, a jelzett cselekedeteket: *Nafas esto libros edere, legere aut retinere*, (12. p.) tehát határozottan kifejezi mind a három *actust*. Ha összevetjük az *Index* stílusával, ott szintén megtaláljuk eme kifejezést: «*Itaque nemo cujus-cunque gradus et conditionis praedictum opus damnatum in posterum «edere» aut edictum «legere» vel «retinere» audeat.*» Itt pedig a szavak egyezése fontos, mert mindegyik tényező egy célt szolgál. Már most nézzük az egyes tiltott aktusokat.

A) *Tiltott könyv kiadása.* Azokról mondjuk, hogy tiltott könyvet adnak ki, akik elsősorban közreműködnek abban, hogy valamely könyv megjelenjen és elterjedjen. Ilyen közreműködő személy legelőször és rendszeren a szerző (*auctor*) aki a könyvet írta. Rendszeren mondom, mert igen gyakran megtörtént és megtörténhetik, hogy valakinek műve tudta és beleegyezése nélkül is kiadást ért el. Megeshetik, hogy valaki meghal s hátramaradt kéziratát más rendezi sajtó alá. Így Jansen munkája az Augustinus is halála után 3 évvel jelent meg. A szerző csak akkor járul hozzá könyve kiadásához, ha azt önként adja át kinyomatás és kiadás végett. Ez esetben minden megszorítás nélkül közeli oka (*causa proxima*), megvalósítója a könyv megjelenésének.

A *könyvkiadó* mindig legközelebbi oka a könyv megjelenésének és elterjedésének. Igen gyakran egy személy a kiadó a nyomdással. Ez esetben a nyomdász mint külön tényező nem jön számításba. Ha azonban a kettő különböző személy úgy ez utóbbi, mint külön faktor említendő.

Ahhoz, hogy a rossz könyvek kiadója bűnös és hogy bűne halálos, nem fér kétség. Ami a bűnrészeseket (*cooperator*) illeti, mindazok, kik a nyomdában dolgoznak, többé kevésbé hozzájárulnak a könyv megjelenéséhez. A nyomda tulajdonosa *Noldin* szerint mindig formaliter *cooperat* (bűnösen működik közre) míg *Vermeersch* szerint csak «leggyakrabban», de nem mindig. «*Ejus actio imprimendi*

non est intrinsece mala, quare in casu quodam extremi mali vitandi ejus cooperatio excusari possit.¹ A nyomdai munkások közreműködése mai felfogás szerint már csak távolinak (causa remota, cooper. materialis) mondható, mert ezek nagyon csekély mértékben járulnak hozzá a könyv kiadásához. Sőt lehet nyomtatni könyvet, anélkül hogy kiadnák. Tehát a nyomda vezetője, betűszedő, korrektor csak távoli közreműködő, úgy, hogy csekély ok lelkiismeretben menti őket a bűntől.

Ellenben közeli közreműködők a: kereskedők, akik árusítják, terjesztik a könyvet; utazók, kölcsönadók, mert közreműködnek hatásosan abban, hogy terjedjen a rossz könyv, azért bűnük halálos.

B) A tiltott könyv olvasása. (Legere.)

Olvasni nem más, mint a szöveget szemmel nézni és megérteni, ami abban van. Tehát *a)* saját szemeivel kell olvasnia. Éppen ezért nem esik kiközösítésbe az, aki másnak felolvasását hallgatja, ha olyasmit olvas is fel, ami kiközösítés terhe alatt van tiltva.

Abban nem egyeznek meg a theologusok, hogy kiközösítésbe esik-e az, aki mást csellel, kényszerrel rávesz, hogy tiltott könyvet olvasson, mely cenzurával van egybekötve, hogy ő azt hallgathassa. Vannak, akik azt mondják, hogy ez esetben már magára vonja az illető az egyházi büntetést is, de mégis általánosabb a felfogás, hogy nem esik kiközösítésbe² Mert a törvény az olvasást tiltja. Az ilyen pedig, habár erkölcsi oka (causa moralis) is az olvasásnak, de maga még sem olvas. Továbbá szorosan kell venni minden szót. Még azt sem lehet mondani, hogy a törvényt ezáltal kijátszák, mert az ilyen dolog ritkán fordul elő, úgy hogy a törvény célja épségben marad. Nem esik az sem kiközösítésbe, aki emlékezésből elmond valamely cenzurával tiltott könyvet, pl. addig, míg nem volt indexre téve, megtanulta, azután pedig recitálja.

¹ I. m. 38—49.

² Noldin i. m. 728 l.

b) Értenie kell amit olvas. Tehát absolute nem vétkezik, aki csak nézegeti a könyvet, amelynek vagy betűit vagy szavait nem érti. De ha megérti is a szavakat magukban, de azok összefüggése ismeretlen előtte, mentes minden büntől és büntetéstől.

C) *A könyvet megtartani.* (Retinere.) Magyar kifejezés, amely teljesen visszaadná a *retinere* tartalmát, nem igen van, — talán legjobb ez: „*megtartani*“, de ez sem fejez ki mindent. Mert mit is jelent a *retinere* szó:?
a) Magánál tartani valamely tiltott könyvet, nem számít semmit, akár a sajátja, akár a más tulajdona. b) Ha valaki valamely tiltott könyvnek a tulajdonosa, nem akar attól végleg megválni, de magánál sem tartani, azért odaadja megőrzés végett másnak, szintén megtartja a könyvet. Hogy miért, világos. Mert igaz, hogy jelenleg nincs nála a könyv, de arról le nem mondott, joga van azt akkor visszakövetelni, amikor akarja, tehát még valóban megtartja a könyvet.

Tehát vagy meg kell semmisíteni a könyvet vagy az Index 4. szabálya szerint az ordináriusnak be kell szolgáltatni. Még egy másik igen világos és észszerű módját említi *szt. Alfonz* annak, hogy a tiltott könyvből valaki immunissá tegye magát. Azt mondja, hogy nem vétkezik és nem esik kiközösítésbe az, aki a tiltott könyvet oly egyénnek adja át, akinek joga (*facultas*) van a tiltott könyvek megtartására, de csak úgy, ha határozottan kijelenti, hogy azt többet vissza nem kéri, sőt nem is követelheti. Ez esetben már megszűnt minden közeli és távoli veszély. Amíg az olvasás fogalmához hozzátartozik, hogy az illető értse a szöveget, tehát a pusztá nézés nem bűn s így büntetés alá nem esik, addig, hogy valaki bűnt kövessen el valamely tiltott könyv megtartása által, nem szükséges, hogy azt tudja olvasni, megérteni.

A könyvtárosok nem esnek büntetés alá, ha a hivatalos helyiségben őrzik, gondozzák a tiltott könyveket, mert az nem a sajátjuk, mások vagyona, mert nem saját házukban őrzik, De ha ők kivesznek valamely ilyes könyv-

vet, haza viszik, otthon tartják, igen is a rendes beszámítás alá esnek.

A könyvkötőket illetőleg három eset adhatja elő magát: *a)* Oly egyén számára köti be a tiltott könyvet, kinek felhatalmazása van a könyv megtartására. Ebben az esetben általános vélemény szerint nem vétkezik a megtartással. Így lehet ugyanis vélekedni, hogy ha már megengedi a törvényhozó azt, hogy valaki megtarthasson valamely tiltott könyvet, azt is megengedte, hogy azt beköttesse, ami pedig nem lehetséges, hogy bizonyos ideig a könyvkötőnél ne legyen. *b)* Ha oly egyén részére köt tiltott könyvet, kinek nincs fakultása annak megtartására, csak nagy, súlyos ok (*causa gravis, proportionata*) menti ki attól, hogy súlyosan vétkezzék s így bűnhődjék. *c)* Ha a *b)* esetben nincs megfelelő oka, akkor vétkezik az egyházi tilalom ellen.

Ha valakinek valami nagyon értékes műve van, mely egész kincset képez (pl. régiség, remek illusztrációk stb.) és amely el van tiltva, akkor, hogy azt el ne veszítse vagy fakultást kell kérnie a megtartására, amit nagyon könnyen megkap, mert van megfelelő ok az esetleges nagy veszteség. Ha pedig főleg mint régiség vagy értékes képgyűjtemény jön számba, teljesen elveszti könyvjellegét, úgy, hogy arra senki se gondol, hogy az hit vagy erkölcstelen tartalmú. Ekkor már nem mint könyvet, hanem mint egyszerű gyűjteményt, kincset kell tekinteni. Mert a könyv első sorban arra való, hogy olvassák. «*Formalis enim libri usus est lectio.*» Ez utóbbi esetben még az sem szükséges, hogy fakultást kérjen annak megtartására.¹

Meg kell még mondanunk, mit jelent e szó *védellezni* (*defendere*)? Nem jelent mást, mint tiltott könyvet védelembe venni. Ez kétféle módon történhetik, vagy fizikailag vagy erkölcsileg.

a) Ha valaki eldug, elrejt tiltott könyvet, hogy ne

¹ V. ö. Vermeersch i. m. 40.

semmisítsék meg, ha erőszakkal elveszi annak a kezéből, aki meg akarja semmisíteni, illetve az illetékes hatóságnak átadni, tétleg (phisice) oltalmazza, védi azt.

b) Erkölcseleg az védelmezi az eltiltott könyvet, aki más úton-módon akarja megmenteni azt. Így ha valaki, akár tanítás közben, akár egyszerű beszélgetés közben, vagy írásban kel védelmére a tiltott könyvnek. Aki azt állítja és igyekszik bizonyítani, hogy jó az a könyv.

Nem lehet ugyanezt mondani azokról, akik különbséget tesznek a könyv jó és rossz tartalma, nemkülönben a tartalom és a forma között. Így, ha valaki eretnek szerző eretnokséget terjesztő művében egyes szép, teljesen ártalmatlan részeket magasztal, nem esik kiközösítésbe, éppen így, ha valaki dícséri a könyv művészi kiállítását, magyáros, megkapó irányát. Ily esetben ugyanis nem magát a könyvet dícséri, hanem annak speciális jóoldalait s a beszédéből, illetve írásából kitűnik, hogy nem célja a tiltott könyvet általában védelembe venni.

Most nézzük a dolog *erkölcsi* oldalát, vagyis azt, hogy az egyes tiltott cselekedeteknél mi esik súlyos vagy csekély beszámítás alá.

A) A tiltott könyvek *kiadói* (edentes) 2 csoportba sorozhatók. 1. Akik magukban véve is rossz könyveket adnak ki, 2. akik oly könyveket adnak ki, melyek csak azért vannak eltiltva, mert nélkülözik az előzetes jóváhagyást, de magukban véve jók.

Az első csoportbeliek súlyosan vétkeznek, mert nem lehet csekély véteknek tartani azt, hogy valaki sok ember lelkiüdvét veszélyezteti. Már pedig az ily rossz könyvek kiadásával valóban nagy lelki kárt okoz.

Másként áll a dolog azoknál, akik oly könyveket adnak ki, melyek csak előzetes cenzura hiánya miatt tiltottak. Itt van helye az enyhébb beszámításnak, nem minden kiadó vétkezik súlyosan, sőt eltekintve a nagy botránytól, a törvény formális *despectus*-ától, általában csak bocsánatos bűnt, esetleg semmit sem követ el.

B) *Az olvasók* (legentes) tekintetében igen különböző

volt, sőt ma is nagyon eltérő a theologusok véleménye a bűn súlyos voltáról. Voltak, akik itt nem fogadták el a parvitas materiae-t, azt gondolták és hangsúlyozták, hogy egy sor, vagy pár szó is elégséges ahhoz, hogy hittel, vagy erkölccsel ellentétes dolgot fejezzen benne ki az író, tehát elég mások lelki üdvének veszélyeztetésére. Mások azt mondták, hogy van itt helye a parvitas materiae-nek, csak hogy abban, hogy mit kell materia levis-nek, — csekély mennyiségnek venni — alig egyezett meg két ember. Némelyek 3—4 sort, mások 10-et, ismét mások egész oldalt mondtak s vettek csekély mennyiségnek.

Amikor nem tudtak megegyezni a mennyiségen, a minőséget kezdték figyelembe s alapúl venni. Oly művekből, melyek a hit ellen szóltak, különösen a veszedelmes részekből néhány sor már súlyos beszámítás alá jött, más, nem oly veszedelmes műből 1—2 oldal.

Manapság az az általánosabban elfogadott felfogás, hogy csak az követ el súlyos bűnt, aki a tiltott mű tekintélyes részét elolvassa (pars notabilis). Hogy pedig ez a tekintélyes rész mennyi, az a könyv tartalmától, az író céljától és tárgyalási módjától függ első sorban. Mindenesetre más elbírálás alá esik egy olyan könyv, amelynek más célja nincs, mint a kath. vallást támadni, a krisztusi erkölcsöket megrontani, mint az olyan, mely csak elvétve ad ily eszméket, vagy nem lehet egyformán ítélni az oly könyvekről, melyek maró gunnyal írnak az egyházzól, intézményeiről, vagy melyek csak finoman, kimérten bár ellenséges indulattal is. Azért oly művek, melyeknek tartalma és tárgyalási módja nagyon veszedelmes, tekintélyes részének 3—4 oldalt vesznek, míg a kevésbé veszedelmes művekből 30 nagy (60 kis) oldal még csekély mennyiség.¹

Annai bizonyos, hogy három körülményt figyelembe kell venni. 1. Ami a természeti törvény szerint általában mindenkire veszedelmes, mert a lelki üdvöt veszélyezteti, az kivétel nélkül, tehát nemcsak általában, tiltott és pedig

¹ Noldin. i. m. 725 l.

halálos bűn terhe alatt mindenkinek. Vagyis, ha valamely könyvet az egyház általános szabályaival eltilt vagy Indexre tett, melynek olyan részei is vannak, melyeket a természeti törvény is tilt, ennek a könyvnek annyi terjedelme, amennyi a természeti törvény értelmében általában, csaknem minden ember részére halálos bűn terhe alatt tiltott, itt is ugyanugy tiltott.

2. Hogy pedig ez a veszélyes rész nem mindig egyforma, hanem idővel lehet nagyobb vagy kisebb, mindenki tudja. Manapság már nagyon megszoktuk a hittel s erkölccsel ellentétes, egyházat támadó eszméket. Igazán a levegő is telítve van velük, úgy, hogy ha valakinek ilytartalmú könyv jut kezébe, nem is igen botránkozik meg rajta s rendesen nem fog hamar nagyobb kárt tenni lelkében. Nagyon jellemzően említi fel *Vermeersch*, hogy régebben ez volt a kérdés:¹ «Quaenam materia notabilis putanda sit in legendis libris haereticorum de religione tractantium,» mintha bizony más veszedelmes szerzőjű vagy tárgyú mű nem is volna,

3. Maguk a tiltott könyvek sem egyforma rosszak, ezt már említettük. Ezek szerint, hogy valamely könyvből hány oldal elolvasása képez halálos bűnt, figyelnünk kell: a természeti törvény szavára, nem kell oly szigorúaknak lennünk, mint a régiek voltak s tekintetbe kell vennünk a könyv minőségét.

Mint hogy a Constitutióban a folyóiratok, ujságok, iratok külön vannak megemlítve, azért ezek olvasását is minősítenünk kell. Két fontos, a beszámítás súlyos vagy enyhe voltát illetőleg igen nagy szerepet játszó különbség van a könyv és a jelzett munkák között. a) A könyv nagyterjedelmű. Némelykor 10—20 kötetből áll. Nehezebb tehát megtudni, hogy merre van a veszélyes rész és meddig tart az. Mig ha ujságot, folyóiratot veszek kézbe, magából a címből kitűnik az, hogy veszedelmes e vagy sem. Tehát mig a könyvek olvasásánál az olvasó állandóan abban a veszedelemben forog, hogy tiltott tanokhoz, eszmékhez ér, addig az említett iratoknál nyugodt lehet. b) A könyv, a

¹ i. m. 44

mű egészen rendelkezésemre áll, a maga nagyságában. A folyóiratból csak egy szám, a többi még várat magára hetekig, esetleg hónapokig. Tehát nincs meg az a veszély, hogy valaki teljesen nekiadja magát a rossz, sorozatos cikkek olvasásának, levén azok megjelenése között esetleg tetemes időköz.

Már most ami a bűn nagyságát illeti, különbséget kell tennünk folyóiratok és ujságok közt. Céljánál vagy tárgyánál fogva veszedelmes folyóiratot állandóan (habitualiter) olvasni halálos bűn. Mert aki folyton ily műveket olvas, lassan, észrevétlenül is azoknak az eszméknek fog hódolni, amelyek szellemi táplálékát képezték. Sőt egy cikknek elolvasása is lehet halálos bűn, ha ez nagyon veszedelmes tanokat hirdet. De itt a botrányt is figyelembe kell venni, amely a rossz példából származik.

Az ujságok manapság csekély kivétellel vagy hitre vagy erkölcsre veszedelmesek. Természetes, hogy bevallottan egyházellenes ujságot rendszeresen olvasni, halálos bűn terhe alatt tilos. Elvértve, kíváncsiságból stb. olvasni nem súlyos bűn. Mindenütt irányadó azonban a természeti törvény¹.

C) A tiltott könyv megtartói (retinentes) ipso facto nem követnek el halálos bűnt. Itt is megvan a parvitas materiae. Még pedig itt az jön figyelembe, hogy valaki mennyi ideig tartotta meg a tiltott könyvet. Így 2—3 napig még ok nélkül is, csak bocsánatos bűnt képez. Minthogy pedig a kiközösítéshez a tényleges bűn és nemcsak a szándék szükséges, abban az esetben, ha valaki rossz szándékból állandóan meg akarja tartani a tiltott könyvet, de azt 2—3 nap múlva mégis megsemmisíti vagy átadja a püspöknek, habár rossz szándéka halálos bűn volt, de a megtartás nem volt hosszú ideig tartó, nem esik kiközösítésbe. Vannak, akik azt a csekély időt 8 napra tolják ki, mint *Vermeersch* is² aki Rauschra hi-

¹ V. ö. *Vermeersch* i. m. 46—48. l.

² I. m. 25. l.

vatkozva azt mondja, hogy a pápák régebben terminust tűztek ki a könyvek beszolgáltatására, ami rendszeren 8 nap volt. Ha valakinek az a szándéka, hogy fakultást kér az illető könyv olvasására, vagy át akarja adni oly egyénnek, kinek már van ily felhatalmazása, esetleg a püspöknek akarja beszolgáltatni, de abban akadályozva van, nem vétkezik, még ha 8 napon túl tartja is magánál a tiltott könyvet. De még ekkor sem szabad egy hónapnál tovább megtartani, mert ennyi idő alatt akár Rómából is kérhet fakultást. Ha azonban a jószándék megvan, néhány nappal túl megtartani még nem esik súlyos beszámítás alá. Ezekre az esetekre megjegyzi *Vermeersch*, hogy megkivánandó, hogy az illető a tiltott könyvet oly helyen tartsa, ahol mások nem juthatnak egy könnyen hozzá, mert a könyv megtartása az olvasás kizárása mellett is tiltott.

Tiltott könyvet ajánlani, árusítani, kölcsönadni általában nem szabad. Ami a kaszinókat, kávéházak, vendéglőket stb. illeti, hogy minő eljárást kell tanúsítaniok a rossz íratokkal szemben, röviden ezek az irányadók: *a)* Oly lapokat, melyek állandóan rossz tartalmúak, semmi esetre sem tarthatnak; *b)* olyanokat, amelyek csak hébe-hóba hoznak rossz cikkeket, külön helyiségben tarthatnak; *c)* ha látják, hogy minden vendég (általában) olvassa a *b)* csoportba tartozó lapokat, nyíltan is tarthatják és adhatják, de arra vigyázniok kell, hogy más jó irányú lapok is legyenek, hogy senki se legyen kénytelen az esetleg rossz íratokat olvasni.¹

D) Végül ami a könyv védelmezését (defendentis) illeti, láttuk, hogy sokféleképpen történhetik az s így a beszámítás sem egyforma. Súlyos bűnt követ el az, aki fizikailag megakadályozza valamely szigoruan tiltott könyv megsemmisítését, ártalmatlanná tevését, mert szigorú parancsot szeg meg. Aki moraliter, hathatós módon teszi ezt, ép oly beszámítás alá esik. Ha valaki bírálja a pápa

¹ V. ö. Noldin: *Da praeceptis* 125 p. 3.

vagy a kongregáció eljárását még pedig ellenséges indultal, nem vétkezik minden esetben halálosan. Csakhogy itt ismét figyelembe kell valamit venni, *a*) Az ilyes ítéletek, kritizálások, mentegetőzések igen gyakran a törvény vagy törvényhozói tekintély megvetésére visznek (*contemptus formalis legis*) ami *ex genere suo* toto halálos bűn, tehát ott nincs *materia parva*, *b*) az avatatlan, jámbor füleket sérti (*piarum aurium offensiva*) az ellenszenves bíráló, abból sok botrány, az egyháznak félreismerése, megvetése származhatnék. Tehát ha valahol, úgy itt igen fontos a körülmények (*circumstantia*) mérlegelése, figyelembe vevése, mert ami itt magában véve csak bocsánatos bűn lenne, a körülmények súlyosbító befolyása alatt igen könnyen lehet halálossá. «*His enim fit, ut S. Sedis existimatio majus vel minus accipiat detrimentum, ex quo est hic criterium accipiendum*»¹ mondja *Vermeersch*.

3. *Hogyan érinti a tilalom a könyvet?*

Ha valamely könyvet az egyház eltilt, az egész könyv tilalom alá esik.

Némelykor bizonyos könyv csak azért kerül indexre, vagy lesz eltiltva valamely általános szabállyal, »*per decreta generalia*», mert egyik, másik helyen téves véleményeket foglal magában. Ez megeshetik a legjobb szándéku katolikus írónál is, hogy nem egészen helyesen fejezi ki magát egyik, vagy másik dologban, vagy nem tudja s veszi figyelembe az egyház legújabb döntéseit, úgyhogy csekély kárhozthatni való van a könyvben. Ilyenkor nemcsak annak a téves résznek elolvasása tilos, hanem az egész könyvé.

Ha valaki ezeket a téves részeket eltávolítja, pl. tudja, hogy mely oldalakon vannak és kitépi, általános vélemény szerint a könyv tiltott volta megszűnik. Ezesetben ugyanis már nem tartalmaz téves tant s így nem is veszedelmes. Éppen ez a fenyegető veszély (*periculum*

¹ *Vermeersch* i. m. 42.

imminens) oka annak, hogy, ha valaki egész határozottan tudja, hogy a tiltott könyvben mi a hibás, még akkor sem szabad az ártalmatlan részeket olvasnia, mert a hibáztatott részek jelenléte állandó veszedelmet rejt magában, hogy az illető akár kíváncsiságból, akár elhamarkodottságból, vagy rosszakaratból elolvassa őket. Azért említettük, hogy még az előszónak és a tárgymutatónak elolvasása is tilos, pedig ez utóbbiról nyugodtan mondhatjuk, hogy nagy veszedelmet nem igen rejt magában.

Itt több részletkérdés merül fel.

Mi van azzal a művel, amely nem egy, hanem több kötetből áll s amelyek közül csak egy tartalmaz oly tant, amiért eltiltották a művet?

Vagy egyszerre jelenik meg az egész mű, vagy folytatólagosan. Az előbbi esetben vagy egy tárgyról szól az egész munka vagy különbözőről. *A)* Ha az egész mű egyszerre jelenik meg s abból egy kötet szolgál rá specialiter, hogy indexre tegyék *a)* ha egy tárgyról szól a mű s egy kötet elvétele után a műben nem lesz meg a tárgyi egység, akkor az egész mű tiltva van, valamennyi kötete kivétel nélkül. Így p. o. ha valaki a Szentháromságról, valamely szentségről írna több kötetes művet, ha egy tartalmazná is a tévedést, a többi kötet is el van tiltva. Ez a legáltalánosabb nézet.¹ (Sanchez ellene van, azt mondván, ha az egyház ezt akarná, akkor az egész művet tiltaná el.)²

b) Ha nem egységes tárgyról szól a munka, vagyis ha egy vagy több kötet elvétele után is mindegyik könyv önálló, teljes lesz, csak az a kötet esik tilalom alá, amely a téves tant magában foglalta. Pl. történelmi munkákban, ha hibás az ókor feldolgozása, még nem kell elvetnünk az újkorét, mert ennek története magában is egész, befejezett.

¹ Vermeersch i. m. 26.

² In Decalogum l. II c. 10. n. 36.

B) Ha valamely mű kötetei egymásután bizonyos időszakban jelennek meg és a már megjelent köteteket eltiltotta az egyház, a később megjelenő kötetek az esetben sincsenek eltítva, ha az egész mű határozottan egy témáról szól s az egyik kötet a másik nélkül nem befejezett. (A a) Mert a törvény tilalma csak a meglevő műre szól. Az egyház ezeket az új köteteket gyanúsaknak veszi, ha csak a szerző határozott jelét nem adta, hogy a következő kötetekben az egyház felfogásához fog alkalmazkodni.

Amit a magában álló és csak egyes részei miatt eltiltott könyvről mondtunk, az itt is áll. Vagyis habár a tilalom kiterjed az egész egységes tárgyú és egyszerre megjelent műre, mégis, ha valaki azt a bizonyos rossz kötetet kiveszi a többi közül és megsemmisíti, a tilalom megszűnik a többi kötetekre nézve. Ezzel nem ugyanazt mondjuk, amit az A) b) alatt, mert ott arról volt szó, hogy a tilalom nem vonatkozik az egész műre (v. i. tilalom nem is volt) itt pedig a tilalom megszűnt (t. i. volt tilalom, melyet megengedett módon eltávolítottunk.)

Hogy a tiltott könyveket újra kiadni nem szabad, természetes dolog, annak új kiadásai is tiltottak. Sőt, ha az új kiadásban teljesen ki van javítva az előbbi kiadás tévedése, akkor is tilos, hacsak az Index-Congregatio nem adta az engedélyt a kijavításra. Tehát privatim nem lehet a «donec corrigatur» feltétellel indexre tett könyvet kijavítani.¹ Ép úgy tiltott az indexre tett könyv bármily nyelvű fordítása. Ez is világos, ami magyarul tévedés, német nyelven is az.

Ha a fordítás alkalmával javítják ki a hibát az Index Congregatio engedélye nélkül, a fordítás csak tiltott lesz.

Csak abban az esetben van kivétel, amidőn (10 p.) a klasszikus művek kijavításáról van szó, melyeket csak így szabad a tanulók kezébe adni. Ennek az esetnek, mint kivételnek, erejét akarják meggyengíteni *Gennari, Palmieri,*

¹ 31. p.

akik azt mondják, hogy a javítások tilalma csak az indexre fűt könyvekre vonatkozik.¹

Új kiadásoknak nem lehet számítani az u. n. Compendiumokat. «Opus tamen denuo non edis eo quod operis scripseris compendium quod a priore opere satis sit distinctum», mondja *Vermeersch*.²

Mit kell mondanunk arról, hogy ha valaki, a történelem folyamán mások téves tanát művében felhozza? Három eset lehetséges.

a) Ha pusztán előadja, nem tesz hozzá semmit, ez nem bűnös cselekedet.

b) Ugy adja elő, mintha egyetértene a tévedéssel, azt magáévá tenné. Ez nem más, mint a hamis tant védelmezni. Természetesen szigorúan tilos

c) Ha eretnek szerzőtől közöl nagyobb mennyiségben vallásról tárgyaló dolgot és védelmére is kel, műve igen könnyen tiltott lesz a konstitúció 3. p.-ja értelmében.

Az u. n. chrestomathiák, szemelvények szintén három félek.

1. Olyanok, melyek céljuknál fogva rosszak, vagyis nem más a feladatuk, mint a tiltott könyvekből szemelvényeket hozni, hogy az egyháznak, vagy a lelkeknek ártsanak. Ez esetben új könyveknek kell őket venni, tekintet nélkül arra, hogy minő forrásból közölnek. 2. Ha oly nagy terjedelemben közölnek tiltott könyvekből részleteket, hogy bátran el lehet mondani, hogy az egészét átvették, az eredetivel egyforma elbírálás alá kell venni, vagyis új kiadásnak. 3. Ha csak kis részletet hoz, nem esik kárhoztatás alá.³

Ha valamely rossz könyvet leközi valamely folyóirat, külömbséget teszünk jó és rossz folyóiratok között. Ez utóbbiakat (mint láttuk és a konstit tárgyalásánál látandjuk) tiltja az egyház. Ha pedig már damnált művet közöl le, a jóhiszeműség aligha van meg benne.

¹ Vermeersch i. m. 27. l.

² u. o.

³ u. o.

Engedély nélkül ily füzeteket olvasni és megtartani nem szabad.

Nehezebb a kérdés megoldása akkor, ha jóirányú folyóirat közöl le valamely művet, melyet csak a leközlés után tesznek indexre. Ekkor már megvolt a jóhiszeműség s minthogy már nem lehetne kár nélkül megcsonkítani a gyűjteményt, a káros tartalmú füzeteket is meg szabad tartani, de olvasni nem.¹

Innen természetes az átmenet arra a kérdésre, hogy mit jelent az, ha valakinek minden művét (opera omnia) eltiltja az egyház?

Megeshetik, hogy egyik-másik író annyira ellenséges indúlattal viseltetik az egyház iránt, hogy lépten-nyomon okot ad az egyházi könyvtilalom érvényesítésére. Ilyenekről szokta hozni az egyház azt az ítéletet, hogy minden művük («opera omnia») tiltva van. Ezzel inkább a személyt sújtja.

Hogy ezt miként kell értenünk, tegyünk különbséget az ily író műveinek tartalma és megjelenési ideje között.

1. Ha műveik vallásos tárgyuak, minden kivétel nélkül vannak eltiltva; ha nem vallásos tárgyuak, tekintetbe kell vennünk az általános szabályokat, esetleg speciális dekrétumokat, melyeket rendszeren az Index-Congregatio ad ki. Ha ezek nem intézkednek külön akkor azok ki vannak véve az opera omnia-ból. 2. Mindazokra és csak azokra a könyvekre vonatkozik a tilalom, melyek már megjelentek. Ellenben nem vonatkozik a tilalom a dekrétum után kiadandó művekre. Pedig erre is találunk példát az egyház történetében, amidőn — mint említém — *X. Leo* Luthernek nemcsak megjelent, hanem a még megjelenendő műveit is kárhóztatta. Ha tehát a eltíltó dekrétum után akármily ocsmány, istentelen művet bocsájt is ki az illető, az «opera omnia» ezt nem foglalja magában. Ez persze nem jelenti, hogy az más címen ne lenne tiltott.

Ezt a clausulát csak nagy ritkán, igen nagy szükség esetén teszi oda az egyház (*Zolánál, Dumasnál*. Leg-

¹ Vermeersch i. m. 28. l.

ujabban *Maeterlincknél*) mert nem csekély büntetés. De mert nagyobb sok oka van az egyháznak ily tilalmat hozni, ugyancsak sok oka van az egyháznak arra is, hogy bizonyos félelemmel, gyanúval fogadjon ily szerzőktől akármely munkát. Mert attól, aki állandóan az egyház ellensége, attól aligha várhatunk olyasmit, ami az egyháznak ne lenne ártalmára. Éppen azért az egyház az eltíltó dekrétum után megjelenő könyveket legalább is gyanúsaknak tartja, tehát nem szabad azokat minden körütekintés nélkül olvasni, hanem előbb meggyőződést kell szerezni a könyv ártalmatlan voltáról. «Ipsam tamen hanc praesumptionem destruet cognita auctoris resipiscentia»¹ mondja *Vermeerch*. Vagyis, ha a szerző nyilvánosan kétségbevonhatatlan jelét adja, hogy szakított régi felfogásával, megszűnik az a feltevés, mintha állandóan rossz szellemű működést fejtene ki. Ily esetben nyugodtan lehet tőle bármily tartalmú művet olvasni.

Az «opera» csak könyvekre vonatkozik, tehát füzetek, újságcikkek nem jönnek e tilalom alatt számításba; de más szabályok alapján igen is lehetnek eltíltva. Ép így csak a könyvekre vonatkozik az egyház praesumptiója is.²

Igen hasonló az «opera omnia» kifejezéshez a «Fabulae amatoriae omnes.» Ezáltal az egyház valamely szerző összes szerelmi regényeit tiltja el. Amit az «opera omnia»-ról mondtunk, az itt mind érvényben van. Vagyis ártatlan, tisztességes regényeket lehet olvasni. A praesumptiónak is itt van helye.

4. Milyen közegek által tiltja el az egyház a rossz könyveket?

Arról lesz szó, hogy kinek, mily intézménynek van joga arra, hogy valamely könyv olvasását, megtartását bűn terhe alatt megtiltsa alattvalóinak.

Mindenekelőtt kétféle eltíltást kell megkülönböztetnünk
a) amely az egész egyházra vonatkozik. Vagyis az ily ti-

¹ Vermeersch: i. m. 35.

² Vermeersch i. m. 36. l. Noldin: De Praeceptio 729 l.

lalom által az illető könyvet sehol, senki a világon nem olvashatja. *b)* Amely az egyháznak csak bizonyos részén kötelez, tehát pl. valamely egyházmegyére vonatkozik. Az előbbit általános tilalomnak, az utóbbit részleges tilalomnak nevezzük. Nézzük már most melyik tilalmat melyik hatóság hozza.

I. Tudvalevőleg az egész egyházra vonatkozó parancsot és tilalmat csak a pápa, vagy az általa felhatalmazott hatóság hozhat. Igen ritka esetben maga az egyház feje a pápa intézkedik, hogy valamely könyv az egész világon el legyen tiltva, vagyis pápai levél által «per litteras apostolicas» meghagyja, hogy *x*, *y* művét senki se olvassa. Erről majd alább.

Sokkal megszokottabb, lehetne mondani rendes, általános szokás, hogy a pápák nevében működő Congregatiók hozzanak ilyen, az egész egyházat kötelező tilalmakat. Ilyen a szt. Offic. és az Index-Congregatio Ennek a két kongregációnak feladata és joga, hogy valamely könyvet mindenki számára tiltottnak mondjon ki.

Általában — mondám — de nem kizárólag. Mert megeshetik, hogy valamely könyvnek olyan specialis tartalma és célja van, hogy *különösen* tartozik valamely más Congregatiohoz és ez fog róla intézkedni. Így, ha valamely könyv téves állításokat tartalmaz pl. a szentek tiszteletéről, vagy ereklyékről, a Ritus-Congregatio is elítélheti és eltilthatja.¹

II. Részleges tilalmat hozhatnak az ordináriusok saját egyházmegyéjükre, a szerzetesfőnökök pedig alattvalóikra. Tehát egy püspök eltilthat valamely könyvet az egyházmegyéjében, szerzetesfőnökök pedig az alárendelt szerzetesek és hívek között.

Sok vitára adott okot, hogy vajjon a püspök által hozott tilalom érinti e a megyéje területén élő kiváltságos szerzeteseket.

Az *a)* vélemény (*Pennachi, Giolli*) azt mondja, hogy

¹ Vermeersch. i. m. 51. l.

a könyvtilalom a hit dolgával van szoros összefüggésben, már pedig ebben a tekintetben nincsenek kivéve a kiváltságos szerzetesek sem a püspök joghatósága alól. Csak-hogy ennek a felfogásnak nagy gyengéje, hogy püspök joghatósága alá még hit dolgában is csak annyiban tartoznak a kivett szerzetesek, amennyiben minden oly ügyben, mely a szt. Officium körébe tartozik, a püspök a szerzetesek között előforduló visszaéléseknél, mint inkvizitor, azok főnökének megkérdezése, segítségének igénybe vétele nélkül is fel van jogosítva a tényállást bíróilag is megismerni. Hogy a kivett szerzetesek csakugyan nem tartoznak engedelmeskedni a püspöki tilalomnak, kitűnik abból is, hogy kiváltságuk, tág (late) értelmezést követel.

Külön intézkedik a Constitutio a 36. p.-ban, nemkülönben, midőn 1900-ban megjelent az új Index, XIII. *Leo* külön és határozottan követelte a szerzetes főnököktől, hogy minden erejükkel igyekezzenek a törvény rendelkezéseinek érvényt szerezni. Már pedig mire való volna ez a különbségtétel, ha ők e tekintetben a püspök joghatósága alá tartoznának? Mert, hogy nem kivett szerzetesek a püspök joghatósága alá tartoznak, ahhoz kétség nem tér.

Mások, *Palmieri*, *Vernz*, arra hivatkoznak, hogy a püspök mint az apostoli szentszék delegátusa is eljárhat a könyvtilalom körében.

Nevezetesen hivatkoznak a Constitutio 29. pontjára: «Ordinarii etiam tamquam Delegati Sedis Apostolicae libros . . . e manibus, fidelium auferre studeant.» Ebből azt akarják kihozni, hogy ha a püspöknek mint Szentszék delegátusának van joga még a kiváltságos szerzeteseket is tilalmával kötelezni.

Az igaz, hogy ha a szerzetesek ellen jár el a püspök, mint delegátus jár el, de az is világos, hogy nem kell még ezen delegáció alapján sem kiterjeszteni a püspök hatalmát a kivett szerzetesekre. Mert 1. a püspökök azért kapták elsősorban és különösen ezt a felhatalmazást, hogy mennél hamarabb elhárítsák a rossz könyvek olvasásából származandó veszélyt: «in iis praesertim dioecibus, in

quibus promptae coërcitionis urgeat necessitas. Ne quis vero praetextu defectus jurisdictionis aut alio quaesito colore . . . Sanctitas sua concessit . . . ut in hac re etiam tamquam . . . »¹ Tehát az a célja a felhatalmazásnak, hogy azonnal tudjon intézkedni a püspök, már pedig ugyanezt a gyors intézkedést megteheti alattvalóinál a kivett szerzetes főnök is.

2. Az idézett szövegben nem mondja a pápa: praetextu exemptionis. Már pedig, ha azt akarta volna jelezni rendeletével, hogy e címen a kiváltságos szerzeteseket is a püspök joghatósága alá rendeli, annál inkább oda tette volna, mert ily kiváltságok megszüntetése expresse szokott történni. 3. De meg a már említett 29. p. a püspök hiveiről — e manibus fidelium — beszél. Azt pedig határozottan tanítja az egyházjog, hogy a kivett szerzetesek nem alattvallói, nem hivei a püspöknek, habár egyházmegyéjében laknak is.

Tehát addig, míg határozott pápai döntés másként nem intézkedik, a második b) véleményhez kell csatlakoznunk, amely azt mondja, hogy a kiváltságos szerzeteseket nem érinti a püspöki tilalom.²

Ami magát az eltiltás módját illeti, az a következő módon történhetik.

1. a) Általános decretummal «per decreta generalia» Bulla Officiorum ac munerum I-tit. van valamely könyv eltiltva. E csoportba azon könyvek tartoznak, melyek akár céljukat, akár tartalmukat illetőleg veszedelmesek s amelyekről külön ítéletet nem akar hozni az egyház. Az egyház ugyanis nem lenne képes manapság arra, hogy minden veszedelmes könyvet külön vegyen bírálat alá, hiszen oly sok könyv jelenik meg. Azért eleve meghatározza, hogy mely könyvek nem felelnek meg az ő felfogásának s azért el vannak tiltva. Ezek a szabályok általános törvények, melyeket mindenki alkalmazhat valamely műre s mindjárt tudhatja, hogy annak olvasása, megtartása tiltott-e vagy sem?

¹ IX Pius: „Inter multiplicés“

² V. ö. Vermeersch i. m. 52. 57.

2. Az Index-Congregatio részleges — particulare-decretuma által, amelyet az Inquisitio útján hoz Vagyis az Index-Congregatio valamely újabban megjelent művet eltilt. A decretumok az Acta Apostolicae Sedisben szoktak megjelenni, még pedig az Index Congregatio által kiadott decretum particulare formájában.

3. Az eltiltott könyvnek Indexébe való beiktatása, felvétele által. Az Index tehát nem más, a 2. pont alatt említett részleges dekrétumok foglalata.

4. Római pápa külön irata — «per apostolicas litteras Papae» által, amiről az Officiorum ac munerum decretata generalia 47. pont szól.

5. A püspök tilt el valamely könyvet. Az akármely módon eltiltott könyvet nem szabad olvasni felhatalmazás (facultas) nélkül. Hogy ezt megismerjük, nézzük meg már most, hogy miben is áll az.

5. A tiltott könyvek olvasására és megtartására adott felhatalmazás.

Mikor az új Constitutio kötelező erejéről szóltunk, megmondottuk, hogy a törvény mindenütt kötelez. Említettük azt is, hogy emberi, egyházi törvényről van szó, amely megtartása alól valóban igen fontos ok (causa vere gravis) és igen nagy haszon (utilitas magna) felmentenek, de csak abban az esetben, ha az illetőnek nincs módjában az előirt módon facultást kérni. Megvan az egyháznak, mint törvényhozónak az a joga, hogy rendes esetekben, midőn elegendő okot lát fennforogni, engedélyt adjon az általa eltiltott könyvek olvasására. Hogy az egyháznak erre joga van, bővebb bizonyításra egyáltalán nem szorúl. Hanem nézzük meg azt, hogy ki adhat ily facultást és mi annak a következménye?

Mindenek előtt különbséget kell tennünk oly művek között, melyeket a Szentszék (akár a pápa — per litteras apostolicas — akár valamely Congregatio) tiltott el és olyanok között, melyeket a püspökök, illetve a szerzetesfők tiltottak el. Ép ily különbséget kell tenni általános és különös facultas között.

Az általános felhatalmazás (*facultas generalis*) nem más, mint oly engedély, mely szerint valaki bármely eltiltott könyvet olvashat és megtarthat. Tehát nem egy bizonyos könyvre, nem is bizonyos fajtájúra (pl. biblikus, történelmi művek) vonatkozik. A különös felhatalmazás (*facultas specialis*) pedig csak egyes meghatározott könyvre vonatkozik. Aki tehát ily fakultást kap, csak egy vagy több név vagy fajszerint megjelölt könyvet olvashat, másfélélt nem.

I. 1. Már most általános fakultást az Index-Congregatio és a szent Officium ad, ennek a két Congregatióknak joga van ezt minden megszorítás nélkül tenni, tehát akárhol, akárkinek, akármikor, bármely könyvekre adhat fakultást.

Adhat fakultást a Congr. de Propaganda Fide, de már csak megszorítással. Tudnivaló u. i. hogy ennek a Congregationnak hatásköre nem terjed ki az egész katólikus világra.

Ez a Congregatio csak ott adhat általános engedélyt, ahol joghatósággal bír.

3. Még jobban meg van szorítva a Magister s. Palatii joghatósága. A Magister s. Palatii joghatósága ugyanis csak Rómára terjed ki. Tehát bármely eltiltott könyv olvasására adhat engedélyt, de csak Rómában. Ugy, hogy ha valaki Rómában lakik vagy ott tanul és szüksége van fakultásra, a Magister s. Palatiihez kell fordulnia.

Ha pedig valaki valamely Congregatiótól akar felhatalmazást kérni, kérheti egyenesen a Congregatiótól, de kérheti egyenesen a püspök útján is. Ha közvetlenül folya-modik valaki, a congregatio titkárához címezi a latinul megírt kérvényt, de elkerülhetetlenül szükséges, hogy a püspök ajánlja, illetve kedvezően véleményezze a kérvényt. Más esetben maga a püspök folya-modik, illetve ha van delegált hatalma, maga ad annak alapján fakultást. (l. alább.)

2. A püspököktől és szerzetesfőnököktől eltiltott könyvek olvasására a nevezettek vagy meghatalmazottaik adnak fakultást.

II-a. Egyes könyvekre és sürgős esetben adhatnak

fakultást 1. a püspökök; 2. azon főpapok, akiknek püspöki joghatóságuk van. Ezeknek kétféle joghatóságáról beszél a Constitutio. Nevezetesen van rendes és átruházott joghatóság (*jurisdictio ordinaria, jurisdictio delegata*). Rendes joghatósága van *a*) a megyéspüspöknek és általános helynökének (*vicarius generalis*), *b*) csaknem püspöki joghatósággal (*jurisdictio quasi episcopalis*) vannak felruházva a nunciások, apostoli vikáriusok (ezek oly egyházi személyek, kiket a pápa szükség esetén csaknem püspöki joghatósággal ruház fel. Pl. missziós területen, vagy ott, ahol eretnesség, szakadárság ütötte fel fejét s megszűnt a hierarchia, újat nem lehet szervezni; oly egyházmegyében, melynek van ugyan püspöke, de akadályozva van hivatala betöltésében, vagy ha *sede vacante* nagy zavaroktól kellene félni a káptalani helynök választása miatt stb.)¹ *c*) Ily joghatóságuk van a káptalani helynököknek, szerzetesek superiorjainak, akár *generalis*, akár *provincialis* az, sőt igen valószínű, hogy az egyszerű főnököknek is («*probabiliter etiam superiores locales*»),² ha valóban bírnak joghatósággal a konventben, illetőleg a zárdában. Ezek alapján ily joghatósága van a gvardianoknak, prioroknak, a jezsuitáknál a prepozituskoknak, rektoroknak, vicerektoroknak, valamint a saját nevükben intézkedő superioroknak. Ezek *eo ipso*, hogy az illető állásokat elnyerték, tel vannak ruházva a rendes joghatósággal. Az pedig, akinek rendes joghatósága van, azt a törvény rendeletei értelmében másra is átruházhatja. Ez az átadott, átruházott joghatóság a delegált joghatóság.³

Habár a Constitutio azt rendeli, hogy a prelatusok a hívek kezeiből vegyék ki a rossz könyveket, de hívek alatt csak azokat érti az egyházi jog, akik világi személyek, laikus sorban élnek, mégsem lehet elvitatni a fakultás adás jogát azoktól a szerzetes főnököktől, akiknek nincs saját

¹ Aichner: *Compendium Juris ecclesiastici*. 388. l.

² Noldin i. m. 730.

³ Noldin: *De praeceptis* 730.

hívük vagyis olyan hívük, akik csak az ő és nem a püspök joghatósága alá tartoznak. Mert ugyan igaz, hogy ezeknek a szószoros értelemben (de facto) nincs hívük (fideles), de mégis megilleti őket a «praelatus» szó, már pedig azokról van szó. Ugyanis V. Pius konstitucioja «Romani Pontificis circumspecta» ezt mondja: «Ipsi praelati regulares per seipsos idem omnino possunt in Fratres et Moniales. . . sibi subditos, quod possunt Episcopi in clericos et laicos sibi subiectos tam quoad absolvendi et dispensandi hujusmodi quam alias *quascumque facultates* eadem auctoritate ac tenore etiam perpetuo concedimus et indulgemus ac etiam declaramus.»¹

Az a hatalom azonban, mellyel az említett prelátusok fakultást adhatnak a tiltott könyvek olvasására és megtartására 2 oldalról is korlátozva van *a*) csak egyes könyvekre *b*) csak sürgős esetben adhatnak fakultást. Ha szó szerint vesszük a szöveget X. szerzőnek Y. című művére adhatnánk fakultást olvasni. De már említettük, hogy az engedélyező hatalmat (protestas concedendi facultatem) nem szorosan, hanem tág értelemben lehet magyarázni, azért a «singulares libri»-t is ki kell terjeszteni és nem fogunk csak egy meghatározott könyvet érteni alatta, hanem vonatkoztathatjuk a singulares-t bizonyos irányú, célzatú könyvekre, pl. biblikus, liturgikus művek. A nevezett prelátusok csakis sürgős esetekben adhatnak fakultást még bizonyos könyvekre is. Vagyis a rendes útat meg kell tartani a facultás kérésénél. Mégis oly esetben, midőn nem lenne elég idő arra, hogy megvárják a Szentszék engedélyét, de viszont oly ok sem merül fel, amely már magában feljogosítana a mű elolvasására, adhatnak az illető prelátusok fakultást. Tehát 1. oknak, sürgős oknak kell lennie; 2. minthogy felmentésről van szó, nem szükséges oly nagy ok, amely már fakultás nélkül is mentesítene a tilalomtól, mert ha ily nagy ok forog tenn, az magában

¹ V. ö. Vermeersch i. m. 118. l., ahol Pennachi és Ciollival szemben védi álláspontunkat.

felhatalmaz az olvasásra és semmi szükség a facultás kérésére; 3. csak részleges facultást nyer az illető, tehát még oly nagy ok sem szükséges, amilyen megkívántatik az általános felhatalmazás elnyeréséhez.

Ezekből a megszorításokból láthatjuk, hogy ok nélkül egyetlen könyv olvasására sem adhatnak engedélyt a prelátusok, másrészt bármily nagy legyen is a felmentő ok, mégis csak bizonyos meghatározott könyvekre vonatkozhatik a facultás, melyet a prelátusok rendes joghatósággal adnak.

b) Ezenkívül, vagyis a rendes joghatóságon kívül van még a prelátusoknak úgynevezett rendkívüli joghatóságuk is (*jurisdictio extraordinaria*) hogy bármely eltiltott könyv olvasására és megtartására facultást adhassanak. A nevezettek rendszeresen kérik is a pápától ezt a felhatalmazást; különösen a püspökök a *quinquennalis* vagy *triennalis* facultások között. Még pedig ezeket a facultásokat, ha püspök kapja, az általános helynök is élvezheti,¹ ha pedig akár a püspök, akár a szerzetesfőnökök meghalnak, utódaikra is minden további nélkül átszáll, sőt másokra is delegálhatók (*subdelegatio*).² Hogy a püspök, illetve a többi prelátusok maguknak is adhatnak facultást a tiltott könyv olvasására, természetes.

Ami már most az adott facultást illeti, az idevonatkozó rész így szól: «*Tenendi et legendi non tamen aliis concedendi, praeterquam ad tempus tamen, iis sacerdotibus sive laicis, quos praecique idoneos atque honestos esse sciat libros prohibitos exceptis operibus . . . et aliis operibus de obscoenis et contra religionem tractantibus.*»³ Ebből látnivaló, hogy csak bizonyos meghatározott időre (*ad tempus*) adhatnak a prelátusok facultást, tehát élethossziglan nem.

¹ 1897. nov. 24

² 1899. dec. 14. v. ö. Vermeersch 119.

³ Leközölve: Vermeersch i. m. 171. Ugyanott l. a különböző formákat, melyek alatt adják a facultásokat

De hogyan kell ezt értenünk? A püspök 3 vagy 5 évre kapja ezt a facultást, tehát csakis arra az időre adhatna engedélyt? Korántsem! Különös is lenne, ha pl. valamely püspök 1909. jan. 1-én kapott volna quinquennialist s már 1914 decemberben csak pár napra adhatna facultást a tiltott könyv megtartására és olvasására, ekkor ugyan nem sokat érne az illető vele, újból kérni néhány nap múlva facultást, már elég nehéz, célszerűlen dolog lenne. Hanem igenis adhat a prelátus akár 10 évre vagy visszavonásig (usque ad revocationem) facultást, mert ez sem örökös. «Minime autem debet facultates, quas concedit eodem tempore circumscribere, quo ipse habet concedendi facultatem»¹ — mondja *Vermeersch*. A szöveg arra is inti a püspököket, hogy ne minden válogatás nélkül adjanak facultásokat, hanem csak azoknak, akiket megbízhatóknak tartanak úgy az okosság, mint a jámborság, vallásosság tekintetében. Fel szoktak esetleg néhány igen veszedelmes írot sorolni, akik művei olvasására még ezen rendkívüli felhatalmazás alapján sem adhatnak facultást.

Minthogy ez nem rendes joghatóság, az engedély érvényes megadásához okvetlenül szükséges a megfelelő ok. De még ezen megfelelő ok mellett sincs hatalmuk a püspököknek facultást adni minden eltiltott könyvre, mert a) a tisztán erkölcstelen és 2 a vallás ellen írott könyvek ki vannak véve. a) Hogy ex professo obszcén könyvnek minősítsünk valamely művet, nem elegendő, hogy az több helyen erkölcstelen részeket tartalmaz, hanem szükséges, hogy az egyenesen, vagy az egész vagy annak tekintélyes része (pars notabilis) szóljon ily dolgokról. *Zitelli* mondja: «Non sufficit librum continere unum pluresque locos obscoenos sed oportet praeterea ut directe (saltem implicite) ac in aliqua sui parte notabili morum honestatem lacessat.»²

b) Ami pedig ezt a kifejezést illeti: «ex professo

¹ *Vermeersch*. i. m. 120.

² *Apparatus juris eccl.* 506. V. ö. *Aichner Comp. juris eccl.* app IV

contra religionem» vagyis határozottan, céljánál fogva vallásellenes művek, ezeket kell megjegyeznünk. Kétféle vallást különböztetünk meg; *a*) természetes és *b*) kinyilatkoztatott keresztény vallást. Ha a religio (vallás) szót nézzük, az általában csak vallást fejez ki, eszerint bármely könyv olvasására, amely akármelyik (*a*, *b*) vallás ellen szól, nem adhatna a püspök facultást. Tehát azok a könyvek is, amelyek pantheizmusról, atheizmusról, materializmusról rendesen tárgyalnak, annyira volnának tiltva, hogy a püspök még a quinquennalis facultás alapján sem adhatna olvasásukra facultást. De ezzel nagyon meg lenne kötve a püspök keze s az a bizonyos tág értelmezés (*lata interpretatio*) ugyancsak megsemmisülne. Azért azt kell mondanunk, hogy csak azon esetben kell valamely könyvet «*ex professo contra religionem tractans*»-nak minősíteni, ha az az igazi vallást támadja. Az említett *Zitelli* azt vitatja, hogy magában véve még az sem vallásellenes mű, amely csak Jézus vallását támadná, de ugyanaz nem támadná a természetes vallást, mert a religio mindkettőre vonatkozik.

Minden attól függ, hogy hogyan kell megállapítani a vallás szó fogalmát. Magának a szónak a jelentése igen tág, nem jelent mást, mint akármely felsőbb lénytől való függési viszonyt, amelyet külsőleg is megvallunk. «*Religio est virtus quae superioris cujusdam naturae, quam divinum vocant, caeremoniam cultumque affert*» — mondja *Cicero* után *szt. Tamás*, vagy «*Religio est, quae Deo debitum cultum affert*».¹ Jelent bármely istentiszteletet, hitet. Tehát jelenti akármely nép vallását minden különbség nélkül.

De ha az anyaszentegyház álláspontjára helyezkedünk, más jelentése lesz a vallásnak. Az egyház ugyanis biztos tudatában van annak, hogy csakis az az igaz vallás, amelyet ő tanít, amelynek ő a hivatott őre, tehát ha az egyház vallásról beszél, az nem lehet más, mint a katolikus

¹ Reinhold Praelect. de Theol. Fund. I 138.

vallás (religio catholica). Már pedig, ha úgy érti az egyház a vallás szót, akkor ő mint törvényhozó szintén csak ebben az értelemben használhatja azt. És ha azt nézzük, hogy tulajdonképpen mi is a célja az egész könyvtilalomnak, láttuk, hogy nem egyéb, mint megőrizni, megvédeni a Krisztustól az egyházra bízott vallást és erkölcsöt. Ha pedig ez vezérli az egyházat, bizonyára azokat a könyveket veszi ki hívei kezéből, melyek ezen hittel és erkölccsel ellenkeznek. Igen ám, csak hogy azt mondtuk, hogy ahol tilalomról van szó, azt mindig stricte kell venni, mert az emberi szabadság ellen van. Már pedig nagyon ki lenne bővíve a vallás ellen támadó könyvek köre, ha azokat a könyveket, amelyek a kath. vallást támadják, általában contra religionem jellegű könyvnek minősítenők. Mert mégis csak kevesebb azon könyveknek a száma, amelyek általában minden vallást támadnak, mint a kath. vallás elleni művek. Vagyis az emberi szabadságnak az volna kedvezőbb, ha csakis azoktól a könyvektől tiltanák el, amelyek minden vallást támadnak. De viszont, ha ily értelemben vennők a religiót, igen furcsa eredménye lenne az egyház eme törvényeinek. Mert megeshetik, hogy valaki hisz Istenben, elismeri a tőle való függését, a természetes vallást is megtűrné, de igenis tagadná a kinyilatkoztatott vallást, mit érne el az egyház, ha ezt nem tudná, illetve nem akarná kárhozatni? Már pedig a stricte magyarázat az ily művet nem érinti. Vagyis megvédené az egyház a természetes vallást, (amit különben folyton véd is) de az azon és a kinyilatkoztatáson alapuló fenséges vallását mások támadásának büntetlenül tenné ki.

Ily értelemben veszi a vallást szt. *Alfonz*, aki azt mondja, hogy ahhoz, hogy valaki kiközösítésbe essék: «Requiritur ut liber de religione tractet nem. p. de sacra Scriptura vel de theologia scholastica, dogmatica aut moralis, vel mysteriis fidei, de cultu Dei aut sanctorum, de ritibus ecclesiae, de canonibus, de rebus spiritualibus et similibus.»¹

¹ De censuris 282.

Tehát teljesen az anyaszentegyház szempontjából ítéli meg s állapítja meg a religio fogalmát. *Hollweck* azt mondja: «Az egyház felfogása szerint a vallás = katolikus vallás.¹ Erre az álláspontra helyezkedik *Noldin*,² *Schermann* stb is. Minthogy az egyház céljának ez felel meg inkább, azért mi is ezt fogadjuk el.

Megjegyzendő, hogy az Index-Congregatio is szokott felhatalmazást adni a prelátusoknak a facultás adására, de ez némileg eltér a quinquennalis rendelkezésétől. Minthogy szintén közelebről érint a dolog minket, azért nézzünk meg egy ily «indultum»-ot. «Praedictam facultatem concedendi scilicet fidelibus Tuae dioeceseos, justa et rationabili de causa, licentiam legendi retinendique libros prohibitos, certis tamen servatis legibus ac conditionibus ad . . . impertiatur. Quamobrem concedere possis: 1-o. Viris dumtaxat probis eruditisque licentiam legendi retinendique libros a Sede Apostolica prohibitos quoscumque (et ephemerides) iis exceptis, qui haeresim vel schisma propugnant, aut ipsa religionis fundamenta evertunt, quorum lectionem iis tantum permittere valeas, quos doctrina, pietate, fideique zelo praestantiores esse perspectum habeas, librorum vero de obscoenis ex professo tractantium lectionem nemini permittas II-o. Adolescentibus, qui in publicis scholis, gymnasiis, lyceis, academicis studiis operam dant, concedere similiter licentiam possis libros ab eadem Sede Apostolica proscriptos, quos laicae potestatis imperio prae manibus habere coguntur, tamdiu legendi retinendique, quamdiu in ea necessitate versantur. Licentiae autem praedictae gratis quovis titulo atque absque quolibet emolumento a curia Tua episcopali percipiendo, sub poena nullitatis concedendae sunt, atque in singulis concessionis litteris facultatis apostolicae expressa mentio est facienda.»³

Itt ugyanis már azokra a könyvekre nézve is megvan

¹ *Hollweck* i. m. 37.

² i. m. 745.

³ *Vermeersch* i. m. 121 l.

kötve a püspök keze, amelyek a vallás alapját akarják felforgatni és amelyek szakadárságot terjesztenek. Másrészt külön pontban emlékezik meg a tanulóifjúságról, amely az állami (közoktatásügyi) törvények által oly könyvek olvasására, tanulására van kötelezve, amelyek az egyház által el vannak tiltva. Ezek az ifjak arra az időre, amíg a nevezett könyveket használniuk kell, a püspöktől kapnak facultást. Hogy az engedélyadásnak milyen formaiságai vannak, arról alább lesz szó.

Azt nézzük meg inkább, hogy mi az a *fundamentum religionis* és a *schisma*.

a) *Fundamentum religionis* alatt azokat az igazságokat nevezzük és értjük, melyek nélkül hitünket nem tudjuk észszerűvé tenni. Ezeket az igazságokat a dogmatika «*praeambula fidei*»-nek nevezi. Ezek természetes igazságok, melyeket a józan ész a gondolkodás szabályai szerint meg tud ismerni. Ilyen az Isten létezése, a lélek halhatatlansága, a csodák lehetősége, hogy a csodákkal igazságot lehet bizonyítani (*vis probandi miraculorum*), a kinyilatkoztatás lehetősége stb. Tehát, ha valaki könyvet ír a lélek halhatatlansága ellen, ily könyvet még rendkívüli felhatalmazás alapján sem engedhet meg a püspök olvasni.

b) A *schisma* (szakadárság) nem más, mint az egyház egységétől való készakarátú elszakadás. «*Separatio ab unitate ecclesiae, quatenus haec est societas ex fidelibus tamquam membris et ex romano pontifice tamquam capite constans*»¹

Az engedélyt teljesen ingyen köteles a püspök adni, abból egyáltalán semmi hasznot sem merithet magának («*gratis . . . absque omni emolumento*» . . .) Sőt annyira fontos ez, hogyha a püspök bár a legcsekélyebb dolgot is elfogadná azért, a facultás érvénytelen lenne (*sub poena nullitatis*) Hogy pedig a püspöknek, illetve akármely egyházfőnek arra a felhatalmazásra, amely alapján

¹ Noldin: De praeceptis 32.

ő ad facultást, hivatkozni kell, természetes. Mert minden más ily esetnél ez a szabály, pl. a házassági jognál. Most nézzük meg, hogy mennyire lehet kiterjeszteni a kapott engedélyt?

Tudvalevőleg más forum a római Szentszék és más forum a püspöké.

1. A pápa megtehetné azt, hogy minden tiltott könyv olvasását megengedette tegye. Vagyis nemcsak a saját maga, vagy a Congregatiok, hanem a püspök által eltiltott művek olvasására adhatna facultást. De ezt nem teszi, sőt határozottan kimondja, hogy azok, akiknek facultásuk van az egész egyházban — tehát valamely congregatio által — eltiltott könyveket olvasni, nem olvashatnak «eo ipso» oly könyveket, melyeket a püspök saját egyházmegyéjében eltiltott («nequeunt ideo legere vel retinere libros quoslibet.»)¹ Ellenben kaphat Rómából olyan különleges engedélyt, amely minden könyvre kiterjed.

2. Ha valakinek általános facultása van a könyvek olvasására, eo ipso olvashat ujságokat, folyóiratokat stb., melyek a konstit alapján tiltva vannak.²

3. Akinek engedélye van, azt nem veszíti el akkor sem, ha más vidékre költözött is, vagyis a facultás kíséri annak élvezőjét. Érthető ez könnyen, ha valaki a római congregatioktól kapta a facultást, mert annál nem jön számításba X. Y. megye; az egész világon intézkedik. Nehezebben magyarázható meg ez a püspöktől kapott facultásnál, mert ha az egyházmegye területét elhagyja, hogyan kíséri az annak fejétől kapott engedély? Azt kell mondanunk, hogy a kapott engedély személyi kiváltság, (privilegium personal), amely tehát az elvesztéséig mindenütt megmarad. *Noldin* mondja «Cum enim haec dispensatio sit privilegium personale, contraria quorundam sententia fundamento caret.»³

¹ Off. ac. mun. art. 26.

² *Noldin* i. m. 731. l.

³ l. m. 731. l.

Értekezésünk főcélja mindenesetre az, hogy az egyházi mai felfogását, intézkedéseinek ma is érvényben levő részeit ismertessük, fejtegyük. Az általános, mondhatni a törvény megértéséhez szükséges elveket eléggé kimerítettük. Épen azért itt az idő, hogy magára, a Constitutióra menjünk át s azt fejtegyük kimerítően.

Kérdés, mily tárgyalási módot válasszunk? Amíg a jelen Constitutio meg nem jelent, nagyon szétszórt volt az egyházi törvénykezés a könyvtilalomról. Ez új törvény már szerves, tagozott, amelyben mindent egy helyen megtalálhatni. Ha valaki régebben akart e tárgyról írni, sok felé, sok mindent fel kellett kutatnia, *Geláz, X. Leo, III. Pál, IV. Pius, XIV. Benedek* stb. intézkedései mind-mind külön-külön csoportosítandók voltak. Most itt az érvénytelenítő záradék, amely XIV. Benedeket kivéve, minden pápát a saját működésével figyelmen, törvényen kívül helyez, azért valami különös csoportosításról, a tárgyalás világosabbá tételéről nem kell sokat aggódnunk. Elvégezte azt maga XIII. Leo, mikor e törvénykezést szerves egységbe öntötte. A Constitutio tagolva, minden különös dolog, teendő, eljárást illetőleg praktikusán beosztva van. Azért legmegfelelőbbnek látjuk, hogy vesszük a Constitutio pontjait («*decreta generalia*») sorra és mindig odafűzzük a megkívánt felvilágosításokat, megjegyzéseket. Minthogy az általános elvek tárgyalása közben már többször is a Constitutio területére léptünk, azért itt azokra csak röviden fogunk utalni.

---

13. §. Az „*Officiorum ac munerum*“ bulla részletes ismertelése és magyarázata.

I. CIM.

A könyvek tilalmáról.

I. FEJEZET.

A hithagyók, eretnekek, szakadárok és más írók tiltott könyveiről.

1. «Mindama könyvek, melyeket az 1600 év előtt akár a pápák, akár az egyetemes zsinatok kárhoztattak és nincsenek az új Indexben felsorolva, ugyanoly módon legyenek megtiltva, mint előbb tiltva voltak, kivéve azokat, melyeket ezek az általános szabályok kivesznek a tilalom alól.»

A törvény rendelkezése tulajdonképpen nem más, mint megújítása az első tridenti regulának, de némi változtatással. Az ugyanis az 1515. évet vette normául vagyis az azon év előtt a pápa vagy egyetemes zsinat által eltiltott, de indexre nem tett munkákat tiltja el. Az új intézkedés az 1600. esztendőöt veszi fix időpontnak. Ennek mindjárt meglelt az az eredménye, hogy az új Index sokkal kisebb lett. Nevezetesen: 1. azok a könyvek, melyek az új törvény kevésbbé szigorú szabályai értelmében tiltott voltukat elvesztették, vagyis a *decreta generalia* szerint ma már mindenkinek meg vannak engedve, nem sorolhatnák fel többé az Indexben. Az új törvény világos, úgy, hogy pl. nincs arra szükség, hogy közismert eretnekek vagy szakadárok művét, mint minők Luther, Calvin, Zwingli művei, Indexen sorolják fel. Így 1000 író, illetve nevet töröltek az új Indexből, akiknek minden művük tiltva volt és ezenkívül 700 külön, névszerint felemlített művet.¹

Másodszor elmarad a régi pápák vagy egyetemes

¹ Schermann i. m. 7.

zsinatok által eltitott könyvek felsorolása. Még pedig azért 1. valamely általános tilalom ugyanis vonatkozik rá, 2. mert igen ritka, nehezen hozzáférhető könyvek vagy 3. ugyanis kimentek már a forgalomból, tehát a hívekre nézve elvesztették káros jellegüket. Hogy mily könyveket ért a Constitutio, néhányat maga felsorol a bevezetésben: «Plena est exemplorum vetustas. Anastasius I. scripta Origenis perniciosiora, Innocentius I. Pelagi, Leo M. Manichaeorum . . . Monotheletarum, Abaelardi, Marsilii Petavii etc. . . . sententia apostolicae Sedis confixit» Ezeknek a könyveknek — mint jeleztük — nincs meg a hivatalos névsoruk . . . A szöveg határozottan a pápák vagy az egyetemes zsinatoktól származó tilalmakról beszél. Cakhogy ily eltiltás nem volt sok éppen a XVI. században, midőn az Inquisitio és Index-Congregatio megkezdték működésüket. Így pedig nem igen érné el célját a Constitutio, mert ezáltal ugyan nem sok művet oldott volna fel a tilalom alól, illetve helyezett volna az alá, mert a «pápa» által kell eltiltva lennie az eltiltott műnek. Már pedig a «pápa által» kifejezés nem jelenti «a Congregatio által», vagyis a kétféle eltiltás különbözik. Így, ha a törvény szavait értjük és nézzük, nem foglaltatik benne a 2 Congregatio tilalma. De mégis oda kell vennünk, mert az új Indexből (praefatiójából) kitűnik, hogy a Constitutio e pontja a congregatioi tilalmakat is jelenti. Már pedig az új Index szintén törvény és így joga van magyarázni a régi rendelkezést.

«Ugyanoly módon» nem lehet a büntetésre érteni. Épen az a célja az új törvénynek, hogy enyhítsen a régi szigorúságon, tehát csak azt jelenti, hogy épen úgy el van tiltva, mint régebben.¹

Kivéve azokat, amelyeket ezek az általános szabályok kivesznek a tilalom alól.

Az 1559-ben kiadott Index 3 csoportba osztotta a szerzőket a) kiknek minden művük, b) kiknek megnevezett művük, c), anonym szerzők, kiknek szintén minden

¹ Vermeersch i. m. 60. l.

művük tiltva volt.¹ Ez már most nem így van. Vagyis lehet, hogy valakinek 1600 előtt minden műve el volt tiltva, most csak egyik vagy másik esetleg egy sincs eltiltva.

Általában hogyan kell tehát az 1600. előtt eltiltott könyveket megítélni? Ha ezek nincsenek tiltva a «decreta generalia» szerint és nem voltak Indexre téve, akkor manapság nyugodtan olvashatók, különben nem.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az ókeresztény-kori eretnek művek, minők Tertullian Origenes, ujezareai Őzséb, Palagius stb. művei általános felfogás szerint manapság már nincsenek eltiltva. Mert ezeket a könyveket már az új Constitutio előtt is az általános felfogás nem számította tiltott művek közé.

Mert 1. manapság abszolúte nem veszedelmesek az olvasókra, már pedig a törvény célja az, hogy a lelki veszedelmeket okozó könyveket kiragadja a hívek kezéből. 2. Olvasásuk igen nagy haszonnal jár a theologusokra, mert az ősegyház felfogását, némely intézmény fejlődését nagyban visszatükrözik, (p. o. Tertullian, Origenes.) A protestantizmus előtti eretnek könyvekről is állítják némelyek, hogy már elveszítették káros jellegüket. *Boudinhon* pedig a Janzen-féle iratokat is ilyeneknek tartja.² Tehát nem mint dogmatikus és egyházellenes könyveket kell őket minősítenünk, hanem mint egyszerű történelmi emlékeket. «Quocirca ut documenta mere historica habentur, quae ab omnibus legi possunt» — mondja *Noldin*.³ Hogy az egyház azokat a szigorú intézkedéseit, melyekkel a Szentírás kiadásait és az abszcén műveket sújtotta, megváltoztatta, alább látandjuk (5 6. 8. 10. p.)

2. «A hithagyóknak, eretnekeknek, szakadároknak és bármiféle íróknak azon könyvei, melyek eretnekséget vagy szakadást védelmeznek vagy magának a vallásnak alapját bármiképen aláássák, szigorúan tilosak.»

¹ L. az Indexről.

² Vermeersch i. m. 62.

³ De praeceptis 740.

Régebben az eretnekvezérek minden műve, a többieknek vallásról tárgyaló könyvük tiltva volt. Akkor inkább a szerző, most inkább maga a könyv jön számításba. Nevezetesen el vannak tiltva *a*) oly könyvek, amelyek eretnokséget, vagy szakadárságot védelmeznek; *b*) melyek magának a vallásnak alapjait igyekeznek megdönteni, aláásni. Nézzük most az egyes fogalmakat.

Hitehagyó (apostata) nagyon találó kifejezés a latin szóra. Mert háromféle aposztáziát különböztet meg az egyház: 1. aki katolikus léttére megtagadja a keresztény vallást. A keresztény vallást mondom, mert nem elég csak a kath. vallást megtagadni, mert így még eretnek is lehet, hanem magát a keresztény vallást kell elhagynia, így aki, zsidó, mohamedán, pogány, szabadgondolkodó, atheista stb. lesz. 2. Aki a papi állást (status clericalis) hagyja hűtelenül el (apostasia ab ordine), 3. aki szerzetes rendből szökik meg anélkül, hogy fogadalmától felmentették volna (apostasia a religione). Hogy tehát valaki az 1. foglaltak szerint apostata legyen, szükséges, hogy valamikor kath. lett legyen. Azért ha valamely eretnek tagadja meg a kereszténységet és lesz zsidó, nem aposztata. Továbbá, hogy teljesen elvesse a keresztény vallást, vagyis nem elég, hogy tagad egyik másik igazságot, hanem az egész kereszténységet, annyira, hogy többé ne illesse meg a keresztény név. Amidőn a konstitúció intézkedik, ezekről az aposztatákról szól.¹

Eretnokség (haeresis) nem más, mint a kath. egyház tanításával ellenkező tévedés; nem más, mint az értelem szabad és makacs tévedése abban, aki már egyszer az igaz hitet felvette, megismerte. Eretnek pedig az, aki ismerve az egyház tanítását és meggyőződve annak igazságáról megmarad az azzal ellenkező tévedésben. (Hogy mi a szkizma, említettük fentebb.) *Védelmezik* (propugnantes) akik annak határozott megvédelmzésére kelnek. Akik érveket, okokat keresnek és hoznak fel, melyek segítsé-

¹ V. ö. Noldin: De praeceptis 30,

gével akarják bebizonyítani a téves tan valóságát. — Az új törvény értelmében nem minden eretnekszerző műve tiltott, még abban az esetben sem, ha vallásról tárgyal, mert nem tesz a constitutio külömbiséget a szerzők, hanem csak a könyvek között. Ha katolikus szerző ír oly könyvet, mely az eretnekséget védelmezi, ép úgy tiltott a 2. pont értelmében, mint az eretnek hasonló műve.

Ép úgy tiltottak — tekintet nélkül a szerzők vallására — azok a könyvek, melyek a vallás alapját akarják felforgatni. A „*vallás alapját*“ (fundamentum religionis) a hit indító okai, a praeambula fidei képezik. „*Bármikép*“ (utcumque evertentes) mondja a szöveg. Ami nem jelent mást, minthogy a törvény előtt nem számít semmit, vajjon egyenesen vagy csak úgy érintve támadják a vallás alapját; ép úgy tiltva van az a könyv, amely komoly tartalmú, mint a gúnyolódó, nevetséges. Nincs megmondva, hogy vallásos tárgyú legyen a könyv, mert a nevezett igazságokat lehet támadni akármily tárgyú könyvben is, akár bölcséleti, akár történelmi, természettani művekben.

3. «Hasonlóan tilosak a nem katolikusok azon könyvei, melyek kifejezetten a vallásról szólnak, ha csak nem bizonyos, hogy nem tartalmazznak semmit a kath hit ellen.»

E tilalomnak célja szembetűnő. Ugyanis igen ritka eset az, hogy valamely nem katolikus szerző oly könyvet írjon a vallásról, amelyben ne lenne valami veszélyes, sértő rész a kath. vallásra.

„*Nemkatolikus*“ (acatholici) kifejezés többféle értelmezésre ad utat. Nemkatolikusok ugyanis azok 1. akik kívül állanak a kath. egyházon. Így eretnekek, szakadárok, zsidók, mohamedánok, pogányok stb. vallásról szóló művei tilalom alá esnek, ha valamely dologban tévednek, s vétenek a kath. hit ellen. Valóban a szó ezt fejezi ki. — 2. De másként áll a dolog, ha a szó egyházi jelentését vesszük. Az egyházjog ugyanis akatolikusok alatt az eretnekeket, szakadárokat és hitehagyókat érti. Így pl. ha beszél arról, hogy hogyan térhetnek vissza az egyházba az

akatholikusok, ezen három osztályról beszél.¹ Az is megfigyelésre méltó, hogy a «acatholicus» szót használja a konstitucio, ami pedig a katolikusnak ellentéte, illetve annak hiánya, nem pedig a kereszténynek, tehát az akatholikusok keresztények. Még azt is vegyük figyelembe, hogy nagyobb veszély és kár fenyegeti a katolikus vallást a szűkebb (2 p.) értelemben vett nemkatholikusok műveiből, mint a tágabb értelemben vettekéből. Azok ugyanis egyes igazságokat megtartottak s igen gyakran megtörtént, hogy egyik vagy másik igazságnak leple alatt a megmételmező tévedéssel is oda férkőznek a hívek lelkéhez és romboló munkájukat így viszik végbe. Másrészt pedig, mert némely igazságnak birtokában vannak, ezeknek tisztességes, tárgyilagos előadásával még használhatnak is, ha nincs bennük semmi a kath. hit ellen.²

Az előbbi véleményt *Noldin* védelmezi,³ mert az egyház célja az, hogy minden oly műtől, amely már magában is nagyon szoros kapcsolatban van a kath. hittel, óvja, védje a híveket, ha nem az egyház szellemében vannak azok írva. Az utóbbit *Vermeersch*, *Pennachi*, *Génicot*, *Périerés*, *Ciulli*.⁴

„*Kifejezetten* (ex professo) vallásról szóló könyveknek azokat nevezzük, melyek nemcsak mellékesen szólnak a vallásról, hanem az a céljuk, hogy tisztán vagy pedig valamely nagyobb részletben (1 fejezet) a vallásról tárgyaljanak.

Kérdés, mily műveket kell vallásos tárgyúaknak minősítenünk? Ily könyveknek nemcsak azokat tartjuk, amelyek valamely hitigazságról, a kinyilatkoztatott vallás dogmáiról beszélnek, hanem általában azokat, melyek tárgyukat a hittudomány köréből veszik s ez képezi tartalmukat. Tehát idetartoznak az exegetikus, dogmatikus, egyházjogi, egyháztörténeti, erkölctani stb. művek. Sőt még ennél is jobban

¹ v. ö. Aichner i. m. 185.

² V. ö. Vermeersch i. m. 62

³ i. m. 745.

⁴ Vermeersch i. m. 63—64.

ki kell terjesztenünk e könyvek körét. Vallásról szóló könyveket legalább is azokat kell elfogadnunk, melyekre az egyház előzetes jóváhagyást kíván, mert tudnivaló, hogy teljesen profán könyvről nem szokott intézkedni az egyház, értve profán alatt mindazt, ami az egyház tanítását nem érinti. Már pedig a Constitutio 41. p. a természetes istentant (theologia naturalis), erkölcsbölcseletet (philosophia moralis) is oda veszi, sőt mondja: «és általában véve mindazon iratokat, melyeknél a vallás és erkölcsösség különösen érdekelve van». — Azt nem mondja a Constitutio, hogy a könyv teljesen vallásos jellegű legyen (tehát címe, minden részlete elárulja a vallást), elegendő, ha a könyv valamely nagyobb részének a vallás képezi különleges tárgyát (materia principalis). «In instituto, argumentum non quidem necessario totius libri, sed saltem partis notabilis v. gr. unius capituli» — mondja *Vermeersch*.¹

Szólni, tárgyalni (tractare) nemcsak azt jelenti, hogy valaki elmondja a vallásról való véleményét, hanem szükséges, hogy annak súlyt is adjon. Nevezetesen megkívánatik, hogy védelmezze az álláspontját, amit felhoz, azt bizonyítsa is, az ellentétes állításokkal szemben pedig védelmezze meg. Mert csak így lehet valamiről alaposan írni, tárgyalni. — A „*semmit*“ nem kell szószerint érteni, mert ez esetben csaknem egyet tenne a Constitutio az abszolút eltiltással, hanem csak azt jelenti, hogy a könyvben nagyobb terjedelemben nem foglaltatik semmi a kath. hit ellen.

Abban, hogy nem általában (absolute) tiltja el az egyház a nemkatholikus szerzők vallásról szóló műveit, változás állott be. Régebben ugyanis a trienti 2. regula értelmében az eretnekek minden vallásról szóló műve tilos volt. Ma is általános bizalmatlansággal nézi az egyház a nemkatholikusok vallásról szóló műveit és csak abban az esetben engedi meg azok használatát, ha tudvalevőleg semmit sem tartalmaznak a kath. hit ellen. Ezek a könyvek addig

¹ i. m. 64.

tilosak, amig valaki meggyőződést nem szerzett magának ártalmatlan voltokról. Ezt a meggyőződést merítheti valaki akár hozzáértő, megbízható ember ítéletéből, akár és esetleg az egyház nyilatkozatából.

Szerzőkről van szó, azért ha valamely nem-katholikus szerző művéhez katolikus író megjegyzéseket, scholionokat, bevezetést stb. ír, a szerző az előbbi lesz s a könyv jellegét attól nyeri. Más dolog volna, ha ezek a scholionok egészen elnyelnék, mintegy felszívják az eredeti szöveget, mert ez esetben már teljesen új könyvnek tekintetnék az.

4. «Ugyanezen íróknak ama könyvei, melyek kifejezetten nem tárgyalják a vallást, hanem a hitigazságokat csak mellékesen érintik, az egyházi jog által ne legyenek tiltva mindaddig, amig csak különös rendelet nem tiltja meg őket.»

Ismét az Index 2. regulájának módosítása. Annak értelmében ugyanis az eretnekek nem vallásról szóló könyvei csak úgy voltak megengedve, ha a püspök által kijelölt pap az inkvizitorral együtt előbb megvizsgálta és jóváhagyta. Ma már nem kíván ennyit az egyház, nem is érné el célját, mert a világi hatalom kiesett kezéből, másrészt pedig nem akarja a híveket annyi szellemi tápláléktól megfosztani, amennyit a nemkatholikusok termelnek. Így hát ezeknek csak a vallásról szóló műveit kíséri nagyobb figyelemmel.

„*Csak mellékesen*“ érintik az oly művek a vallást, melyeknél sem az egész könyvnek, sem valamely nagyobb résznek nem feladata, hogy a vallásról tárgyaljon.

Két dolgot azonban meg kell jegyeznünk: a) a természeti törvény mint mindenütt, itt is érvényben van, melynek szavát mindenki tartozik követni. b) Ezek a könyvek igen gyakran más pontba ütköznek. Különösen természettudományi műveik, nemkülönben filozófiai könyveik gyakran a monizmusba, racionalizmusba vezetnek. Ily esetben természetesen más beszámítás alá esnek.

Ezek a könyvek addig vannak megengedve, amig kü-

lönös rendelet nem tiltja őket. Vagyis ha látja az egyház, hogy egyik-másik nem katolikus szerző műve veszedelmes tanokat hirdet, külön is el szokta tiltani. Ez azonban igen ritkán szokott előfordulni, éppen azért bátyázza magát körül jól az egyház «decreta generalia»-val.

III. FEJEZET.

A Szentírás eredeti szövegének és holt nyelvre való fordításainak kiadásairól.

5. «A Szentírás eredeti szövegének és a régi katolikus fordításoknak kiadásai, a keleti egyházé is, melyeket nem-katolikusok adtak ki, ha a kiadások hűeknek és teljeseznek tünnek is föl, csak azoknak legyenek megengedve, kik theologiai vagy biblikus tanulmányokkal foglalkoznak, föltéve mégis, hogy az előszóban vagy a jegyzetekben nincsenek támadások a kath. hitigazságok ellen.»

E pont azokról a régi szentírás kiadásokról intézkedik, melyeknek kiadói nemkatolikusok. *Eredeti* szövegen az ószövetségnél a hébet és csekély helyen a kháldot, az újszövetségnél a görögöt értjük. Régi fordítások közé az *Itala*, *Septuaginta* és *Vulgata* jön. Keleti egyház fordításai: *syr*, *arab*, *örmény*, *kopt* stb. fordítások. Ezen tilalom nem általános vagyis meg van engedve ezen kiadásoknak használata két kikötéssel: *a)* azoknak, akik theologiai vagy biblikus tanulmányokkal foglalkoznak. Ilyenek azok, akik akár mint laikusok, akár mint papok, akár intézetekben, egyetemeken, theologián, akár magánúton foglalkoznak theol., illetve bibl. tudománnyal. „*Foglalkoznak*“ (operam dant), tehát nem csak hébe-hóba, hanem vagy állandóan, állásuknál fogva, vagy ha nem is gyakran, de egyszer-egyszer huzamosabb ideig foglalkoznak a nevezett tudományokkal. Szintén használhatják ezeket a kiadásokat azok, akik gyakran predikálnak (hetenkint, esetleg gyakrabban is) vagy naponta néhány percet a Szentírás olvasására szánnak, mert ilyenek gyakran olvasva, kutatva a

Szentírást, valóban foglalkoznak vele, különben nem menének az eredeti szövegig vagy a régi kiadásokig vissza. Vermeersch mondja: «Eo tamen facile fruuntur sacerdotes, qui satis saepe sacras habent contiones, vel qui laudabilem servant usum aliquam sui temporis partem sacris studiis deputandi.»¹

b) Ha az előszóban vagy a jegyzetekben nincsenek támadások a katolikus hitigazságok ellen. Mig tehát első-sorban az olvasó foglalkozása az irányadó, másodsor a kiadás milyensége jön tekintetbe. Egyesek tudvalevőleg vagy a jegyzetekben, vagy az előszóban szokták téves magyarázataikat, támadásaikat leadni. Az egyház az ilyesmi befolyásától akarja megóvni híveit. „Támadás“ olyan állítás, amely ellenkezik hitünk igazságaival, amely állítást a kiadó meg is okol, megmagyaráz, továbbá tudományos érvekkel támogat. „*Katolikus hitigazságok*“ (catholicae fidei dogmata) nem egyházi intézmények, intézkedések, rendeletekről értendők, hanem igazi *hitigazságokról*. Még pedig úgy, hogy még akkor is szabad ily kiadásokat használni, ha igen ritkán egy-két dogmát megtámadnának. Mert 1. határozottan dogmákról van szó, 2. többes számot használ a szöveg, 3. az előbbi pont is megengedhetőnek mondja azokat a könyveket, melyek csak elvétve érintik a vallást.²

6. «Ugyanily módon és ugyanezen föltételek alatt megvannak engedve a Szentírásnak más kiadásai is, melyeket nemkatolikusok akár latin, akár más holt nyelven adnak ki.»

Mintegy kiegészítése, folytatása az 5. pontnak. Bár-mely nem élő nyelven kiadott Szentírást szabad használni az 5. pontban megtárgyalt két feltétel mellett. Ennyit intézkedik az új törvény a Szentírás eredeti szövegének és régi fordításainak, nemkülönböztetve ujjabb de nem népnyelvű és nemkatolikusok által készített kiadásairól. Holt nyelv-

¹ i. m. 66 l.

² Vermeersch i. m. 67.

nek azt a nyelvet mondjuk, amelyen már egy nép sem beszél.

III. FEJEZET.

A Szentírásnak nemzeti nyelvre való fordításairól.

7. «Mivel a tapasztalat bizonyítja, hogyha a Szentírásnak olvasása nemzeti nyelven minden megszorítás nélkül van megengedve, ebből az emberek könnyelműsége miatt több kár mint haszon származik, azért a nemzeti nyelvre való összes fordítások, a katolikus szerzőkéi is, mindenképpen tilosak, hacsak az apostoli Szentszéktől nincsenek jóváhagyva, vagy pedig a püspökök örököse mellett nem jelentek meg jegyzetekkel, melyek a szentatyákból és más katolikus íróktól vannak véve.»

Ismét enyhítéssel találkozunk, ugyanis az index 4. regulája szerint csak a plébános vagy gyóntatóatya írásban adott engedélyével volt szabad a Szentírás katolikus szerzőjű népnyelvű kiadásait használni. A jelen pont megokadatulja a tilalom jogosultságát. Tudvalevőleg a legtöbb eretneknégnek a Szentírás helytelen magyarázata adott létet. Az úgynevezett társadalmi (socialis) eretnokségek, de meg az egész reformatio a maga számtalan fajaival mind a Szentírásból igyekszik kimagyarázni téves tanítását. Hogy mennyire könnyen félreérthető és így félremagyarázható a Szentírás, ha nem törődünk az egyház magyarázatával, érdekes adatokkal bizonyítja *Székely István dr.*¹ Magában *Angliában* 1543. annyi veszedelmet, oly lázongásokat idézett elő a Szentírás népnyelven való oktalan olvasása, hogy maga *VIII. Henrik* tiltotta meg annak használatát, pedig már ekkor rég szakított az egyházzal. Münzer anabaptista a Szentírásra hivatkozva támadta a gazdagokat és lőn okozója a rettenetes parasztháborúnak. Lioni (Batav) János félreértve a krisztusi szabadságot, 14 feleséget tartott egy-

¹ Hermeneutika 366.

szere és ezt a szentek kiváltságául védelmezte. Egy más lutheránus Jákob patriarchát utánozva 2 feleséget vett egyszerre el s a münszteri püspököt majdnem lefejezte egy anabaptista nő, aki Judith szerepére vállalkozott. A mormonok (I. Kor. 15, 29.) a szentírási magyarázatuk alapján úgy akarnak segíteni a megholtakon, hogy gyakran keresztelkednek. De meg naponta lehet látni, hogy mit művel a nazarénus, szombatista, baptista magyar, mind de mind a Szentírásból merítvén téves tanítását. — Azért, míg egyrészt nem tiltja meg az egyház a Szentírás olvasását a híveknek — bár annak olvasását szükségesnek nem tartja, — másrészt csak teljesen megbízható szöveget és kiadást enged és ad a hívek rendelkezésére. Már most nem csak a nemkatholikus, hanem a katolikus kiadókról is van szó, sőt az előbbiekről tulajdonképpen a könyvtilalom 8. p. intézkedik. Különben is ma már nem is remélheti a pápa hogy valamely nemkath. fordító művét jóváhagyás végett Rómába küldje vagy a püspökökhöz és ellátná tisztán katolikus jellegű jegyzetekkel.

Népvelvű Szentírást bárkinek (már nemcsak az 5. p foglaltaknak) csak 2 feltétel alatt szabad olvasnia. 1. Ha a fordítást a Szentszék jóváhagyja. Elégséges az eredeti szöveg vagy a Vulgáta alapján készített fordítás. Az ily fordítást egyedül a Szentszék hagyja jóvá. — Megjegyzendő azonban — és igen jellemző, — hogy oly fordítást, melyben absulote semmi jegyzet, felvilágosítás nincs, még soha sem hagyott jóvá Róma, nem azért, mert a fordítás nem tökéletes, de mert igen jól tudja, hogy a még legpontosabban visszaadott szöveg is százféle tévedésre adhat okot theologiaiilag nem képzett emberek kezében.¹

2. A fordítást a püspök hagyja jóvá. Cakhogy ez a jóváhagyás adás meg van szorítva. A püspök ugyanis csak oly fordítást hagyhat jóvá, mely jegyzetekkel van ellátva, még pedig ezek a jegyzetek vagy a szentatyáktól vagy más katolikus íróktól vannak átvéve. Tehát a jegyzetekre két

forrást jelöl meg a törvény a) a szentatyák. Hogy ezek kik — tudjuk. Nem szükséges, hogy ezekből közvetlenül és szóról-szóra vegye valaki a jegyzeteket, hanem elég, ha közvetve; vagyis oly jegyzetekkel van ellátva a fordítás, melyek az egyház hagyományos tanának megfelelnek, melyből a katolikus írók rendszeren táplálkoznak. Meg van engedve, hogy parafrázis módjára adják ki a Szentírást, vagyis a szöveget azonnal magyarázza a fordító. «Paraphrasis est explicatio sensus intra limites textus facta, quasi auctorem loquentem suaque dicta pluribus ac clarioribus verbis proponentem inducens» — mondja *Székely dr.*¹

Más katolikus írókból is lehet jegyzeteket kölcsönözni, vagyis nem szükséges minden esetben, minden homályos rész megvilágítása végett a szentatyákhoz fordulni. Csak hit és erkölcs tekintetében kétséges helyek megvilágítására szolgáló jegyzeteket kell a szentatyáktól és kath. íróktól venni. Profán, teljesen közömbös helyeknél azonban bármely vallású, felfogású tudós kutatásának eredményét szabad felhasználni. Tehát ha geográfiai, régiség-tani, néptani (etnográfiai), csillagászati stb. dolgokban kell felvilágosítást, jegyzetet adni, nemkath szerzőkre is szabad hivatkozni, azok állításait is fel lehet használni. Ily módon megjelent Szentírást mindenkinek szabad olvasni. Ezek a szabályok ugyan épúgy vonatkoznak az egész Szentírásra, mint annak bármely része népszerű kiadására, mégis némileg enyhébb szokás van érvényben egyik-másik könyv vagy rész fordításának kiadásánál. Így pl. vasárnapi és ünnepi szakaszok az evangéliumból, bibliai történetek gyermekek, tanulók részére, ha még szószerint közlik is az eredeti szöveget, avagy jámbor, istenes könyvek stb. nem szoktak jegyzetekkel megjelenni. Tehát ezeket, habár nincsenek is jegyzetekkel ellátva, a püspök hagyja jóvá és lehet használni, az azonban megkívántatik, hogy az egyes szemelvények jóváhagyott fordításból legyenek véve.²

¹ i. m. 377.

² Noldin: De Praeceptis 745. l.

Megjegyzendő még, hogy azokat a fordításokat, melyek nincsenek jegyzetekkel ellátva, sem a Szentszéktől jóváhagyva, szabadon használhatják azok, kik theológiával vagy bibliikummal foglalkoznak. Mert ha nemkatholikusok népnyelvű fordításait használhatják, mint alább (8. p.) látandjuk, ezeket annál nagyobb joggal.

8. «Tilosak a szentkönyvek összes fordításai, melyeket bármiféle nemkatholikusok bármely nemzeti nyelven készítettek és különösen azok, melyeket a római pápáktól nem egyszer kárhoztatott biblikus társulatok terjesztenek, mivel ezekben az egyháznak az isteni könyvek kiadásaira vonatkozó törvényei teljesen mellőzöttek. Mindazonáltal ezek a fordítások azoknak, kik theologiai vagy biblikus tanulmányokkal foglalkoznak, azon feltételek alatt, melyeket előbb megszabtunk, meg vannak engedve.»

A Szentírás nemkatholikusok által készített népnyelvű kiadásairól intézkedik tiltólag ez a pont. Ha nem szabad használni azokat a Szentírásokat, melyeket népnyelven kath. fordítók adnak ki, még kevésbé szabad a nemkatholikusokét. Sőt az esetben is tiltva vannak ezek, ha katolikus által fordított, törvényes jegyzetekkel ellátott s püspököktől, illetve a pápától jóváhagyott Szentírást ad ki nemkatholikus.

„*Bármiféle nemkatholikus*“ már tisztán mutatja, hogy kiket kell értenünk. Tehát ami másutt sok vitára adott okot, itt a szöveg minden kétséget kizárólag megmondja.

„*Bibliikus társulatok*“ nem mások, mint olyan egyesületek, melyek a protestantizmus azon elvén elindulva, hogy a hit egyedüli forrása a Szentírás, azt tűzik ki célul, hogy a nép között minél inkább elterjedjen a Szentírás. Azt a világ minden nyelvére lefordítják és bámulatos olcsóáron juttatják a nép kezébe. Természetesen a saját téves felfogásuknak megfelelően megcsonkítva, megváltoztatva a szöveget. Ezeknek a társulatoknak úgy bölcsője, mint melegágya Anglia. Párát soroljunk fel belőlük. Legrégibb (1698) Society for Promoting Christian Knowledge; (1701) Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Parts. Végül megalakult a világ leghatalma-

sabb biblikus társulata Londonban. The British and Foreign Bible Society 1804 ben. Hihetetlen gyorsan terjedtek el kiadásai; alig néhány év múlva már Nürnbergben, Berlinben, Regensburgban, Baselben stb. voltak hasonló célú társulatok, úgy, hogy Németországban 1825-ben már 29, Schweitzban 1819-ben már 11 ily társulat volt Legelőszőr VII. Pius 1816. lépett fel ellenük, de terjedésüket nem tudta megakadályozni, mert a világ minden táján keletkeztek s keletkeznek ily társulatok, melyek anyagi támogatást a londoni nagy társulattól nyernek. Ehhez csak az amerikai bibliai társulat hasonlít óriási arányaival és összeköttetéseivel; címe. «American Bible Society». Több mint 300 nyelven adják ki ezek a társulatok a Szentírást millió és millió példányban. Ami az egyház eljárását és viselkedését illeti ezekkel a könyvekkel szemben, azt kell mondanunk, hogy VII. Piustól napjainkig folyton kárhoztatta, helytelenítette ezeket a kiadásokat ép úgy, mint magát a társulatokat.¹

IV. FEJEZET.

Az erkölcstelen könyvekről.

9. «Szigoruan tilosak azok a könyvek, melyek piszkos vagy erkölcstelen dolgokat tervszerűen tárgyalnak, elbeszélnek vagy tanítanak, mivel nemcsak a hitet kell védelembe venni, hanem az erkölcsöt is, melyet az ilyen könyvek olvasása vajmi könnyen megront.»

E kilencedik pontban a régi index 7 regulájára ismerünk rá. Az egyháznak feladata a híveket az örök üdvösségre vezérelni. Ámde ehhez nem elegendő csupán a hit, hanem megkivántatik az erkölcsi jóság is. Ennek védelme

¹ Igy XII. Leo: „Ubi primum“ (1824. máj. 5.) VIII. Pius „Tradidi humilitati“ (1829. máj. 24.); XVI. Gergely „Inter praecipuas machinationes“ (1844. máj. 8.); IX. Pius (1843. nov. 9.) „Qui pluribus“ (1849. dec. 8.) „Noscitis et Nobiscum“ (1864. dec. 8.); „Quanta cura“ nevezetesebb kárhözhatók. Kirchenlexicon II. 647–664. l.

éppen oly fontos, mint az előbbi. Azok a könyvek tartoznak ide, melyek arra törekednek, hogy az olvasókban az érzékiséget felcsigázzák, hogy izgató, csiklandós dolgokat adjanak elő s ezáltal a VI. és IX. parancs ellen való bűnökre csábítsák az olvasókat. Tehát az úgynevezett pornografikus művek ezek, melyekről az egyház szól. „*Piszkos, erkölcstelen dolog*“ az, aminek hallása, látása érzéki gyönyört kelt. „*Tárgyal,*“ vagyis úgy adja elő a mondani valóját, hogy célját könnyen elérje. „*Elbeszélnek*“ mint valamely történetet (akár a valóban történt az meg, akár csak a képzelet szüleménye.) „*Tanítanak*“ vagyis útmutatást adnak, hogyan, miként, hol, minek segítségével lehet, kell erkölcstelen dolgokat elkövetni. — Még pedig mindezt „*tervszerűen*“ teszi, ami nem jelent mást, mint hogy a könyv kitűzött célja másokat erkölcstelenségre tanítani és hogy az egész könyv vagy annak valamely tekintélyes része ily célt szolgál. Ezek alapján tehát ide tartoznak a bujaságra egyenesen tanító, oktató könyvek, az elbeszélő irodalomnak számos fajtája: regény, novella, stb. a perverz szindarabok, fajtalan köteteket kitevő költemények.¹

Ezekhez a könyvekhez nem tartoznak a mindennap folytatandó regények, tárcák, lírai költemények, amelyek csak itt-ott hangoztatnak, érintenek szemérmetlen dolgokat. De meg ezeknek nem is az erkölcs megmételtyezése a céljuk. Hogy némelyeknek még az ilyesmik olvasása is tilos, láttuk a természeti törvény tárgyalásánál. Megjegyzendő, hogy az erkölcstelen képeket, szobrokat, szereket hirdető, ajánló könyvek is tiltottak.

Más kérdés azonban, hogy a (9.) pont értelmében tilosak-e az erkölcstelen képek, ha azok könyv alakjában jelennek meg? *a)* Ha szöveg, magyarázat is kíséri a képeket, akkor könyv jellege van a művek gyűjteményének s így igenis tiltva vannak; *b)* ha nincs kísérő szöveg, akkor csak más (természeti, isteni) törvény által tilosak.²

¹ Hollweck i. m. 32.

² Hollweck: i. m. 32 l.

Két csoport könyvet ki kell az ezen pont által eltiltottak közül vennünk. 1. Azok a könyvek, amelyek csak elméletileg tárgyalnak oly dolgot, mely a jó erkölcsbe ütközik, vagy nem céljuk másokban tisztátalan gondolatokat, vágyakat felidézni, sem erkölcstelenséget tanítani, hanem mindenkitől elvonva, teljes abstracte védelmeznek oly tant, amely végeredményben mégis erkölcstelenségre visz, így ha valamely könyv a házasság felbonthatóságát védelmezi. 2. Azok a könyvek, amelyek a tudomány szolgálatában állnak. Ilyenek az orvosi, anatómiai (testtani) fiziologiai (élettan), erkölcstani könyvek. Ha ezek oly obszcén jellegűek is, hogy a legtöbb embert kísértetbe viszik, még sincsenek az egyház tilalma által sújtva. Nincsenek pedig azért, mert a körükbe eső dolgok, tünetmények tárgyalása a tudományos világban okvetlenül szükséges, már pedig az egyház nem kerékkötője a haladásnak. Hogy az ily könyvet tulajdonosának őriznie kell, hogy esetleg hozzá nem értők kezébe ne jusson, a termésmészeti törvény mondja.

Ha valaki általános fakultást kap a Szentszéktől a tiltott könyvek olvasására, az erkölcstelen könyvek nincsenek odaértve, úgy, hogy azokra külön határozott engedély kell. Csupán a biborosok szoktak oly általános fakultást kapni, amely az obszcén könyvekre is kiterjed;

10. «Akár a régi, akár az újabb szerzőknek ama könyvei, melyek klasszikusoknak neveztetnek, ha eme piszokkal be vannak mocskolva, tekintettel a nyelv szépségére és tisztaságára, megengedtetnek, de csak azoknak, kiket hivataluk vagy tanítási kötelezettségük felment e tilalom alól; ifjaknak és fiatal embereknek azonban csakis nagy gonddal megtisztított kiadásokat szabad kezükbe adni és csak ilyenek szerint szabad őket tanítani.»

E pont a klasszikus, de obszcén művek olvasását szabályozza. E ponttal szintén nagy változás történt a régi fegyelmen. A VII. trienti regula második része ugyanis így

szól: «Antiqui vero ab ethnicis conscripti propter sermonis elegantiam et proprietatem permittuntur; nulla tamen ratione pueris praelegendi sunt.»¹ Tehát 1. mindenkinek szabad volt olvasni, 2. gyermekeknek egyáltalán nem volt szabad előadni, 3. csak régi írókról beszélt. Ez az egész megváltozott mert a) csak némelyeknek szabad olvasni, b) bizonyos feltételek mellett meg van engedve az ifjakkak is és c) nemcsak a régi, hanem az új szerzők is meg vannak említve.

„Klasszikusok“ azok a szerzők, írók, akik egyes nyelvekben mintaképpül szolgálnak (*Homeros, Cicero, Caesar, Vergilius, Arany, Wörösmarty* stb.) Ezen szerzőknek nem minden művük van megengedve, hanem csak az obszcén műveik. Tehát ezeknek hitellenes, egyházellenes művei dacára minden nyelvi szépségnek, ha «decreta generalia» érintik őket, tiltva vannak. Minden klasszikus obszcén műve meg van engedve, kivétel nincs. Némelyek ugyan (*Boudinon, Gennari, Ciolli*) azt mondják, hogy ha névszerint van valamely könyv obszcén tartalma miatt Indexen, olvasása a jelen pontban említett személyeknek sincs megengedve, jöllehet klasszikus mű.² Ezek ugyanis azt vélik, hogy a 10. pont ellen szólna az eltiltás. Csakhogy a moralisták és jogászok szerint ott, ahol a törvény nem distingvál, nekünk sem szabad distingválni. Már pedig a törvény semmi különbséget sem tesz természeti, illetve általános egyházi törvény és névszerinti eltiltáson alapuló meg nem engedettség közt. Tehát mindegyik egyaránt meg van engedve.

Nem mindenkinek szabad az obszcén klasszikus könyveket olvasni, hanem csak azoknak: «kiket hivataluk vagy tanítási kötelezettségük felment e tilalom alól». Azért engedi meg az egyház olvasásukat, mert sok és nagy haszonnal jár olvasásuk, kik ilyesmire adják magukat, azokat a nyelv szépsége, tisztasága csalogatja. *Hivatal* (officium) nem más mint állandó foglalkozás, állás. Tehát csak azok-

¹ Vermeersch i. m. 71. l. Hollweck i. m. 33.

² Vermeersch i. m. u. o.

nak van elsősorban megengedve a jelzett könyvek olvasása, akiknek állásuk megkívánja azt, és nagy haszonnal jár olvasásuk. Ilyenek a szépirodalommal foglalkozó egyének, költők, írók, kritikusok, irodalomtörténészek, nyelvészek, régiségbúvárok, ujságírók, színészek stb. Tehát aki csak nagy ritkán adja magát egy-egy ily cikk megírására, nem élhet ezzel a felhatalmazással. Tanítási kötelezettség nem más, mint akár tanári, tanítói vagy nevelői állásból származó obligáció, amelynek pontos teljesítése megkívánja, hogy valaki a klasszikus műveket is fejtegesse hallgatói előtt.¹ Fő az, hogy irodalmat s nem egyszerűen nyelvet tanítson. Nem elég ugyanis az, ha valaki pl. magyar nyelvet tanít. Ezt nagyon szépen és könnyen el lehet végezni a klasszikusok tárgyalása nélkül is.

Még jobban gondoskodik az egyház a *fiatalokról*. Itt két szempont vezeti őt. 1. Az ifjak még inkább ki vannak téve a vétkezés veszélyének az obszcén művek olvasásából, 2. mégsem szabad őket tanulmányaikban megakadályozni, már pedig minden állam többé-kevésbbé előírja a klasszikusok tanulását. Azért az egyház elhíltja az ifjakat az obszcén klasszikus művek *korlátlan* olvasásától. Korlátlan olvasásától — mondom, — meit, ha megtisztított, kevésbbé veszélyessé tett kiadásokat rendeznek, azokat szabad olvasniok. Ép így van a dolog a tanításnál is. A tanulók nem használhatnak, a tanárok nem adhatnak kezükbe, csak megtisztított kiadást. Ily kiadásokat kell vezérül elfogadni, ilyeneket kell tárgyalni, megvilágítani, habár maga a tanár eredetiben is olvashatja őket.

V. FEJEZET.

Egyes különleges tartalmú könyvekről.

11. «Tilosak azok a könyvek, melyekben Isten, vagy Szűz Mária, vagy a szentek, vagy a katolikus anyaszentegyház és istentisztelete, vagy a szentségek, vagy az apos-

¹ Vermeersch i. m. 73

toti Szentszék gyaláztatnak. Ugyanezen tilalom alá esnek ama művek, melyek a Szentírás sugalmazott voltának fogalmát kiforgatják, vagy terjedelmét kelleténél jobban megszorítják. Ugy szintén tilosak ama művek, melyek azon vannak, hogy az egyházkormányzatot, vagy a papi és szerzetes rendet gyalázattal illessék.»

Amint a szövegből első olvasásra kitűnik, háromféle rossz könyvet tilt el itt az egyház.

a) *Az első pontban az Isten, Mária stb. gyalázásával foglalkozó művek vannak eltiltva.* A Constitutio itt sem a «data opera» sem «ex professo» kifejezést nem használja. Ugy, hogy a szöveg szerint nem volna szükséges, hogy az egész könyv, vagy annak valamely tekintélyes része ily gyalázatokkal foglalkozzék, elég volna néhány kifejezés is. De mert a főcím különleges «tartalmu», könyvekről beszél, s minthogy másképen igen sok könyv lenne eltiltva, ha akármely csekély rész elég volna ahhoz, hogy a művet Isten stb. ellen gyalázonak minősítsük, azt kell mondanunk, hogy csak akkor vannak e pont szerint tiltva a jelzett könyvek, ha az egész könyv, vagy annak legalább 1 fejezete tartalmazza a gyalázatokat.¹

„Gyaláztatnak“ (detrahitur) kifejezés nem egészen megfelelő szó, nem adja hűen vissza a latint. Ez ugyanis nem jelent mást, mint megszólást, lekicsinylést, lenézést, megvetést. Tehát korántsem szükséges, hogy valamely könyv Istent, stb. káromolja, csúf szavakkal illesse, hanem elegendő, ha oly módon, oly szavakkal szól róluk, hogy azáltal kisebbedik az irántuk való tisztelet. Már most miben is áll Isten, Szűz Mária, szentek, kath. anyaszentegyház és istentisztelete, szentségek, apostoli Szentszék tiszteletének csökkentése? Általában mindabban, ami a nevezett személyek, intézmények fontos, lényeges tulajdonságát tagadja, lekicsinyíti, nevetségessé teszi.

Két kifejezést kell előbb megvilágítanunk a) „Az egyház istentisztelete“ nem más, mint az a mód, amely sze-

¹ Vermeersch i. m. 75,

rint az egyház a vallásos szertartásokat végzi avagy a szenteket tiszteli. Így hát azok a könyvek vannak szempontból eltiltva, melyek a szertartásokat üres, semmitérő alakításoknak, a szentek tiszteletét bálványimádásnak, szentmisét papi találmánynak, szentségeket minden hatás, ok és célnélküli ceremóniáknak mondják stb. b) „Az apostoli szentszék“ nem azonos a mindenkori pápával. Vagyis gyalázhat valaki pápát anélkül, hogy a Szentszékét érné az. Így lehet a X. és XI. század pápáiról hiteles adatok alapján történelmet írni, amelyben egyik-másik kevésbé tetsetős színben tűnnék fel. Ez csak a személyekre lenne dehonesztáló, de nem a Krisztustól alapított pápaságra.

Már most, hogy mindezekre nézve, melyek a főbb detrakciók, ügyesen adja elő *Gennari* biboros: «Detrahit Deo, qui Dei blasphemam vel ejus negat bonitatem, justitiam, omnipotentiam, aut aliud quodlibet attributum. Detrahit B. V. M. qui ejus negat virginitatem, divinam maternitatem, sanctitatem, misericordiam, aut alia ratione ejus excellentiam calumniatur. Detrahit Sanctis, qui eos habet pro viris vitiosis vel inutilibus, qui honoribus sint indigni, vel eorum contemnit virtutes et dotes supernaturales. Detrahit Ecclesiae catholicae, qui aliquam ejus notam vel dotem impugnat, vel ejus divinam originem, vel eam aliis institutis humanis equiparat. Detrahit sacro cultui, qui ritus catholicos, ut divinos honores, irrisioni obicit, vel eorum detrectat necessitatem et rationabilem opportunitatem; detrahit Sacramentis, qui negat eadem esse necessaria vel utilia, ea ridicula facit vel intentiones Ecclesiae ea administrantis suspectas habet. Detrahit Sedi Apostolicae, qui ejus contemnit auctoritatem supremam, divinam institutionem, sublimem et infallibile magisterium.»¹

b) A 11. pont második része azon könyvek ellen szól, melyek a Szentírás sugalmazott voltának fogalmát kiforgatják, vagy kelleténél jobban megszorítják.

¹ Vermeersch i. m. 76.

Tehát kétféle könyvet tilt el *a)* melyek vagy az inspirációt tagadják vagy *b)* annak körét igen megszorítják.

Az egyház tanítását a trienti zsinaton (IV. sess. can. script.) fejtette ki, amihez nagyban hozzájárult XIII. Leo „*Providentissimus Deus*“ encyklikája. (1893. nov. 18.) Ezekhez kell még vennünk azokat a döntéseket, melyek vagy közvetve vagy közvetlenül törvény erejével bírnak. Ilyenek a *Commissio pont. de re biblica* határozatai. Magát a Commissiot XIII. Leo 1902. okt. 30. alapította meg, „*Vigilantiae*“ pápai rendeletével. Erről utódja, X. Pius így rendelkezett 1907. nov. 18.: «*Expresse praecipimus, universos omnes conscientia obstringi officio, sententiis pont. Consilia de re Biblica sive quae adhuc sunt emissae, sive quae posthac edentur, perinde ac Decretis ss. Congregationum pertinentibus ad doctrinam probatisque a Pontifice se subjiciendi.*» Mellőzzük a sok véleményt és ismeretesenek gondoljuk az egyház tanítását, csupán pár könyvet sorolunk fel, amely azzal ellenkezik és így tiltva van. Tiltottak azok a könyvek, amelyek tagadják a Szentírás sugalmazott voltát, vagy azt kétségbe vonják. Szintügy tilosak azok a könyvek, amelyek igen csekély körre szorítják a sugalmazást, tehát pl. a hit és erkölcsbeli részekre vonatkoztatják, ellenben kiveszik a történelmi részeket. Csak a sugalmazás terjedelmét megszorító könyvek esnek tilalom alá. Ha valamely könyv azt kiterjeszti, p. o. azt tanítaná, hogy Isten mindenütt még a szavakat, kifejezéseket, pontokat stb. is sugalmazta (*inspiratio litteralis*), habár ennyit nem követel és tanít az egyház, mégsem lenne műve tiltott.

c) A harmadik tilalom az *egyházkormányzat és egyházi, illetve szerzetes-rendek védelmezésére van hozva.* Általa el vannak tiltva azok a könyvek, melyeknek céljuk vagy tartalmuk arra irányul, hogy gyalázzák, megvessék az egyház Krisztustól rendelt szervezetét és annak két legfontosabb intézményét. Az *egyházkormányzat* nem más, mint az egyházi hatalommal rendelkezőknek, hatalmuk nagyobb vagy kisebb mértéke szerinti rendezett sora.

Mínt hogy az egyházban a laikusoknak is van joguk, inkább csak szenvedőleges, azért a legtágabb értelemben ők is az egyházkormányzathoz tartoznak. «Hierarchia vi nominis sui ad formam hierarchiae coelestis, in certos ordines et choras distincta, omnes omnino gradationes in ecclesia, nimirum non solum cleri distinctiones, sed quodammodo laicorum quoque ordinem comprehendit.»¹ Mégis midőn a hierarchiáról szoktunk beszélni, akkor a laikusokat soha sem értjük oda. Azért itt is csak a legszokottabb értelemben vesszük. Nemcsak a rendi (potestas ordinis) hanem a kormányzati hatalomról (potestas jurisdictionis) is értendő e pont; vagyis tiltottak az oly könyvek, melyek akár a püspöki, akár a papi vagy pápai hatalmat, biborosi kollégiumot illetik gyalázatokkal²

Papi és szerzetes-rend — mint ilyen — nem egyik-másik pap vagy szerzetes; nem is egyik-másik papi rend (ordo sacerdotalis, ordines minores, majores,) vagy szerzetesi család, hanem általában a papságot és szerzetességet jelenti. Ilyen könyvek lennének azok, melyek a papság maradiságáról, kapzsiságáról, kevélységéről; a szerzetesek semmítévéséről szólnak.

12. «Tilos olyan könyveket kiadni, olvasni, vagy megtartani, melyek sorsvetést, jóslást, babonáságot, szellemidéztést és hasonló babonás dolgokat tanítanak vagy ajánlanak.»

Az egyház több bűnös cselekedetet tanító, ajánló könyvet tilt itt el. Az emberek ugyanis nagyon hiszékenyek, a legtöbbször vallása nem öntudatos, mindenben, mindenütt csodát keres és lát s az ilyesmit az igazi valóságossággal nem csak megegyeztethetőnek, hanem még igazán szükségesnek is tartja.

„Sorsvetés“ (sortilegium) három fajtát ismeri a morális
 a) *sortes divisoriae* (p. o. osztzkodásnál melyik rész kire essék) b) *sortes consultoriae* (kétséges dologban ezt vagy

¹ Aichner i. m. 78.

² Vermeersch i. m. 79.

azt tegyük) *c) sortes divinatoriae* (ismeretlen dolog felderítése.) Az *a)* és *b)* alatt foglaltakat megengedi az erkölcs-tan, de szigorúan tiltja a *c)* mondottakat. Mert mi is az? Nem más, mint bármely jelmagyarázat, amelyből teljesen ismeretlen dolgot akarnak tudottá tenni.

„*Jóslás*“ (divinatio) nem más, mint az ismeretlen jövőnek előremondása, még pedig oly dolgokból, melyek sem az Isten, sem természeti rendeltetésüknél fogva nem arra valók, hogy a titkos jövőt feltárják. Több faja van: oraculum, praestigium, pythonismus, necromantia, haruspicium, geomantia, astrologia, auspicium, augurium, physiognomia chiromantia.¹

„*Babonáság*“ (boszorkányság, magia) nem más, mint oly ügyesség, furfang álneve alatt végzett cselekedet, mely a gonosz lélek bármily módon igénybe vett segítségével csodás dolgokat mível. — Nem tartozik ide a közönséges szemfényvesztés, meg az úgynevezett bűvészet, mert ezek csak kézügyességek, amelyek a helyzet pontos ismeretén, gyorsaságon, leleményességen alapulnak. — „*Szellemidézés*“ (evocatio spirituum) nem az ördögnek megjelenése, ez ugyanis a jóslás egyik faja (praestigium) hanem megidézése, megjelenítése a már megholt lelkének. Tehát, ha szellemidézésről van szó, mindig valamely megholt ember lelkének megjelenését kell értenünk. Így, ha megidézük Napoleon, Cézár, vagy az elhunyt hitvesek lelkét.² „*Hasonló babonás dolgok*“ alatt értjük mindazt a cselekedetet, eljárást, amely meg nem felelő eszközökkel és módon jövőt, titkot akar megfejteni vagy más világi szellemekkel akar érintkezni. Hogy a spiritizmus idetartozik, bizonyos. „*Tanítanak vagy ajánlanak*“ vagyis nem elég, hogy egyes jelenségeket leírjanak, elbeszéljenek, hanem az legyen céljuk, hogy másokat rávezessenek az ilyfajta ismeretekre, cselekedetekre; — Nem tartoznak e pont által eltiltott könyvek közé azok, amelyek hypnotizmusról, magnetiz-

¹ V. ö. Müller Theol. Mor. II. 251—252.

² Vermeersch i. m. 79. l.

musról szólnak. Ezeknek a tüneményeknek u. i. természetes alapjuk van, tehát nem csodálatos jelenségek, melyek létrehozásában a gonoszléleknek is szerepe van. Még pedig nemcsak azok a könyvek nem tiltottak, amelyek tudományosan fejtegetik a hypnotizmust vagy magnetizmust, tehát amelyek az ezeken alapuló gyógyulási módokról, szuggesztioról stb. szólnak, hanem azok is, amelyek inkább a nép számára írvák, jobbra kíváncsiságot, érdekességet, mint a tudományt szolgálják. Ebbe a kategóriába tartozik VIII. Orbán pápának a IX index-regulához tett megjegyzése szerint a *Talmud* és a *liber Magasor* (Machsor) is, amely utóbbi nem más mint bűbájos imák, énekek, szertartások gyűjteménye.¹

Kérdés, mi van az ókori, pogány szerzőjű művekkel, melyek szintén sokat foglalkoztak jóslással, sorsvetéssel s különféle babonasággal? 1. Ezek már elvesztették veszélyes voltukat, akárcsak a régi eretnokségek; 2. általában nem oly superstitiot tárgyalnak, amilyenekkel manapság találkozunk, úgy, hogy a szöveg kifejezései, ha eltekintünk az utolsó — *aliaeque hujus generis superstitiones* — kifejezéstől, alig illenek rájuk. De ha ez (12) utolsó pontot nem is vesszük figyelembe, azt kell mondanunk, hogy valamint a régi eretnekek művei — jelenlegi ártalmatlan voltuk miatt — nem állanak tilalom alatt, ép úgy a régi pogányok jóslást, babonaságot tartalmazó, arról tárgyaló művei sem, még, ha úgy adják is elő, hogy másokat tanítsanak.²

13. «Olyan könyvek vagy iratok, melyek új megjelenéseket, kinyilatkoztatásokat, látomásokat, jövendöléseket, csodákat beszélnek el, vagy új ájtatosságokat honosítanak meg, ha mindjárt azon ürügy alatt teszik is, hogy csak magánájtatosságról van szó, ha az illetékes egyházi hatóság engedélye nélkül jelentek meg, tilosak.»

E könyvek ismét két csoportba sorozhatók. Szó van

¹ Hollveck i. m. 34.

² Vermeersch i. m. 81.

u. i. olyan könyvekről, amelyek 1. *rendkívüli jelenségeket*, megjelenés, csoda, jóslás stb tartalmaznak; 2. melyek *új ájtatosságokat akarnak* behozni; ha mindkét csoport művei *egyházi jóváhagyás nélkül* jelennek meg, tilosak.

Világos az egyház célja, mely őt ezen könyvek eltiltásában vezérli. Ha ugyanis minden ellenőrzés, jóváhagyás nélkül kerülnének hívei kezébe a jelzett munkák, nagyon sok alkalom nyílnék egyrészt a közönségesebb nép becsapására, másrészt az intelligensebb osztályok megbotránkoztatására, az egyház lekicsinylésére. Az új ájtatosságokban pedig nagyon féltő, hogy nem mindig felelnek meg az egyház szellemének. Most nézzük mind a két részt külön-külön.

I. „*Könyvek vagy iratok*“—ról szól e pont, vagyis bármily nagyságú, bármily alakú és minőségű (nyomtatott, litografált, kézzel írott) művekről. A kéziratoknál természetesen szükséges, hogy a nyilvánosságra legyenek szánva. „*Megjelenések*“ a. m. Istennek, Jézusnak, Szűz Máriának, esetleg szenteknek látható, érzékelhető megnyilatkozása.

„*Kinyilatkoztatások*“ isteni tisztelet új módjának, jövőnek, rejtett dolognak kijelentése felsőbb lény által. Nem hitbéli kinyilatkoztatás, mert az már nem is lehet, a depositum fidei befejezett. már „*Látomások*“ a megjelenések egy faja, amidőn természetfeletti lény a lélekben lesz érzékelhető. „*Jövendölések*“, melyeket egyes szentek vagy közönségs emberek bocsátottak közzé, akár a világ végéről, akár egyesek túlvilági sorsáról, vagy földi szerencséről. „*Csodák*“ nem mások, mint a természet rendjét felülmúló rendkívüli események. Nem kell azt gondolnunk, mintha az ilytárgyú könyvek már eo ipso babonáságot tartalmaznak. Nevezetesen nem tartoznak ide azok, amelyeket az egyház már hivatalosan is elismert, pl. lourdes-i megjelenések, amelyről már mise is van, még pedig az egész világon. Ezek tehát teljesen ártatlan, igaz dolgok, de még ezek is előzetes jóváhagyás alá esnek.

Új megjelenések stb. nem azt jelentik, hogy mostanában történt legyen az a csodás esemény, ha nem hogy

még eddig ismeretlen volt. Tehát általában azok, amelyekről az egyház eddig nem nyilatkozott.¹ „*Megjelennek*“ (si publicentur) nem csupán azt jelenti, hogy a mű némelyek előtt nyilvánosságra jut, hanem azt, hogy általában mindenkinek hozzáférhetővé lesz, tehát a könyvpiacra került.

„*Az illetékes egyházi hatóság engedélye nélkül*“ vagyis nem absolute vannak eltiltva. Illetékes egyházi hatóság a püspök, illetve, akiknek joguk és kötelességük az approbáció. Megjegyzendő, hogy a Sap. Consil. óta a szenttéavatás és a boldoggáavatás a S. Rituum Congregatio-hoz tartozik.

Mi van azokkal az újságokkal, amelyek csodás eseményeket leközölnek és oly életrajzokkal, melyekben rendkívüli eseményekkel találkozunk?

a) Ami az újságokat illeti, tudvalevő dolog, hogy ha valahol valami csoda, megjelenés stb. történik, azonnal hírül hozzák, azonnal cikkeznek róla, ha mindjárt kath. jellegűek is azok a lapok. Ez általános szokás és tilalom (e p. szerint) alá nem esik 1. mert nem igen irnak a dolog természetfeletti oldaláról, 2. nincs alkalom azonnal az illetékes egyházi hatóság engedélyét megnyerni, már pedig, hogy újság erejével hasson a hírüladás, sietni kell a közléssel, hogy a közönség esetleg más ujságból ne értesüljön előbb, mert ez a tisztességes irányú lapoknak esetleg hátrányára válnék.

b) Szabad megírni jámbor, esetleg szentség hírében elhunyt emberek életét, úgy hogy abban futólagos említés történjék az illetők életében előforduló csodás eseményekről, csak ne tárgyalja ezeket, hanem csak egyszerűen érintse.

II. A 13. pont II. része az *új ájtatosságok ellen* szól, vagyis azokat a könyveket és iratokat tiltja el, amelyek egyházi jóváhagyás nélkül új ájtatosságot terjesztenek.

¹ Wernz mondja: „Apparitiones nondum approbatae et publicatae“ Vermeersch i. m. 82.

„*Új ájtatosságok*“-nak azokat nevezzük, melyek nincsenek szokásban az egyházban, vagyis amelyek eltérnek a megszokott ájtatosságoktól. Új lehet az ájtatosság akár tartalmánál, akár módjánál fogva. Tehát új ájtatosság lenne, ha Jézus arcát, szemeit, kezét akarná valaki imádni, illetve imádás tárgyává tenni (habár imádandó egész emberi volta, nemcsak legszentebb Szive), vagy ha a módot nézzük, pl. ha szt. Ignácnak is behoznák a skapuláréját. «*Sic improbata sunt: festivitates de sanguine sacratissimo Mariae, titulus N. D. du Sacre Coeur. explicatus per imperium in ipsum Filium, emblemata S. Cordis Jesu in Eucharistia, titulus amici S. cordis datus S. Josephi, certe ratio honorandi Vultus Redemptoris ut objecti distincti titulus D. N. I. Chr. Paenitentis; ratio pro imperio Christi et Mariae immaculatae super omnes creaturas (S. Offic. 1875, 1891, 1895); scripta quaequaque etiam non typis impressa modo tamen propagarentur, de cultu privato divinarum manuum Redemptoris, devotio della mano proderosa, Novae crucis, Immaculatae Conceptionis, devotio ad animam D. N. I. Chr.*¹» Még abban az esetben is tilosak a nevezett művek, ha céljuk nem más, mint pusztán magán ájtatosság behozatala. Az engedélyt úgy a Szentszék mint a püspök adja. Végeredményben tehát csak azokat az ájtatosságokat szabad használni, gyakorolni, melyek approbált könyvben vannak.

Csakhogy itt figyelembe kell venni valamit. Ha pl. egy püspök valamely ájtatosságot egyházmegyéjében jóváhagy, eo ipso nem következik még, hogy azt más egyházmegyében is mindig lehet használni, mert lehetnek speciális körülmények, melyek nem megfelelővé tesznek valamely ájtatosságot, ami máshol hasznos, talán szükséges is.

14. «Hasonlóan tilosak azok a könyvek, melyek a párbajt, öngyilkosságot, vagy a házassági elválást megengedettnek mondják, vagy amelyek a szabadkőműves

¹ Vermeersch i. m. 84.

vagy egyéb hasonló nemű társaságokról szólnak és őket hasznosaknak, vagy egyházra és államra nézve ártalmatlanoknak akarják feltüntetni és azon könyvek, melyek az apostoli Szentszéktől elvetett tévtanokat védelmeznek.»

Három könyvről van itt szó, mind a három egyaránt veszedelmes.

I. Csak könyvekről van szó (prohibentur libri), ennek a pontnak tehát nincs oly nagy tiltó köre, mint az előbbinek. „*Párbaj*“ nem más, mint két vagy több (de mindkét oldalról egyenlő számú) egyénnek magán küzdelme, a fegyvernem, idő és hely körülményeinek előzetes megállapításával. Csak magán párbajról van szó, vagyis olyanról, melyet csakis saját nevükben, saját elhatározásukra vívnak az ellenséges felek. Mert, hogy a közjó érdekében szabad nyilvános párviadalt vívni, mindenki elismeri. Ha ugyanis meg van engedve, hogy igazságos ok adatán két ellenséges hadsereg egymás ellen menjen, úgy még inkább, hogy annak nevében két vagy több ember vívjon meg. Hogy miért tiltja az egyház annyira a párbajt, tudott dolog és nem tartozik körünkbe. De az bizonyos, hogy sohasem helyeselte és mindig a legszigorúbb büntetéseket szabta a párbajozókra (Trid. zsinat 25 s. 19 c. de reform. XIII Gergely 1582. dec 5. «Ad tollendum» — VIII. Kelemen. 1592 aug. 17 «Illius vices» — XIV. Benedek 1752 nov. 10. «Detestabilem» — IX. Pius 1869 okt. 12. «Apostolicae Sedis» XIII. Leo 1891 szept. 12. «Pastoralis officii» — a büntetések: infamia iuris, ebből irregularitas, excom. Rom. Pont. simpl. reserv. privatio sepultucae, irregul. ex delicto.¹

„*Öngyilkosság*“ az életnek saját akarattal való egyenes kioltása.

Házassági elválás (divortium) alatt azt az elválást értjük, amely törvényesen megkötött házassági köteléket a házastársak életében felborítja — még a matrimonium consummatumot is úgy, hogy azok másik házasságkö-

¹ Noldin i. m. 375. l.

tésre ismét felhatalmazást nyernek. «Divortium intelligitur perfectum, quod in solutione vinculi matrimonialis constitit adeo, ut uni parti altera adhuc superstite ad alias nuptias transire liceat» — mondja *Noldin*.¹ *Megengedett* vagy egyáltalában nem tiltott szabad az elválás és új házasságkötés. «Mondják» (statuunt) nem egészen felel meg a latin szövegnek. Inkább úgy kellene mondanunk: megengedettnek állítják, vagyis kiakarják mutatni, be akarják bizonyítani, hogy valóban nekik van igazuk. Manapság szintén igen gyakran találkozunk ilyen eszmékkel.

II. A 14. pont 2. része a *titkos társulatokról* szóló, azokat ajánló könyvekről intézkedik. Társaságokról szól e pont, tehát nem az egyes emberekről, kik a társaság tagjai. Szól pedig először a szabadkőműves s azután a hozzá hasonló társaságokról. Ezeknek a társaságoknak 3 ismertető jelük van 1. *titkosak* (occulta, secreta); 2. tagjai igen *szoros kapcsolattal* vannak egymáshoz fűzve; 3. *gonosz, felforgató céljuk* van, úgy az egyházi, mint az állami hatalom ellen. Nézzük csak, hogy ezeket a tulajdonságokat mennyire jellegzeteseknek vették maguk a római pápák? . . . *XII. Kelemen* 1738 ápr. 28-án kiadott «In eminenti» Constitutiojában így ír — különösen szem előtt tartva a szabadkőműveseket: «in cuiuscunque religionis et sectae homines affectata quadam contenti honestatis naturalis specie, arcto aeque in impervio foedere secundum leges et statuta sibi condita in vicem consociantur, quaeque simul clam operantur».² Tehát nagyon kiemeli a szoros kapcsolatot, amellyel a tagok egymáshoz vannak kötve. Nemkülönben, hogy titokban működnek. *XIV. Benedek* 1751 márc. 18. kiadott «Providas» constitutiója épúgy, mint *VII. Pius* 1821 szept. 15-én megjelent «Ecclesiam a Jesu Christo» és *XII. Leó* 1825 márc. 13. «Quo graviora» Constitutio «occultos coetus», *clandestinasque sectas» clandestinarum sectarum»* minősítik úgy

¹ i. m. 741. l.

² Vermeersch i. m. 85. l.

a szabadkőműves, mint a hasonló társulatokat. XIII. Leónak 1884 ápr. 20. megjelent «Humanum genus» encyklikája így nyilatkozik róluk: «re penitus perspecta, genus societatum clandestinarum, moremque renitent; úgy, hogy ezeknek a társulatoknak inkább ismertetőjelük a titkoság, mint rossz szándék.¹

Arról a szoros kapocsról, mellyel a tagok egymáshoz vannak fűzve, említett constitúciójában XIII. Leo mondja: kényszerítik őket: sibi homines, tamquam mancipia, «tenacissimo nexu, necessitatis declarata causa.»

Hogy mi a céljuk, kitűnik úgy az «Apostolicae Sedis»-ből: «quae contra ecclesiam et legitimas potestates machinantur» mint a «Humanum genus» ből: «evertere funditus omnem eam, quam instituta Christiana pepererunt, disciplinam religionis reique publicae, novamque ad ingenium suum extruere, ductis e medio Naturalismo fundamentis et legibus».

Tehát idetartoznak mindazok a titkos társaságok, melyek akár nyíltan, akár alattomban az egyházi és állami rend, társadalom ellen küzdenek. Ilyenek az *anarchisták*, *nihilisták*, *carbonárik*, *mazzarini* és a *societas fenianorum* (Amerikában és Írországban.)

Kérdés, mi van a *szociálistákkal*? Mindenekelőtt különbséget kell tennünk az úgynevezett demokrata szociálisták között, akik a szélsőség hívei és a mérsékelt szociálisták között. Ezek törvényes, megengedett úton akarnak érvényt szerezni elveiknek. Másrészt vannak olyanok, akik teljesen kívül állanak minden társulaton (szervezetlenek) ismét mások párttá alakulnak vagy titkos társulatot képeznek.

Ez utóbbi esetben, ha demokratákról van szó, minden esetre tiltott társulattal van dolgunk, amely e pont alá tartozik, míg a másik két csoport, vagy egyáltalán azért, mert nem szervezkedtek (nem societas) vagy azért, mert nem titkos módon szervezkedett, ki van véve e tár-

¹ Vermeersch i. m. 87—88.

sulatok sorából. A kérdés eldöntése tehát attól függ, hogy szervezett, milyen — nyílt vagy titkos és milyen célú szociálistákról van szó.¹

Szükséges, hogy a könyvek a nevezett társulatokat mentegessék, tisztázzák a vádak alól és hívekkel igyekezzenek bizonyítani azok ártalmatlan voltát.

III. E harmadik rész azokról a *könyvekről beszél, melyek a Szentszéktől elvetett, kárhoztatott, téves tanokat védik.* „*Tévtanok*“ (errores) olyan tételek, melyeket mint eretnekeket, vagy mint téveseket (haeretici v. propositiones erroneae) eltilt az egyház. «*Apostoli Szentszék*» vagy annyi mint maga a római pápa egyenesen, minden közbeeső fórum nélkül vagy pápa nevében működő Congregatio, még pedig a s. Offic. Congregatiója (s. Offic. 1892 jan. 13.) Nem vétetnek ki azok a tételek sem, melyeket az egyetemes zsinatok kárhoztattak és kárhoztatnak, mert ezeket is pápai Constitutióban szokták publikálni. Ép így természetes, hogy a *Syllabus*-ban elvetett tételek védelmére kelő könyvek is kárhoztatva vannak. (S. C. Ind. 1898 május 23.) Nemkülönben a modernizmus 65 tételének megvédésére szánt könyvek is hasonló elbírálás alá esnek. Ezek a tételek a «*Lamentabili sane exitu*» 1907. július 3. kiadott decretumban vannak felsorolva. «*Védelmeznek*» már tudjuk jelentését. Ha pedig valaki tanít és véd oly tételt, amelyet a Szentszék censura alatt — excommunicatio ipso facto incurrenda Romano Pontifici speciali malo reservata — tilt el vagy védi azt az álláspontot, hogy szabad a gyónásban a komplex nevét tudakolni, pápának egyszerűen fenntartott kiközösítésbe esik.

VI. FEJEZET.

A szentképekről és búcsúkról.

15. «Krisztus Urunknak, Szűz Máriának, az angyaloknak és szenteknek, vagy Isten egyéb szolgálainak bár-

¹ V. ö. Vermeersch i. m. 88 - 90.

mikép nyomtatott képei, melyek az egyház szellemétől és rendeleteitől eltérnek, szigoruan tilosak. Ujakat pedig, akár imádságokkal kapcsolatban, akár imádságok nélkül, egyházhatósági engedély nélkül nem szabad kiadni és terjeszteni».

Már a szentképekről intézkedik az egyház. Ez nem lehet u. i. közömbös előtte, mert a szentkép ép úgy véthet a kath. egyház felfogása, hite ellen, akárcsak valamely irat.

„*Isten egyéb szolgálói.*“ A mai egyházi disciplina szerint 4 fokozata, kik itt a földön szent étellel tündökölték s ily lélekkel s hírben költöztek át az örökkévalóságba. 1. *Isten szolgálói* (servi Dei) azok, kik szentség hírében haltak meg és boldoggá avatási pörük már folyamatban van. 2. *Tiszteletreméltók*, tisztelendők, (venerabiles) kiknek szentségét már bebizonyította az egyházi bírói eljárás. 3. *Boldogok*, (beati) kiknek tisztelete, vallási tisztelete (cultus religionis) már némely helyen meg van engedve. 4. *Szentelek*, (Sancti) akiknek tisztelete (mise, officium) az egész kath. világon el van rendelve. Itt mind a négy csoportról van szó, a szenteket külön, a többieket pedig általános névvel — Isten egyéb szolgálói — jelzi a Constitutió. Érdekes, hogy a szöveg sem az Atyaistenről, sem a Szentlélekről vagy Szentháromságról nem tesz említést, pedig őket is szokták ábrázolni képeken. Minthogy azonban itt minden homály és kétség nélkül látszik, hogy mindenféle szentképekről szól a tilalom, azokat is ide kell számítani.

„*Az egyház szellemétől és rendeleteitől eltérnek*“ amennyiben szentképeknek veszik őket, mert ha egyszerű történelmi, vagy műemlék számba jönnek — tilalom nem vonatkozik rájuk. Így hát tilosak mindazok a szentképek, melyek túlságosan profán jellegűek, vagy nem igazak, nem a valót fejezik ki; így, ha pl. szt. Péter fejevételét ábrázolná. E tilalom nemcsak a nyilvános, hanem a magánhasználatra szánt képeket is érinti.

Képekről van szó, ami szorosán veendő, vagyis nem

esnek e tilalom alá az érmek, festmények, szobrok. Ezekre a trienti zsinat 25 sess. irányadó.¹ Még pedig „*bármikép nyomtatott*“ képekről van szó, vagyis mindegy akár lithographia, akár fotografia, vagy rézmetszet után készülnek is a képek, csak a közönséges értelemben képeknek lehesen mondani.

Tilos új képeket kiadni és terjeszteni stb.

Az új képeket illetőleg nem egy felfogás van: 1. némelyek azt mondják, hogy csakis azokat a képeket lehet ujaknak venni, melyeket most találtak fel, melyeknek typusa eddig ismeretlen volt (Desjardins, Pennachi, Vermeersch), 2. Mások ellenben azt tartják, hogy «új» mindazon kép, amely most jelent meg, vagyis minden új kiadása a régi képnek új kép (Igy Hollweck, Wernz.)²

Tilos az ily képek kiadása, terjesztése akár tisztán, minden imádság, életrajz, fohász nélkül jelennek is meg, akár azokkal.

Ha ily képeket kell jóváhagyni, a püspök az illetékes. Minthogy ezen második rész a kiadók ellen irányúl, azért szabad approbáció nélkül is kiadott, könyörgéssel ellátott vagy szöveg nélkül megjelent képeket használni, ha nem esnek a 15. p. I. részének tilalma alá.

A törvény értelmében semmi szükség arra, hogy a jóváhagyás fel legyen tüntetve a képen, a Constitutio 40. pontja ugyanis csak a könyveknél írja azt határozottan elő. De mégis dicsérendő dolog az approbatio feltüntetése, mert a törvény szellemének nagyon megfelelő.

16. «Mindenkinek meg van tiltva, hogy nem hiteles és az apostoli Szentszéktől elvetett, vagy visszavont búcsúkat bármikép terjesszen. Azokat pedig, melyek már a nép közé jutottak, el kell tőle venni.»

Hogy különösen a középkorban mennyi visszaélés fordult elő a búcsúk kihirdetésében, mindenki előtt tudva van, aki egyházunk történetét átolvasta. Mindezeket a

¹ Noldin i. m. 743 lap. Vermeersch im. i. m. 92 l

² V. o. Vermeersch i. m. 92.

visszaéléseket akarja e pont megszüntetni, — mert jegyezzük meg, — hogy azok a törvénytelenül adott búcsúk nagyon sok helyütt voltak szokásban. Ezeket a nem hiteles — apocryphae indulgentiae — vagy már érvényüket vesztett búcsúkat terjeszteni nem szabad, sőt azt megakadályozni az egyházi hatóságoknak kötelessége.

Intézkedik tehát a) az anyaszentegyház által jelenleg el nem ismert, nem engedett búcsúk terjesztéséről, még pedig tiltólag; b) megbízza az egyházi előljárókat, hogy mindent tegyenek meg, hogy a nép kezéből kivegyék a hamis búcsúkat tartalmazó iratokat. Magukról a hívekről nem szól, tehát akinek ilyen könyvei, füzetei vannak, mindaddig megtarthatja, míg egyházi előljárai másképp nem rendelkeznek. A Constitutio három fajtát említi az érvényben nem levő búcsúknak, 1. *nem hiteles* tehát oly búcsúkat, amelyeket sem a pápa, sem a püspök, sem más búcsúengedélyezésre följogosított egyén nem adott. Ezek tehát sohasem voltak igazi búcsúk.¹ 2. Apostoli Szentszéktől *elvetett búcsúk*, vagyis olyanok, melyeket az egyház határozottan elvetett, megbélyegzett, kárhóztatott. 3. Az apostoli Szentszéktől *visszavont búcsú* nem más, mint amelyet törvényesen engedélyeztek az arra felhatalmazottak, de később valamely ok miatt visszavontak. Tulajdonképen csak ezek voltak törvényesen engedélyezett búcsúk, a másik 1—2 csoporttól eltérőleg. Hogy pedig legyen útmutató arra nézve, hogy melyek a jelenleg is érvényben levő búcsúimák és cselekedetek, XIII. Leo 1886 elrendelte, hogy a búcsúk hivatalos gyűjteményét készítsék el. Természetes, ezek száma nem állandó, folyton változik, azért az úgynevezett hiteles szövegeket mindig a Congregatio Officii kiadásaiban kell keresnünk, amely Congregatio hatáskörébe jutott a *Sapienti consilio*val az egész búcsúügy. A gyűjtemény címe: «Azoknak az imáknak és jámbor cselekedeteknek gyűjteménye, melyek által a római pápák búcsúkat szoktak engedélyezni.»²

¹ Hogy kik engedélyezhetnek búcsút l. Noldin. De Sacramentis 316.

² Raccolta di orazioni e pie opere per le quali sono state concesse dai Sommi Pontefici le Indulgenze (Róma. Propag. Fid. 1898.)

Hogy pedig szabályok álljanak rendelkezésre, amelyek alapján bárki el tudja dönteni, hogy melyik búcsú érvényes és melyik nem, a Szentszék 1890 aug. 3—10 kilenc regulát adott ki, melyek maiglan is érvényben vannak. Ennek bővebb tárgyalása azonban nem tartozik ide.

17. «Búcsúknak könyveit, gyűjteményeit, könyvecskéit, lapjait stb., melyek búcsúengedélyezéseket tartalmaznak, az illetékes hatóság engedélye nélkül nem szabad kiadni.»

E pont azt célozza, hogy a hívek használatára szánt búcsús íratok csak jóváhagyás után kerüljenek nyilvánosságra, hogy nyugodtan lehessen a búcsúimákat és jó cselekedeteket végezni. „Az illetékes hatóság“ vagy a Szentszék, vagy a püspök. Nevezetesen azoknak a búcsúknak katalógusához, melyek pápai áldással ellátott tárgyakhoz (kereszt, rózsafűzér, stb.) vannak kötve, a Szentszék engedélye szükséges, akár először hozzák nyilvánosságra, akár újra adják ki¹ Új szemelvények az engedélyezett búcsúból régebben a búcsú és szentereklyék kongregációjának engedélye mellett jelenhettek meg — ma az elsőt a Congregatio s Offic, a másodikat a Ritus Congregatio intézi. Végül hiteles íratok, határozatok, rendeletek, engedélyek és gyűjtemények alapján készült és búcsúkat tartalmazó könyveket, füzeteket, lapokat stb. a püspök jóváhagyásával lehet kiadni. Ezekkel szemben meg kell emlékeznünk egy még ma is fennálló szokásról. Vagyis nem minden művet, ami búcsúkat tartalmaz kell ezen pont alatt említett íratok közé sorolni. Nevezetesen primíciai, elsőáldozási, bérmálkozási, halottak emlékére adott gyász-képek rendszeren közölni szoktak oly imát, mely búcsúval van összekötve. Ilyenek nyomtatásához, kiadásához nem szükséges a püspöki jóváhagyás, mert ezeket nem búcsús műveknek kell tekintenünk. Megmarad a kép vagy emlék jellegük.²

¹ X Pius 1903. aug. 28. A. S. S. I. 36. 125—128 I. V. ö. Vermeersch i. m. 95.

² Hollweck i. m. 36—37.

VII. FEJEZET.

A liturgikus és imádságos könyvekről.

18. «A misekönyvnek, Breviariumnak, Ritualénak, Caeremoniale episcoporumnak, Pontificale Romanum-nak és az apostoli Szentszéktől jóváhagyott egyéb liturgikus könyveknek hiteles kiadásában senki se merészseljen bármiféle változtatást tenni. Ha ez mégis megtörténik, az ilyen kiadások tilosak »

Kérdés, mi az a hiteles kiadás? Nem más, mint a Szentszéktől egyrészt jóváhagyott kiadás, másrészt oly módon hozott jóváhagyás, melynek a többi kiadásoknál mintául kell szolgálnia, vagyis az a példány, mellyel minden más kiadásnak, lenyomatnak teljesen egyeznie kell. Minden e pont alá tartozó könyvet nem sorol fel a szöveg, hanem azt mondja: «egyéb liturgikus könyvek,» vagyis idesorolandók a nagyheti szertartások (Offic. Hebdom. Sanctae) Horae diurnae, Offic. parv. B. M. V., Kyriale, Graduale és Antiphonarium stb. is.

Ellenben nem tartoznak ide az oly imakönyvek, melyek a szentmisét, annak teljes szövegét tartalmazzák vagy breviariumból közölnek egyes részeket. A változtatásokat nem a hiteles kiadásokra kell értenünk, mert csak azt lehet autentikusnak venni, ami a törvényhozó szándékával teljesen megegyezik, hanem az új kiadásokra magyarázandók. Bármiféle változtatást, még a legcsekélyebb eltéréseket is szigorúan tilosnak mondja a Constitutio. „*Merészseljen*“ (praesumat) határozoit, akaratos, változtatást jelent, vagyis olyat, melyet valaki készakarva csinál, tehát nem tartozik ide a véletlen hiba. Nem változtatás, ha p. o. a breviariumban itt-ott ismétél, nemcsak jelez, utal valamely más részre a kiadó, amit a könnyebbség okáért igen gyakran megtesznek.¹ Ha mégis változtatott kiadás jelennék meg, tilos az mindenképen, nemcsak hivatalos,

¹ Vermeersch i m. 98.

liturgikus használat alatt, hanem magánhasználatnál is, a szöveg ugyanis nem tesz különbséget a két használat között. Liturgikus könyvek újabb kiadásait a püspököknek kell jóváhagynia részint azért, mert a püspök approbációjából tűnik ki vajjon megegyeznek-e az új kiadás a hiteles példánnyal, másrészt pedig, mint látjuk a 42 és 44 p. tárgyalásánál, e könyvek is előzetes jóváhagyás alá esnek. Ha mégis jóváhagyás nélkül jelennének meg, abban az esetben, ha teljesen megegyeznek a hiteles szöveggel, úgy minden alkalommal használhatók volnának. Vagyis megszüntnek kell vennünk VII. Orbán pápa azon tilalmát, hogy ha valamely liturgikus könyv Rómában a Rituum Congregatio, azonkívül pedig az inkvizitor, ennek nem léteiben a püspök engedélye nélkül jelennék meg, amely engedély írásban adandó, s vagy a könyv elején vagy végén föltüntetendő — nem szabad használni.¹

E helyen meg kell emlékeznünk arról az intézkedésről, melyet a Szentszék az egyházi ének érdekében tett. Nevezetesen X. Pius 1904 ápril. 25 én kiadott motu propriojában a következőket rendelte el: 1. Hiteles példányként a vatikáni kiadást kell tartani és nem szabad approbálni azokat a liturgikus könyveket, melyek ezen kiadástól az énekben, melódiában eltérnek. Pusztán azok az eltérések nézhetőek el, melyeket probabilis tekintéllyel bírónak ítelt a Szentszék egyik közege, az úgynevezett Comissio de sacro cantu v. coetus pro Sacro Cantu, ami nem más, mint a Congregatio Rituum egyik alosztálya. 2. Ez a vatikáni kiadás a Szentszék tulajdona. De a Szentszék bizonyos törvények megtartása mellett bármely nemzetnek megengedi, ha arra való a könyvnyomda és megbízható a kiadó, hogy akár az egészet, akár csak bizonyos részt kiadhasson. Azután megjelent a Congregatio Rituum irányító intézkedése 1905. aug. 11-én, melynek főbb intézkedései ezek: a) A vatikáni kiadásban foglalt melódiák kiadásához a Szentszék előzetes jóváhagyása

¹ Noldin i. m 744.

szükséges. *b)* Ha valaki ily facultast kap, vigyáznia kell, hogy a hangjegy és egyéb gregorián zenei jel teljesen megfelelő legyen a vatikáni kiadással, ép úgy kell vigyázni az egyes intervallumoknál, változatoknál és szövegnél is. *c)* Nem szabad nyilvánosságra hozni és szent funkcióknál használni az ily kiadást, hacsak a püspök az egészet revideálván, ki nem jelenti, hogy megegyezik az autentikus kiadással. *d)* Ezért köteles a püspök gregorián zenéhez értő embereket, mint censorokat megbizni, hogy azok írásban lelkiismeretes bírálatot adjanak a leendő kiadásról. *e)* Némely miserésznél vagy hymnusznál meg van engedve, hogy a vatikáni kiadásban nem szereplő melódiát használjanak. De semmiképen sem szabad az antiphonákban és responsoriumokban változtatást tenni. *f)* Ha valamely specialis officiumról vagy egészen új miséről van szó, akkor ennek melódiáját gregorián zenéhez értő emberekkel vagy újra át kell dolgoztatni, illetve meg kell zenésíteni az új officiumot vagy misét s jóváhagyás végett a S. Rituum Congregatio-hoz kell küldeni, amely ha jóváhagyja, a püspök úgy jár el, mint a régi officiumoknál. *g)* Meg meg van engedve, hogy modern átírással adják ki a gregorián énekeket pusztán a püspök revideálásával. *h)* Mindig három példányban kell a jóváhagyás végett a s. Congregatio Rituum-hoz küldött könyveket vagy mellódiákat benyújtani. *i)* A gregorián melódia a Szentszék tulajdona, azzal tetszése szerint intézkedhetik.

Mikor e szabályok napvilágot láttak, három nappal később 1905. aug. 14-én megjelent a gregorián ének új hivatalos kiadása. Mindezek az intézkedések, ideszámítva az 1906. évi február 14. rendelkezéseket, csakis a liturgikus használatra szánt művekre vonatkoznak. — Minthogy pedig most már az «egyéb liturgikus» könyvek közé a kantussal foglalkozó könyveket is odaszámítja az egyház, azért a vatikáni kiadástól eltérő liturg. énekek kiadásai is a 18. pontba ütköznek. Ezért volt szükséges erről is szólanunk.¹

¹ Vermeersch i. m. 102–104 l.

19. «A Breviáriumban, Missaléban, Pontificaléban és Ritualéban foglalt ósrégi és általánosan ismert litániakon kívül és a Szűz Máriáról szóló litánián kívül, melyet a loretoi szent házban szoktak énekelni, valamint a Jézus szent nevéről szóló litánián kívül, melyet az apostoli Szentszék már jóváhagyott, semmi egyéb litániát sem szabad kiadni az ordinárius vizsgálata és jóvágyása nélkül.»

Ósrégi és általánosan ismert litánia a mindenszentek litániája és a haldoklók (agonizantium) litániája. Ezekon kívül még kettőt említ a szöveg, a loretoi és Jézus szt. nevéről szóló litániát. A constitutio csakugyan nem ismert ennél több általánosan jóváhagyott litániát. Azóta 1899. ápr. 2. a Szentszék az egész világra jóváhagyta a Jézus szt. Szivéről szóló litániát. Legújabbán pedig 1909. márc. 18. a szt. Józsefről szóló litániát. Ezekon a litániakon kívül jóváhagyás nélkül más litániát kiadni nem szabad. A jóváhagyást a püspök adja, de a püspök által jóváhagyott litániát is csak magán ájtatosságoknál szabad használni.

20. «Senkinek sem szabad imádságos és ájtatossági könyveket vagy könyvecskéket, kátékat, és oktató könyveket, az erkölcstannak, aszkezisnek, misztikának könyveit, vagy könyvecskéit, vagy más hasonlónemű könyveket, még ha látszólag a keresztény népnek épülésére szolgálnak is, az illetékes hatóság engedélye nélkül kiadni: más-különbben tilosak.»

E pont célja nagyon szembeötlő. Nem más az ugyanis, mint vigyázni, nagyon megválogatni azokat a könyveket, íratokat, melyek a gyakorlati kereszténység szellemének előmozdítására vannak szánva. Nem elvont, tudományos theologiai művekről rendelkezik itt az egyház, hanem olyanokról, melyeknek célja az, hogy az ájtatosságot, buzgóságot előmozdítsák.¹ S ezen megkülönböztetés igen fontos és nagykiható. Míg ugyanis a jelzett tárgyakról elméletileg szóló művek alá vannak ugyan vetve az előzetes cenzurának, de ha anélkül jelennek meg, olvasásuk

¹ Noldin i. m. 744.

nem tilos — a gyakorlati ágakról tárgyaló művek ellenben a jóváhagyás hiánya miatt már tiltottak is.

„Káték“ alatt nemcsak elméleti, tudományos kátét kell érteni, hanem oly könyveket, amelyek előadják ugyan a kath. hitrendszert, de főcéljuk mégis a keresztény nép épülése, p. o. felnőttek katekizmusa, erkölcsi káték (catéchismes de morale) ¹ «Könyvecskék» vagyis a kisebb művek is ide tartoznak. Ellenben nem jönnek számításba a a lapok, füzetek stb. „*Illetékes hatóság*“ rendesen a püspök (erről az előzetes cenzuránál). Még abban az esetben is el vannak az ily tartalmú approbáció nélkül megjelent könyvek és könyvecskék tiltva, ha legjobb szándék vezeti is kiadót.

Tudvalevőleg a vallásos tárgyú könyvek kiadását már az V. lateráni zsinattól kezdve meg kellett előznie az egyházi jóváhagyásnak. Tehát nem új dolog a Constitutio e pontja. Csakhogy egyes országokban nagyon elharapódzott a szokás, amely megengedte az ily tárgyú könyvek kiadását és olvasását is, melyek jóváhagyás nélkül jelentek meg. Úgy, hogy az 1897 előtti időből igen sok helyes tartalmú, vallásos könyvvel, könyvecskével találkozunk, melyeken nincsen approbáció. Kérdés már most hogyan kell ezekkel szemben viselkednünk? 1. Bizonyos, hogy a törvénynek visszaható ereje nincs. Csakhogy tiltott volt az ily könyv kiadása a jelen Contitutio előtt is! 2. Ahol megvolt a jogszokás, amely nem vette figyelembe az egyház rendeletét, nyugodtan olvashatják, annál inkább olvashatták régebben. Minthogy pedig régebben általában, mindenütt ignorálták az egyház eme parancsát, azt mondhatjuk, hogy az 1897 előtti vallásos tárgyú approbáció nélkül megjelent könyveket, könyvecskéket, ha tartalmuk miatt egyébként nem tiltottak — ma is lehet olvasni.²

¹ Vermeersch i m. 104 l.

² Vermeersch i m. 106—107 Hollweck i. m. 36.

VIII. FEJEZET,

A napilapokról, ujságokról és folyóiratokról.

21. «Azok a napilapok, ujságok és folyóiratok, melyeknek az a törekvésük, hogy a vallást vagy erkölcsiségét támadják, nemcsak a természeti törvénynél fogva, hanem az egyházi törvénynél fogva is tilosak.

Az ordináriusok pedig, ahol szükséges rajta legyenek, hogy híveiket az ilyen olvasmányok veszélyére és ártalmas voltára kellőképen figyelmeztessék.»

Az egyház nemcsak a nagyobb műveket, könyveket veszi ki hívei kezéből, hogy azok lelkét megóvja a lelki veszélytől, hanem gondoskodik arról is, hogy azok a kisebb művek is távol legyenek tartva, melyek a gyakori alkalom miatt, mely folyton kínálkozik, nagy veszélyt rejtenek magukban. *Napilapok* (diaria) melyek mindennap megjelennek.

Ujságok, lapok (folia) alatt oly lapokat értünk, melyek nem nagy időközben jelennek meg. Semmiképen sem lehet sem napilapokat sem folyóiratokat érteni, mert mindkettőt külön említi fel a szöveg. Különben is — mint látszik a szövegből — olyan íratokról van szó, melyek nemcsak egyszer jelennek meg, tehát semmi esetre sem számítandók ide a röpiratok sem; hanem azok a lapok, amelyeknek kitűzött céljuk állandóan támadni a vallást, erkölcsöt. Es ezen cél elérésére szükséges, hogy többször is megjelenjenek. Pl. hetenként egyszer, esetleg néhányszor megjelenjenek.¹

Folyóiratok kisebb terjedelmű művek, melyek meghatározott, rendszeren nagyobb időközökben jelennek meg; pl. heti, havi, negyedévi, félévi stb. folyóiratok. *Az a törekvésük* (data opera) azt jelenti, hogy különleges céljuk a vallást és erkölcsiség támadása. Nem tartoznak ide az olyan lapok, melyek csak nagy ritkán, hébe-hóba hoznak

¹ Vermeersch i. m. 107–108.

veszedelmes dolgokat, még ha nagyobb szabásu is a cikk; sem azok, melyek csak futólagosan érintik s támadják a vallást és erkölcsöt. Tehát mint újságnak, mint lapnak, mint folyóiratnak kell magán viselnie a vallástalanság és erköcstelenség jellegét. «Vallást vagy jó erkölcsöket» (religionem aut bonos mores) támadnak ez íratok. A «val-lás» fogalmát láttuk fentebb. Itt sem tudnak megállapo-dásra jutni a tudósok. Némelyek (Hollweck, Gennari, Ge-nicot) az egész katolikus vallást, minden hittételével együtt veszik vallásnak. Mások azonban az egész vallást mind a természetes mind a kinyilatkoztatottat¹ értik, vagyis ezek szerint csakis azok az újságok stb. volnának tiltva, ame-lyek minden vallásos meggyőződést ki akarnának írtani az em.berekből.

Mi a törvényhozó szándékának inkább megfelelőnek tartjuk az előbbi felfogást.

„*Erkölc*“ alatt oly életmódot értünk, mely a termé-szetes tisztesség törvényeinek megfelel. Tehát a keresztény erkölcs egész teljességében idetartozik. Különösen pedig a tisztaság erénye. Tehát az úgynevezett pornografikus lapok mind ide tartoznak.

Hogy az ily *lapokat* maga a természeti törvény is tiltja, nem fér hozzá kétség. Csakhogy ezzel nem elégedett meg az egyház, hanem kimondotta, hogy ezek: «az egy-házi törvélynél fogva is tilosak.» Ebből pedig az követ-kezik, az nem irányadó, hogy veszedelmes e valakire a jelzett lapok olvasása. Továbbá az, hogy nemcsak az illető rossz, erköcstelen, vallástalan cikk olvasása van szigorúan tiltva, hanem az egész kiadásé. Tehát az ily ocsmány lapokban megjelenő tisztességes cikket sem szabad olvasni.

Végül inti az ordináriusokat, hogy ha szükségét látják, mindenesetre odahassanak, hogy az ily lapokból származó nagy lelkiveszélyekre komolyan felhívják a hívek figyelmét. A püspök határozottan el is tilthatja egyik vagy másik

¹ V. ö. Vermeersch i. m. 108.

lapnak olvasását, amely tilalomnak a hívek engedelmeskedni tartoznak.¹

22. «Egyetlen katolikus, különösen pedig egyetlen pap se közöljön semmit az ilyen napilapokban, újságokban és folyóiratokban, hacsak nincs rá jogos és ésszerű oka.»

Folytatása, kiegészítése e pont a 21-nek. Ha már el vannak tiltva a hit- és erkölcsellenes lapok, azt sem lehet elnézni, hogy katolikus ily lapokba írjon, azokban cikkeket közöljön le megfelelő ok nélkül. Vagyis nem szabad az ily lapokat stb. még szellemi támogatásban sem részesíteni. Legelőször is a rendes munkatársak vétkeznek e tilalom ellen, akik állandóan segítik az egyház ellenségeit, vagy mi több, maguk is támadják annak hit és erkölcsbeli feltogását, már legalább interne, helyeslően a lap szellemét. Még azok is, akik csak azért küldenek jó, tisztességes cikkeket az ily rosszirányú lapokba, hogy ezáltal jobb szellemet visznek bele, ide tartoznak. Mert nagyon kétes értékű az a javítás. Mert nem a lap javulását fogja előidézni az ily jószellemű dolgozat, hanem csak annak növeli a tekintélyét, annál kapósabb, elterjedtebb lesz s még inkább felbátorodnak a szerkesztők és kiadók a veszélyes eszmék széthintésére.²

Akik csak nagy ritkán cikkeznek, azok sem menthetik magukat, hacsak valamely súlyos ok nem teszi büntelenné közreműködésüket (*cooperatio materialis*). Manapság már a hirdetések is tartalomnak kell vennünk, azok is közlések «ne közöljön semmit se.» A nagy reklám óriási színterét a lapok képezik. Világos tehát, hogy az is vétkes, aki megfelelő ok nélkül ily lapokban hirdet, mert nemcsak anyagilag támogatja azt, hanem szellemi irányzatának megerősödéséhez is hozzájárul legalább mellékesen. A szöveg nem mondja abszolútnak e tilalmat. Mert van-

¹ Manapság a sajtóvásárnapokat használja fel a magyar papság arra, hogy a híveket a gonosz sajtó pártolásától elvonja és a kath. tisztességes szellemű lapokat ajánlja.

² *Efficiunt enim per se, ut earum augeatur nomen et minus ab iis abhorreant mentes proborum*“ mondja Vermeersch. i. m. 113. l.

nak oly esetek, amidőn nemcsak megengedett — tehát nem bűnös, — hanem megkövetelt dolog is, hogy valaki ily lapokba írjon, pl. helyreigazításokat, cáfolásokat, kijavításokat stb. adjon közre. Ez mindenestre elegendő, jogos, ésszerű ok.

IX. FEJEZET.

A tiltott könyvek olvasásának és megtartásának engedélyéről.

23. «Az olyan könyveket, melyeket akár külön rendeletek, akár ezen általános szabályok kárhoytatnak, csakis azok olvashatják és tarthatják meg, akik erre az apostoli Szentszéktől, vagy azoktól, kiket a maga helyetteseivé tett, megkapták a szükséges engedélyt.»

Semmi újat nem mond e pont, amit már fentebb meg ne tárgyaltunk volna, de nemcsak e pontot merítettük már ki, hanem a következő kettőt is. Azért a 24. és 25. pontokat, mint olyanokat, amelyek lényegét, tartalmát már kimerítettük, egyszerűen csak idézzük.

24. «A római pápák az Index-kongregációt bízták meg azzal, hogy bármely tiltott könyv olvasására és megtartására engedélyt adhasson. Mindazonáltal ugyanez a felhatalmazása van a sz. Officium kongregációjának is, valamint a hiterjesztéssel megbízott kongregációnak a neki alárendelt területre nézve. Róma városára nézve pedig a Magister s. Palatii is ugyanezt az engedélyt adhatja.»

25. «A püspökök és más püspöki joghatósággal felruházott prelátusok csakis egyes könyvekre nézve és csakis sürgős esetekben adhatnak engedélyt. Ha pedig az apostoli szentszéktől általános felhatalmazást kaptak arra, hogy a híveknek a tiltott könyvek olvasását és megtartását megengedhessék, ezt az engedélyt, csakis a kellő megválasztással, valamint jogos és ésszerű okból adják meg »

26. «Azok, akik apostoli engedélyt kaptak a tiltott könyvek olvasására és megtartására, mégsem olvashatják és nem tarthatják meg a helybeli ordináriustól megtiltott

könyveket vagy újságokat, hacsak az apostoli engedélyben külön felhatalmazást nem kaptak a bárkitől megtiltott könyvek olvasására és megtartására. Gondolják meg továbbá jól azok, kiknek engedélyük van a tiltott könyvek olvasására, hogy szigorúan kötelesek az ilyen könyveket úgy megőrizni, hogy mások kezébe ne juthassanak.»

Két részből áll e pont: az első a nyert engedély határát szabja meg, a második pedig arról tanúskodik, hogy mit kell tennie annak, aki csak olvasásra kapott engedélyt és nem a megtartásra.

I. Ha valaki *általános* felhatalmazást (*facultus generalis*) kapott vagyis olyat, melynél fogva minden eltiltott könyvet olvashat, ebben az engedélyben nem foglalatik benne, hogy a püspöke által eltiltott könyveket és újságokat is olvashatja. Erre külön, az apostoli engedélyben, *expresse* kitett felhatalmazásra van szüksége. Ugyanis sokkal jobban ismerik az ordináriusok saját megyéjük különleges viszonyait, helyzetét, mint Róma. Jobban is tudnak őrködni, hogy valami hitbeli vagy erkölcsi veszély azonnal távol legyen tartva híveiktől. Ezeket a helybeli viszonyokat vagy egyáltalán nem vagy csak igen nagy vonásokban ismerik a római kongregációk. Így azután nem is akarnak belenyulni az ordináriusoktól hozott tilalmakba, nem akarják azokat mások számára feloldani, mert nagyon könnyen megeshetnék, hogy intézkedéseik esetleg célszerűtlenek vagy egyenesen károsak lennének. Ez a kivétel azonban csak azokra a tilalmakra vonatkozik, melyeket a püspök saját hatalmánál fogva (*jus episcopale*) hoz, de nem azokra, melyek a Szentszéktől delegált hatalomban gyökereznek. Mert ily esetben a tiltó hatalom tulajdonképpen a pápáé (Szentszék), a delegans rendelkezik a delegatus által. Tehát úgy veendő e tilalmak, mintha egyenesen a Szentszék hozta volna. Ily esetben természetesen nincs alapja és érvénye a jelzett korlátozásnak. Tehát, ha a kivett szerzetesekre is hozhat kötelező, valamely könyvet eltiltó rendeletet a püspök a pápától nyert felhatalmazás (delegacio) alapján, e szerzetes, ha a Szent-

széktől általános facultást kap a tiltott könyvek olvasására, megtarthatja a püspök által az utóbbi módon eltiltott könyveket is.

II. A Constitutio szigorú kötelességévé teszi azoknak, kik engedélyt kaptak tiltott könyv olvasására, hogy az illető könyvet jól megőrizték, oly helyen tartsák, hogy annak akinek ily engedélye nincs, kezébe ne kerüljön. A tiltott könyvről való ilyetén gondoskodás nemcsak életében, hanem halála után is kötelezi a facultást élvezőt. A halál után nagyon könnyen kerülhetne a tiltott könyv más kezébe akár hagyatékkal — a többi könyvekkel — akár árverés, eladás útján. Azért legjobb annak a halál utáni azonnali megsemmisítését elrendelni, vagy ha már váltságos a beteg állapota, küldesse be az egyházmegyei hatóságához. Hogy mily esetekben szabad tiltott könyveket kölcsön adni, ismeretes. Soha sem szabad *a)* annak, kinek egyáltalán semmiféle facultása nincs a tiltott könyvek olvasására; *b)* annak sem, kinek másfajtájú könyvekre, vagyis részleges facultása van. Ellenben mi sem tiltja azt, hogy odakölcsönözzék annak, akinek ép oly facultása van, mint a kölcsönözőknek.

A facultásról még a következőket kell megjegyeznünk. Olvasási felhatalmazással együtt jár mindig a megtartási engedély; vagyis aki olvashat valamely könyvet, azt meg is tarthatja, de csak annyi időre, amennyire az olvasási felhatalmazás szól. Tehát akinek 1—3—5 évre van facultása valamely tiltott könyv olvasására, ugyanazon időre meg is tarthatja azt.

Kérdés már most, hogy mi van azokkal, akik csak sürgősség esetén kaptak facultást? Ily esetben a könyv állandó megtarthatóságáért kell folyamodni. Ha tehát valaki köteles hirtelen megcáfolni valamely tiltott könyvet és nincs alkalmja a Szentszéktől kérni facultást, a püspök adhat felhatalmazást (*pro singularibus libris atque in casibus tantum urgentibus*) de hogy az illető azt hosszabb ideig, tehát a szükséges időn túl is megtarthassa, külön engedélyt kell kérnie. A könyv olvasási és megtartási fa-

cultással együtt jár a lapok, a füzetek olvashatása is. Ezt ki is olvassa a 26. pontból Vermeersch midőn azt mondja: «Dum enim negat eum, qui facultatem apostolicam habeat legendi libros, posse libros aut ephemerides legere ab ordinariis locorum proscriptos, indirecte dicit ab eo per se legi posse ephemerides ab Apostolica Sede damnatos.»¹

X. FEJEZET.

A rossz könyvek feljelentéséről.

27. «Jóllehet az összes katolikusoknak, különösen pedig művelteknek kötelessége, hogy a veszedelmes könyveket a püspöknél vagy az apostoli Szentszéknél feljelentsék: ez mégis elsősorban a nunciusoknak, apostoli delegátusoknak és ordinariusoknak és tudományos hírnévnek örvendő egyetemek rektorainak kötelességéhez tartozik.»

A Szentszék nem ismerheti az egész világon megjelenő könyveket. Hogy mégis elérje azt a célt, amelyért behozta a könyvtilalmat — alattvalóit szólítja fel, hogy hozzák tudomására, ha valahol veszedelmes könyv került nyilvánosságra. Kötelességről beszél a Constitucio, amely mindenkit érint. Ezt nem is kellett volna nagyon hangoztatnia, mert a szeretet parancsa úgyis mindenkit kötelez, hogy mástól a lelki veszélyt elhárítsa. Ezzel azonban nem elégedett meg az egyház ép úgy, mint a természeti törvénnyel, hanem egyes fontos állásban levő, tekintélyes személynek külön — mintegy hivatalos — kötelességévé teszi, hogy a feljelentést megtegyék.

Kik ezek és hol kell feljelentést tenni?

a) *Nunciusok*, vagyis a pápa nagy követei:

b) *Apostoli delegatus* oly egyházi férfiú, akit a Szentszék oly helyekre állít, ahol nuncius nincs, hogy itt a pápa megbízásából az ordináriusok és hívek fölött legfőbb hatalmat gyakoroljon.

¹ l. m. 123. l.

c) *Ordináriusok* vagyis püspökök, vicarius capitularis (káptalani helynök), praelati nulliusok (kiknek püspöki joghatóságuk van, pl. a pannonhalmi főapát).

d) *Egyetemek rektorai* vagyis oly egyetemek fejei, melyek még mai napig is megtartották katolikus jellegüket, Manapság azonban igen csekély számban vannak ezek, a legtöbb helyen teljesen az állam kezében van az egyetem, rektorai nemcsak nem mindig katolikusok, hanem igen sokszor a katolikus egyház bevallott ellenségei. Mindenesetre nem azokat tartotta szem előtt a Constitutio, azért mondjuk, hogy a katolikus egyetemek fejei, habár a Constitutio nem distingvál. Sőt az egyetemi rektoroknál általában nem is állja meg a helyét ez, hogy: «hivatalos kötelességéhez tartozik» (speciali titulo pertinet ad Rectores Universitatum doctrinae laude florentium), mert nem a lelkipásztorkodás a teendőjük, de nem is specialiter a hit és erkölcs megvédése, kivéve a katolikus egyetemeket, mert ez utóbbiaknál igenis.

A rossz könyveket 2 helyen lehet feljelenteni, vagy a Szentszéknél, vagy a püspöknél. 1. A Szentszéknél való feljelentés foruma vagy a Congregatio Indicis vagy Officii. Ezekén kívül oly területeken, amelyek Propaganda Fide alá tartoznak, a feljelentést ezen kongregációnál kell megtenni. Ha pedig valamely könyv különleges tartalma miatt valamely más kongregációhoz kiváltképen tartozik, annál.¹

2. A feljelentésnek sokkal egyszerűbb és megszokottabb módja az, amely a püspöknél vagy a nunciusoknál megy végbe. A feljelentés rendszeren írásban történik, de nincs eltöltve a szóbeli sem.

28. «Kívánatos, hogy aki rossz könyvet feljelent, nemcsak a könyv címét jelölje meg, hanem amennyire lehetséges kifejtse az okokat is, melyek miatt a könyvet elítélendőnek tartja. Azoknak pedig, akiknél ilyen feljelentés történik, szent kötelességük, hogy a feljelentőnek nevét titokban tartsák.»

Két dolgot foglal magában e pont.

¹ Vermeersch i. m. 126. l.

I. Ez inkább óhaj, tanács, mint szigorú parancs. Nevezetesen azt mondja a Constitutio, hogy a feljelentő ne elégedjék meg azzal, hogy a feljelentendő könyvnek csak a címét jelöli meg, hanem azokról az okokról is adjon felfogásához képest felvilágosítást, melyek miatt a könyvet eltiltandónak véli. Tehát mondja meg, hogy ki, mi, milyen vallású a szerző, jelezze, hogy hol van az a rész, amely beleütközik az egyház felfogásába, vagyis tüntesse fel a fejezeteket, lapszámokat stb. is. Ezáltal nagyot segít az illetékes egyházfőknön, mert csak felütik a könyvet, megnézik a jelzett helyeket és mindjárt látják, hogy van elég ok az eljárás megindítására

II. Az index-kongregációnál említettük, hogy tagjai mily nagy titoktartásra vannak kötelezve. Most az egyház minden forumra kiterjesztette a titoktartás kötelezettségét, ahol a feljelentésnek helye van. *a)* Nincs semmi szükség a feljelentő nevére, sőt tulajdonképen a szerző nevére sem — bár kath. szerzőkkel szemben láttuk az eljárás enyhébb voltát. *b)* Nem csak felesleges, de egyenesen káros lenne a feljelentő nevét nyilvánosságra hozni, mert az a tudat, hogy nyilvánosságra kerülhet a feljelentő neve, sok emberben félelmet keltene, hogy esetleg bosszút áll rajta a mű szerzője. *c)* A feljelentő nevének nyilvánosságra hozása útat nyitva az ellenségeskedéseknek. Mert bármennyire érezné is hibáját valaki, mégis csak méltatlankodást, ellenszenvet táplálna a feljelentő iránt. Ez azonban nem azt jelenti, hogy most már minden rosszakarató alaptalan feljelentésnek helyt ad az egyház. Mert először is a névtelen feljelentést nem is veszi tudomásúl, másodsor van alkalma az egyháznak nem egy, hogy az ily rosszakarató feljelentőkkel eljárjon.¹

29. «Az ordináriusok, mint az apostoli szentszék delegátusai is rajta legyenek, hogy az ártalmas könyveket és egyéb íratokat, amelyek egyházmegyéikben megjelennek vagy elterjedtek, megtiltsák és a hívek kezéből ki-

¹ Hollweck i. m. 60. l.

vegyék. Az apostoli Szentszéknél olyan műveket, vagy íratokat jelentsenek fel, melyek behatóbb vizsgálatot igényelnek, vagy amelyeknél a cél elérésére a legfőbb hatóság ítélete látszik szükségesnek.»

E pontban levő rendelkezéseket már akkor tárgyaltuk, amikor arról volt szó, hogy ki tilthat el rossz könyvet. Itt különösen a püspököket és nulliusokat kell szem előtt tartani, mert egyházmegyéről tesz említést a Constitutió. A már mondottakon kívül még a következőket jegyezzük meg itt: 1. az ordinariusok olyan könyvet is eltilthatnak, amely approbációval jelent meg. Ennek okát bővebben fejtegetni teljesen felesleges, ha elgondoljuk, hogy mennyire eltérők az egyes egyházmegyék viszonyai. Sőt a Szentszéktől már egyszer eltiltott könyvet még egyszer — újra — eltilthatja az ordinarius, mint erre több példa is van. Ugyanis 1906 május 14. *Róma biberos vikáriusa* (Vicarius Cardinalis Urbis) külön eltiltott egy könyvet, melyet előbb — (1905. dec. 6.) névszerint indexre tettek «Cum nobis constet de consilio proxime evulgandi in hac Urbe Roma librum, cui titulus La question biblique au XX. siecle par Albert Houtin, Paris, Librairie E. Nourry, 14. Rue N. D. de Lorete, 1906, audita sententia aliquorum doctorum virorum praedictum librum, auctoritate Nostra ordinaria, proscribimus atque proscriptum declaramus.»¹

Természetes, hogy ezt csak rendes joghatósággal tehetik az ordináriusok, mert más esetben a delegált hatalom összeesik a Szentszék rendes joghatóságával. Már pedig ugyanaz a hatalom egy dologban 2 ellentétes intézkedést nem tesz. Hogy ezen külön eltiltásnak mi a jogi következménye, láttuk. 2. Az ordináriusok ezen hatalma különösen arra a könyvekre vonatkozik, «amelyek egyházmegyéikben megjelentek vagy elterjedtek». Tehát a könyvet vagy a nevezett ordinarius egyházmegyéjében adták ki, vagy ha nem ott, akkor szükséges, hogy ott

¹ N. ö. Vermeersch i. m. 128.

már egészen elterjedt legyen vagy annak a veszélynek legyen kitéve az egyházmegye, hogy a könyv hamar elterjed.

A constitutio két dolgot köt az ordináriusokra, *a*) hogy tiltsák el (proscribere) a rossz könyveket, *b*) hogy azokat a hívek kezéből vegyék ki. Mig az egyház szavára mindenben hallgatott az állam, mig a lelki hatalomnak készségesen rendelkezésére állott a világi hatalom, megvolt a módja arra is, hogy a rossz könyveket erőszakkal ragadja ki a hívek kezéből. De ma már más eszközökhöz kell az egyháznak folyamodnia. Nevezetesen a könyv kárhoztatásával, figyelmeztetésekkel, lelki büntetésekkel kell odahatnia, hogy a mételyező iratok, könyvek otthont ne találjanak kath. hívőnél. Rendes körülmények között ezt kell megtenniök az ordinariusoknak.

Ha azonban valamely *fontos*, vagy kétes tartalmú, bizonytalan célzatú műről van szó, a felett kell ítéletet mondani, ez nem lévén könnyű dolog s nagy utánjárást igényel, a püspöknek a Szentszéknél kell megtennie az eltiltás iránti lépéseket. Megeshetik ez akkor is, ha valamely tekintélyes szerző művét kell eltiltani, nehogy esetleg lekicsinyeljék a püspöki tilalmat, vagy abban az esetben, ha személyeskedésnek, boszszúnak tűnnék fel a püspök eljárása.¹

Különben is a világiak előtt különösen sokkal nagyobb tekintélye van a Szentszéktől eredő eltiltásnak, mint annak, melynek szerzője a püspök, habár a hívőnek ép úgy kell ezelőtt meghódnia, mint a másik előtt. Hasonlóképen nagy szükség van arra, hogy ne a püspök, hanem a Szentszék mondjon ítéletet oly könyvről, amely oly eszmék körül forog, melyekről az egyház még nem mondott végleges ítéletet.²

¹ Hollveck i. m. 55. l.

² Vermeersch i. m. 129.

II. CIM.

A könyvek bírálatáról.

I. FEJEZET.

A könyvek bírálatával megbízott prelátusokról.

A jelenlegi törvény, mint már mondtuk, nemcsak a rossz könyvek utólagos eltiltását tűzi ki célul, hanem arra nézve is intézkedik, hogy azok a könyvek, melyek különösen oly tartalmúak, hogy folyton előfordúlhatnak bennük hit- és erkölcs-ellenes felfogások, ne kerüljenek nyilvánosságra azelőtt, mielőtt az egyház kirendelt közegei átvizsgálva jóvá nem hagyják. Az egyház meg akarja előzni a veszélyt s mindenkinek csak oly könyvet akar a kezébe adni, melyből nem fenyegeti semmi veszedelem.

Hogy is kell értenünk? Talán csalatkozhatatlanok az ordinariusok a könyvek approbációjában? Talán annyit jelent e szó «imprimatur», mint ajánlja, dicséri a művet? Korántsem! Tudvalevőleg még az index-, vagy más kongregáció approbációja sem infallibilis, valamint ezektől származó könyvtilalmak sem. Azáltal, hogy az ordinárius jóváhagy valamely könyvet, még egyáltalán nem lehet mondani, hogy abban egyáltalán semmi téves dolog nincs. Az mindössze azt jelenti, hogy a könyv célja, tartalma látszólag megegyezik az egyház tanításával, hogy a jelenben kiadása, olvasása, megtartása nem jár veszéllyel, vagyis nincs benne semmi oly hiba, amely miatt most el kellene tiltani. De, hogy más időben, más körülmények között, a tudomány más felfogása mellett is mindig, minden veszélytől mentes lenne, nem mondja senki. Hisz éppen ezért tilthat az ordinárius el már jóváhagyott könyvet; viszont az is megeshetik, hogy bizonyos ideig eltiltott könyv minden kiigazítás, kijavítás nélkül meg lett engedve. Tehát az a műkifejezés: «imprimatur» nem jelent mást, mint azt, hogy a művet nyilvánosságra lehet hozni,

vagyis használatának útját nem állja az egyház. Maga a Constitutio is legtöbbször ily kifejezéseket használ: divulgatur (8), non edantur (19), de libris edendis fideliter servant (34.), in lucem edere (31.), in lucem edendi (36.), si publicentur (13.), non publicentur (15, 17.), praeter licentiam publicet (20.), publicari nequeunt (32), ne publicent (42.), publici iuris fiant (35.), — úgy hogy nem ahhoz kell tulajdonképen az «imprimatur», hogy kinyomassák, hanem, hogy a már kinyomtatott művet mindenkinek hozzáférhetővé tegyék. Ezek után lássuk a törvény rendelkezéseit!

30. «Hogy kiknek van felhatalmazásuk a Szentírás kiadásainak és fordításainak jóváhagyására és megengedésére, kitűnik abból, ami előbb (7.) lett megállapítva.»

A legfontosabb könyv kiadásáról, annak előzetes jóváhagyásáról szól ez a pont. Nem mond semmi újat, mindössze a 7. pontra utal, amelyben el van rendelve, hogy a jóváhagyást, ha a Szentírás nincs jegyzetekkel ellátva, a Szentszék, ha el van látva, a püspök adja.

31. «Az apostoli Szentszéktől megtiltott könyveket senki se merészelje újból kiadni; ha pedig fontos és észszerű okból kívánatosnak látszik, hogy ezen tilalom alól egyes esetekben kivétel történjék, ez csak az index-kongregáció előzetes engedélyével és a tőle megszabott feltételek megtartása mellett történjék.»

Az apostoli *Szentszék tekintélyét akarja* e pont különösen tekintetbe venni és megvédeni. Nevezetesen megtiltja azt, hogy valaki a Szentszéktől eltiltott könyvet újra kiadjon, hacsak nem az index-kongregáció engedélyével. Milyen könyvről is van szó? Bizonyára nem olyanról, amely az általános szabályok szerint is tiltva van, hanem olyanról, amely névszerint, tehát a Szentszéktől magától van tiltottnak kimondva. Ez pedig külön dekrétummal, névszerint szokott történni. Még abban az esetben sem szabad a Szentszéktől kárhoztatott könyvet újra kiadni, ha már ki van javítva vagyis ha akár úgy tették Indexre: «donec corrigatur», akár minden megjegyzés nél-

kül, de a szerző vagy más átlátva a könyv téves voltát, azt kijavítja, ha a corrigálás nem hivatalosan, nem az index-kongregáció engedélyével és felülvizsgálatával történik. Ha ezt mellőzve mégis megjelennek az új kiadás, bármennyire is jó lenne az, tiltott, mint az eredeti példány kiadása. Abban az esetben, ha igen súlyos ok szükségessé teszi az eltiltott könyv kiadását, engedélyt az index-kongregáció ad, amely természetesen gondoskodik arról, hogy a mű ne veszélyes tartalommal vagy célzattal lásson ismét napvilágot.

32. «Ami bármiként is Isten szolgálóinak boldoggá vagy szentté avatásához tartozik, azt a ritusok kongregációjának engedélye nélkül nem szabad nyilvánosságra hozni.»

Bátran mondhatjuk, hogy e pont a hivatalos titok megtartását célozza. Ugyanis azt tiltja meg, hogy bárki bármit is nyilvánosságra hozzon azokból a dolgokból, amelyek boldoggá vagy szentté-avatásnál előfordultak. Miket is kell hát ide számítani? Legelőször is a tanuvallomásokat, melyek az illető boldogok vagy szentek életéről, működéséről, különösen csodáiról tesznek tanúságot. Továbbá ide tartozik minden a pörnél előforduló esetleges indítvány, ajánlat, ellenvetés, a kongregáció egyes kérdésekben hozott döntése stb. Még pedig a tárgyalás alatt levő ügyekről szóló titkokra vonatkozik mindez. Nem a már befejezett processus okmányaira, amelyek rendesen meg is szoktak jelenni. Ezeket ugyanis nyugodtan fel lehet használni a szentek élettörténetének megírásához. Hogy az egyház miért rendelkezik így, világos. Ily hosszadalmas eljárásnál nagyon sok oly epizód adhatja elő magát, különösen a defensor fidei és promotor fidei vitatkozásaiban, melyek esetleg csökkentenék a szentek iránti tiszteletet, a híveket pedig könnyen megbotránkozathatnák. Ha valakinek mégis szüksége lenne valamely adatra, valamely jellemző esetre az illető boldog, vagy szent életéből, a ritus-kongregációtól kérhet, nyerhet engedélyt annak nyilvánosságra hozatalára.

33. «Ugyanez áll az egyes római kongregációk határozatainak gyűjteményéről: az ilyen gyűjteményeket csakis az illető kongregáció vezetőinek engedélyével és a tőlük megszabott feltételek megtartása mellett szabad kiadni.»

E pont fontossága kitűnik abból, ha meggondoljuk, hogy mily nagy szerepet játszanak az egyházban a római kongregációk. A legfontosabb dolgokban — hit, erkölcs, istentisztelet, fegyelem, stb. — a legmagasabb forumot képezik, ha a pápa is jóváhagyja döntésüket. Különbözik pedig joghatóságuk az egész egyházra kiterjed, a Propaganda Fide kivételével, habár a pápa fennhatósága alatt vannak is. Ugy, hogy az egyes kongregációk döntései, akármely tárgyban hoztak is, mindig nagy jelentőségűek. Ebből aztán az is látszik, hogy mily nagyfontosságúak a kongregációi határozatok gyűjteményei. Valóságos hittani, erkölcsstani, jogi, biblikus stb. könyvek azok. Tehát nagyon érdekében áll az egyháznak, hogy ily gyűjteményeket ne engedjen megjelenni anélkül, hogy az illető kongregáció főnöke beleegyezett volna s az attól kiszabott feltételeket teljesítették volna. Annál is inkább szükség van erre, mert igen sok kongregációs határozat már idejét múlta, visszavonták, módosították, esetleg a régi gyűjteményekbe tévesen került bele, nem volt hiteles stb.

Mit értünk gyűjtemény alatt? Nem értünk oly lapokat, folyóiratokat, melyek állandóan közlik az egyes kongregációk döntéseit, még azokat sem, melyek minden kongregáció döntését azonnal hozzák, mert nem lehet rájuk alkalmazni a gyűjtemény szót. Ez nem jelent mást, mint egyes kongregációk döntéseinek egyszerre való, szervesen rendezett kiadását. Az azután nem számít, hogy időrendben vagy tárgyak szerint osztályozza valaki a határozatokat. — Ily kiadásai vannak maguknak az illető kongregációknak is.

34. «Az apostoli vikáriusok és hittenjesztők tartásuk meg pontosan a hittenjesztéssel megbízott kongregációnak a könyvek kiadására vonatkozó határozatait.»

E pont azokra a helyekre vonatkozólag intézkedik,

melyek *nem tartoznak az egyetemes, egyházkormányzat alá, hanem külön kongregáció intézi ügyeiket.* «Apostoli vikarius» itt oly prelátus, aki a pápa nevében püspöki joghatósággal kormányoz valamely részére meghatározott missziós területet, ahol még nincs rendezve a hierarchia s aki a Congr. de Prop. Fide alá tartozik. Rendesen felszentelt püspök és rendkívül nagy joghatósággal van felruházva.¹

Hitterjesztők (missionarii) oly papok (akár világi, akár szerzetesek), akik missziós területen működnek s mintegy lelkipásztorai a megtért népnek. Ezeket szintén a Congregatio de Propaganda Fide approbálja, az ruházza fel őket rendkívüli kiváltságokkal s közvetlenül az apostoli vikáriusnak vannak alárendelve.² Csakis ezekre vonatkozik a konstitúció eme rendelkezése. Vannak u. i. olyan papok, akik kitüntetésül apostoli hitterjesztői címet kapnak, de valóságban nem azok, ezek itt nem jönnek számításba.

Itt folyton speciális viszonyokkal találkozik az egyház, ahány misszió-terület van, annyiféle adminisztráció. Lássuk már most, hogy mily rendeletek is vannak érvényben itt?

1. Az apostoli hithirdetőknek nem szabad semmiféle könyvet vagy bármely iratot is kiadni — akár a saját műve az, akár a másé — ha tartalma vallásról, egyházzal szól. Nem számít semmit, hogy directe, vagy per accidens szól is a jelzett tárgyakról, hacsak írásban nem kapott engedélyt a Congregatio de Propaganda Fide-től, amely engedély a könyv elején feltüntetendő.³

Mégis hogy ne kelljen folyton Rómába tolyamodni, ami részint költséges, részint hosszadalmas lenne, azért az apostoli vikáriusnak, vagy az illetékes püspöknek — oly helyen t. i., ahol már van hierarchia, de a terület még mindig a *Propaganda Fide* alá tartozik (mint például

¹ Aichmer i. m. 588. l.

² Vermeersch i. m. 133. l.

³ Vermeersch i. m. 133. l.

Anglia a legutóbbi időig) — engedélyével szabad rövidebb ájtatossági, vallásoktatási könyveket kiadni. Ilyenek: káték, imádságos és énekes-könyvek. füzetek stb.¹

Ellenben teljesen profán tárgyú műveket, minők természetrajz, földrajz, történelem, nyelvészet stb. minden engedély nélkül adhatnak ki, hogy azonban mit vár el a papoktól még ily tárgyú műveknél is az egyház, alább látandjuk.

35. «Azon könyveknek jóváhagyása, melyeknek bírálata a jelen szabályok erejénél fogva nincs fönntartva az apostoli szentszéknek vagy a római kongregációknak, azon hely ordináriusához tartozik, ahol a könyvek megjelennek».

E pont az ordináriusok illetékességét állapítja meg. Mely könyvek jóváhagyása van hát az ordináriusokra bízva? Mindazoké, amelyeket nem tartott fenn a Constitutio sem a Szentszéknek, sem a római kongregációknak. Tudvalevőleg a szentírás népnyelvű fordítását, ha nincsenek jegyzetek benne, csak a Szentszék hagyhatja jóvá; továbbá a pápai búcsúk katalogusa, nemkülönben a búcsúk gyűjteménye, az előbbi szintén a Szentszék, az utóbbi a kompetens kongregatio jóváhagyását követeli meg. A szentszéktől eltiltott könyvek új kiadásai, szentté-, boldoggá avatási okmányok mind specialiter valamely kongregációnak vannak fenntartva, nem kevésbé a kongregációi döntések gyűjteményei. Ami tehát ezeken kívül esik, mindaz az ordináriusok joghatósága alá esik.

Kérdés már most, *melyik ordinárius jön előtérbe?* Azon hely ordináriusa, ahol a könyvek megjelennek, tehát korántsem azon ordinárius, kinek megyéjében kinyomtatták a művet. Vagyis azon ordinárius lesz illetékes, akinek területén nyilvánosságra jön a könyv, vagyis könyvpiacra kerül. Abban az esetben, ha nem egy, hanem több kiadó van s nem is ugyanazon egyházmegyében, nem szükséges, hogy minden kiadó külön-külön kérjen enge-

¹ Vermeersch i. m. 134. l.

délyt, elégséges, ha az illetékes ordináriusok akármelyike adja azt.¹ A Constitutio ugyanis nem beszél ordináriusokról, csak ordináriusról, különben is, ha nem volna elég egyik ordinarius jóváhagyása, a Constitutio nem felelne meg annak a célnak, hogy megkönnyítse, praktikusabbá tegye a régebbi eljárást.

Ha valamely ordinárius ad ki valamely könyvet, distingválni kell *a*) vagy a saját egyházmegyéjében adja ki, vagy *b*) a máséban. Az első esetben semmiképen sem kell approbáltatni a művet, már leszámítva a fenntartott approbációkat, az utóbbi esetben pedig határozottan kell, vagyis az ordinarius loci-tól kell kiadási engedélyt kérnie. Igaz ugyan, hogy mint alább (41 p.) látandjuk, a Constitutio csak hivekről beszél ott, amidőn az előzetes cenzurára kötelezett művek szerzőiről intézkedik, a püspök (ordinárius) pedig soha sem jön ily elnevezés alá, de a szokás ezt bizonyítja, hisz maguk a biborosok is kötelesek ezt megtenni Rómában, ha ott jelenik meg valamely művük. Különben abból is megmagyarázható, hogy bármely ordinárius joghatósága csak egy bizonyos területre van kiterjesztve, azonkívül nem érvényesítheti azt. Ha valamely ordinárius saját művét több egyházmegyében, köztük a sajátjában is, akarja kiadni, az előbbi szerint nem kell egyáltalán jóváhagyást kérnie.²

Minden országnak, népnek meg van a maga irodalmi központja, ahol a legtöbb mű szokott megjelenni. Ilyen helyek ordinariusainak végtelen sok munkát adna, ha minden — területén megjelenő — művet meg kellene vizsgáltatnia, jóvá kellene hagynia. Ily óriási munkát nem lehetne egy-egy ordinariusra ráruházni, azért az a szokás, hogy az irodalmi központok ordináriusa vagy expresse felkéri a vidéken lakó ordináriusokat, hogy az alattvalóik cenzura alá eső műveit bírálják meg, vagy hallgatólag elfogadja azoknak jóváhagyását.

¹ Vermeersch i. m. 135. 1.

² Vermeersch i. m. 136.

36. «A szerzetesek tartsák emlékezetben, hogy nekik a trienti szent zsinat rendeleténél fogva a püspök engedélyén kívül saját prelátságuk engedélyére is szükségük van valamely munkának kiadásához. Ez a kettős engedély pedig a munka elején vagy végén kinyomassék.»

A szerzetes kiadók kötelességéről van szó. Már a trienti zsinat 4. ülésében («De edit. et usu ss. librorum.») elrendelte, hogy a szerzetesek a Szentírás kiadásánál úgy az ordináriusuk, mint a saját elöljárójuk engedélyét birják. Ezt mondja a jelen Constitutio is. Ez a rendelkezés *a)* csak a szoros értelemben vett szerzetesekre vonatkozik. Hogy miért nem vonatkozik egyes jámbor kongregációk tagjaira, tehát hogy miért nem kell mindenféle szerzetesnek kétféle jóváhagyás, az a magyarázata, mert a nem tulajdonképeni szerzetesek úgy is a püspök joghatósága alá tartoznak, azoknak hívei. E pont csak a püspökök legfőbb jogát akarja biztosítani, amely őket a hit, erkölcs és fegyelmi ügyekben megilleti.

b) A rendelet csak azokat a műveket érinti, melyek az általános törvények szerint előzetes cenzurának vannak alávetve. Megeshetik ugyanis, hogy valamely rendalapító, vagy előljáró elrendeli, hogy mindenfajtajú művet bocsássanak hasonlóképpen cenzura alá, aminthogy a szerzeteseknek előljárói engedély nélkül nem szabad egyetlen művet sem kiadni. Már most világos, hogy ez utóbbi műveket egyáltalán nem tartoznak jóváhagyás végett a püspöknek bemutatni; elégséges a rendi jóváhagyás. Mindkét jóváhagyásnak fel kell tüntetve lennie akár a könyv elején, akár a végén.

Vannak olyan szerzetes főnökök, akik valóságos püspöki joghatósággal rendelkeznek nemcsak szerzetes alattvalóik felett, hanem a területükön lakó hívek felett is (nullius). Ezeknek jóváhagyása egymagában is elég, mert valóban ordináriusok is egyszersmind. Tehát valamely magyar bencés művét a főapátság területén kiadhatja abban az esetben is, ha pusztán a főapát hagyja jóvá.

37. «Ha Rómában tartózkodó szerző könyvét nem

ott, hanem máshol akarja kiadni, Róma biboros vikáriusának és a magister S. Palatii jóváhagyásán kívül másra nincs szüksége«.

Régebben is volt már ehhez hasonló rendelkezés azzal a különbséggel, hogy az nem egy városra, Rómára, vonatkozott, hanem az egész pápai államra. VII. Sándor elrendelte, hogy mindenki, aki a pápai állam területén tartózkodott, kiadandó művét köteles volt Róma biboros helytartójának és a szt.-palota mesterének jóváhagyás végett átadni. Régen ez kötelesség volt. Ma már nem lehet bizonyosan mondani, hogy a Constit.-ban meg volna e kötelező jelleg, mert inkább engedélyről, kiváltságról szól a szöveg, habár Vermeersch (i. m. 138.) azt hangsúlyozza, hogy itt kötelességről van szó. Vagyis ő azt mondja, hogy a Rómában élő szerző, ha másutt adja is ki művét, okvetlenül tartozik a nevezett két főpapnak jóváhagyását elnyerni. Ugyancsak ő abban látja e pontban a kedvezményt amiben mi, t. i. hogy ezután a kiadási hely ordináriusától nincs szükség engedélyre. Ezzel mintegy a két főpap tekintélyét akarja növelni a törvény.

Rómában tartózkodó szerzőről van szó. Nem mondhatjuk, hogy valaki Rómában tartózkodik, ha ott legalább *quasi domiciliuma* nincs. Tehát, aki nincs tényleg Rómában, vagy ha ott is van, de nincs meg az a szándéka, hogy az év nagyobb részét ott fogja tölteni, arról nem lehet azt mondani, hogy Rómában tartózkodik. Tehát csak azok élvezhetnék ezt a kiváltságot, akik ily ideig vannak Rómában. Igenám. Csakhogy ha itt kiváltsággal, még pedig helyi kiváltsággal van dolgunk (*privilegium locale*), minthogy azt a jövevények (*peregrini*) is élvezhetik, azért ez alapon ők is hasonló módon approbáltathatják a könyveiket. Ez azonban egyáltalán nem érintené őket, ha a rendeletnek inkább megnehezítő, szigorító jellege lenne, mert specialis törvény csak az alattvalókat kötelezi.¹

¹ Müller, Theol. Mor. I. 228—224.

II. FEJEZET.

A cenzorok tisztéről a könyvek előzetes vizsgálatánál.

38. «A püspökök, kiknek hivatalához tartozik, hogy a könyvek kinyomatására engedélyt adjanak, ezeknek vizsgálására kipróbált erényű és tudományú férfiakat alkalmazzanak, kiknek megbízhatósága és feddhetetlensége reményt nyújt arra, hogy sem rokonszenvből, sem ellenszenvből nem cselekszenek, hanem minden emberi szenvedélytől menten csakis Isten dicsőségét és a hívő népnek hasznát tartják szem előtt».

Hasonló intézkedéseket tett *X. Leó*, a *X. index-szabály*, *VIII. Kelemen* és *XIV. Benedek* már említett és említendő rendeleteikben.

Fontos dologról van szó, nagyjelentőségű véleménynyilvánításról, amely bírálat végzetes lehet akár a szerzőre, akár a kiadóra, de különösen a hívek lelkiüdvére. Ily nagyjelentőségű dologhoz csakis arravaló embereket válasszon a püspök. Kipróbált erényű, oly férfiakat, kik nemcsak szóval, hanem cselekedetükkel, életükkel is megmutatták katolikus voltukat, kiknek megbízhatóságához nem férhet kétség. De nem elég ám a jámborság, a szent élet, nagy tudomány is szükséges a lelkiismeretes bírálat-hoz. Száz és százféle dologról, a theologia bármely szakából merítheti tárgyát a bírálat alatt álló könyv, ismerni kell tehát, még pedig alaposan az Istenes tudományokat, az egyház felfogását, vitás kérdésekben álláspontját. Minden részrehajlásnak kizártnak kell lennie, az csak a szent ügynek árt. A könyv tartalma, célja a fő, nem az, hogy ki és mi írta. Azért sem rokonszenvnek, sem ellenszenvnek helyet ne adjon szívében a cenzor, mert mindkettő rossz tanácsadó. Minthogy más és más imeretről tárgyaló mű megbírálásáról van szó, azért nem elegendő egy cenzor, hanem többnek kell lennie, hogy a megbírálandó könyv lehetőleg szakember kezébe jusson. Cenzorokat papok közül választ a püspök, még pedig mindkét osztályból,

világi és szerzetes papokból egyaránt. Hogy ez utóbbiak kinevezéséhez szükséges a rendi elüljáró engedélye, természetes. Hogy a cenzorok nevét kedvezőtlen bírálat esetén titokban kell tartani, mondtuk, nemkülömben azt is, hogy jelentésüket írásban kell adniok.

39. «A cenzorok gondolják meg, hogy nekik (XIV. Benedek parancsa szerint) a különféle véleményekről és nézetekről minden előítéllettől menten kell ítéletüket kimondaniok. Így nemzet, család, iskola és intézet iránt való minden elfogúltságot tegyenek le és ne kedvezzenek pártoknak. Tartsák egyedül szem előtt az anyaszentegyház hitcikkelyeit és az általános katolikus tant, melyek az egyetemes zsinatok határozataiban, a római pápák konstitúcióiban és a hittudósok egybehangzó tanításaiban foglaltatnak.»

Nem mond újságot e pont sem. Amidőn XIV. Benedek rendelkezéseit tárgyaltuk, szó volt róla. A túlbuzgóságot, vagy szigorúságot akarja megszüntetni. Nem kell mindenben dogmát látni s mindenütt eretnekségtől félni. Igen sok kérdés van a katolikus theológiában, amikről azt mondjuk, hogy nyílt kérdés, nem döntött az egyház, mert nem látta szükségesnek. Gondoljuk csak el, hogy mi lenne, ha az egyes véleményeket a cenzorok magukévá tennék s minden ellenkezőt elvetendőnek minősítenének. Mi lenne más, mint sok személyeskedés, még több elkeseredés Ezt pedig az egyház nem engedheti meg. Tehát csakis azokat a könyveket szabad visszavetniök a cenzoroknak, melyek oly tanokat foglalnak magukban, amelyek ellenkeznek az egyház állandó tanításával, az egyetemes zsinatok határozataival, a római pápák konstitúcióival és a hittudósok egybehangzó tanításaival (Consensus doctorum.)

40. «Ha a vizsgálat befejeztével a könyv megjelenésének mi sem áll utjában, az ordinarius a szerzőnek írásban és teljesen ingyen adja meg a könyvkiadási engedélyt, mely a mű elején vagy végén kinyomatandó.»

Ha a *cenzorok* lelkiismeretesen megbírálvá a könyvet

semmi olyasmit nem találtak benne, amely követelné, hogy a mű ne jöjjön nyilvánosságra, a püspök köteles megadni a kiadási engedélyt.

Még pedig hogyan? 1. *Írásban* Ez a rendes, hivatalos forma, ezzel s így tudja a kiadó igazolni magát s bizonyítani jogát. Ez azonban nem oly követelmény, melynek be nem tartása az engedély megsemmisítését vonná maga után, vagyis érvényes — de nem megengedett — a szóbeli engedély is.¹ 2 Teljesen *ingyen* köteles (omnino gratis) a püspök az engedélyt megadni. Tehát hivatalos teendője az, amiért külön díjazást, taxát nem követelhet. Ez a püspökre — s általában a fakultást adóra — vonatkozik, de nem a cenzorokra. Vagyis a cenzoroknak nem kötelességük ingyen bírálgatni a jóváhagyandó könyveket, hanem — mint ahogy a méltányosság is magával hozza — akár minden könyv után, akár általában egész évre gondoskodik a püspök tiszteletdíjról, esetleg ellátásról.² Hogy magától a féltől semminemű jutalmazást nem fogadhat el a cenzor, világos. 3. *A szerzőnek* kell adni az engedélyt, vagyis annak, aki a könyvet vagy bármely művet létrehozta, nem pedig a kiadónak vagy nyomdatulajdonosnak. 4. Az *engedély* a könyv végén vagy elején *kinyomatandó*, vagyis a könyv feltűnő helyén ott kell lennie a jóváhagyásnak. Ez ad mindenkinek garanciát arra nézve, hogy a jelzett művet további intézkedésig nyugodtan olvashatja.

Hogyan kell érteni a Constitutio rendeletét, hogy az engedély a könyv elején vagy végén kinyomatandó? (publicandi licentiam . . . imprimendam). Ha magát a szöveget nézzük, az mindenesetre azt mondja, hogy magát az engedélyezési okmányt, az egész írást a maga teljességében le kell közölni. Tehát, ha szószerint vesszük a szöveget, nem elégséges, ha csak pár szóval: imprimatur, nihil obstat jelzik az engedélyt, hanem a hivatalos szöveget kell bizonyosságul leközölni.

¹ Vermeersch i. m. 140 l.

² Hollwech i. m. 58 l. Vermeersch i. m. u. o.

De a gyakorlatban más módszerrel találkozunk. Ugyanis nem szokás leközölni az egész engedélyt, hanem megelégsznek az előbb említett formulákkal. A törvény így is elérte célját, mert az engedélyezési számot fell kell tüntetni, tehát lehet ellenőrizni, ha netalán kétséges lenne az approbáció. Ez sokkal praktikusabb; a Constitutio pedig különben is egyszerűsíteni, könnyíteni akart. Úgy, hogy ma-napság teljesen megfelelő ezen formula:

Nihil obstat.

N. Y.
ensor.

Nr. . . . *Imprimatur.*

Locus, datum,

ordinarius.

Régebben megtörtént, hogy nem közölték az engedélyt, sőt egyáltalán nem is jelezték, még pedig ezt az ordinarius engedélyével, akaratával tették. Előadhatja valóban magát oly eset, amidőn inkább árt, mint használ az engedély feltüntetése. Pl. valamely cáfolatnál, vitatkozások között, hogy esetleg elfogultságról, pártoskodásról ne vádolják a szerzőt. Ennek még ma is helyt ad *Vermeersch*, de a következő megjegyzéssel: «nisi indebite facta omissio scandolo futura sit vel auctoritatis contemptum continere videatur, gravem inducere reatum non videtur.» Vagyis nagyon óvakodni kell a botránytól és a törvényhozói hatalom megvetésétől.¹

Említettük, hogy az ordinariusok kötelesek megadni az engedélyt, ha megfelelő ok nincs annak megtagadására. Ha olyan a beküldött mű, hogy csak némi változtatással adható ki, a püspöknek közölnie kell kifogásait, hogy a szerző azokat kijavíthassa. Ha ez azt megtenni vonakodnék, a kiadási engedélyt megtagadhatja, sőt, meg is kell

¹ i. m. 141 l.

tagadnia a püspöknek. A püspök ugyanis a figyelmeztetéssel mindent megtett, hogy az elhamarkodás vagy tulszigorúság gyanujától megszabadúljon. Ha a szerző nem találja igazságosnak a püspök ítéletét, felebbezhet a felsőbb forumhoz, hogy újból vizsgálják meg művét, de míg a döntés nem jön, művét kiadni nem szabad. Nem számít vajjon a kéziratot vagy a kefelevonatot adják be a cenzornak.

III. FEJEZET.

Azon könyvekről, melyek előzetes vizsgálat alá vetendők.

41. «Előzetes vizsgálatnak az összes hívek legalább azon könyveket tartoznak alávetni, melyek a Szentírást, a theológiát, az egyháztörténetet, a kánonjogot, a természetes theológiát, az erkölcsbölcseletet, vagy a vallást, vagy erkölcsstan más hasonló ágait tárgyalják és általában véve mindazon iratokat, melyeknél a vallás és erkölcsöség különösen érdekelve van.»

A laikus emkerek műveiről beszél e pont. Nemcsak a könyvekről (eos saltem libros), hanem általában mindenféle írásról, (ac generaliter scripta omnia), mely az itt meghatározott tárgyról szól, elrendeli az előzetes cenzurát.

Lássuk már most, hogy milyen könyvekről is van szó?

1. Azokról, amelyek a *Szentírást* tárgyalják (divinas scripturas respiciunt) vagyis ide tartoznak mindama könyvek, melyek azt vagy kiadják vagy magyarázzák (exegezis, commentar). Ide számítandók továbbá ama művek, amelyek a szentírástudománnyal foglalkoznak, vagyis a kánonnal, szövegkritikával, sugalmazottsággal, authenciával stb.

2. «*Theológián*» dogmatikát — annak mindkét részét, a fundamentalist és specialist — morálist, pasztorálist, liturgikát, katechétikát, homiletikát értjük.

3. *Egyháztörténet* alatt nemcsak azok a művek értendők, melyek az egész anyaszentegyház sorsáról, életéről szólnak, hanem azok is, amelyek részleges egy-

házak, intézmények történetét adják elő, pl. a magyar egyháztörténelem vagy Jezsuiták története stb.

4. «*Kánonjog*» szintén ily értelemben veendő, vagyis nemcsak az egész egyházi jogok és kötelességek rendszeres tárgyalásai, hanem az egyes jogi esetek fejtegetései, némely intézmények — házasságjog, birtokjog tárgyalásai, sőt ama viszonynak megoldása is, mely az egyház és állam között van, mind a fogalom alá tartozik. Nemkülönben a jogtörténelem, a részleges jogszokás, jogállapotok ismertetései.

5. «*Természetes theologia*», másként theodicea nem más, mint a józan ésszel megszerzett, megalapozott istentan, a természetes vallás igazságainak szerves egysége. Vagyis azon vallástudomány, amely érveit csakis a józan észből meríti, a kinyilatkoztatást egyáltalán nem veszi figyelembe.

6. Az «*erkölcsbölcselet*», mely az erénynek csak természetes szépségét nézi vagyis vizsgálja, hogy mennyire felel meg az ember cselekedete a természetes renddel, mennyire van azzal harmóniában.

De nemcsak az ily művek jönnek kötelező cenzura alá, hanem általában véve mindazon iratok, melyekben a vallás és erkölcsösség különösen érdekelve van. Első sorban idetartoznak ama könyvek és iratok, melyekről névszerint is intézkedik a Constitutio, vagyis az új megjelenésekről (13.) szóló művek; új képek (15.); búcsúskönyvek, lapok (17.); általánosan jóváhagyott litániakon kívül minden más litánia (19.); ájtatossági könyvek (20); Szent-széktől elvetett könyvek kiadásai (31.); boldodoggá-, szenttéavatásról szóló művek (32.); egyes kongregációk döntéseinek gyűjteményei (33). Ezeken kívül idetartoznak még a természetjogról, szociálmusról stb. szóló mindazon művek, amelyek összefüggésben vannak vallási és erkölcsi kérdésekkel.

Nemcsak a könyveket veti cenzura alá e pont, hanem mindazon iratokat is, melyek vallásról és erkölsről különösen tárgyalnak. Tehát kötelező az előzetes cenzura folyóiratokra, szemlékre, lapokra, röpiratokra, stb.,

ha jelzett tárgyuak. Csak a kéziratok veendő ki, mert mint említettük is, ily módon nem szoktak művet nyilvánosságra hozni; ép úgy kivétnek kéziratgyanánt (instar manuscripti) kiadott nyomtatásban megjelent művek is, mert mint maga a név is jelzi, nem a nyilvános könyvpiac számára lett kibocsátva.¹

Mégis van különbség a könyvek és más kisebb terjedelmű művek között az előzetes cenzura kötelező voltát illetőleg is. (Hogy az olvasásnál, kiadásnál, megtartásnál van, azt láttuk.) Mig u. i. a könyvek előzetes jóváhagyást követelnek még abban az esetben is, ha csak érintik, tárgyalják a vallási vagy erkölcsi kérdéseket; addig a kisebb terjedelmű művek csak akkor, ha bennük «különösen» van érdekelve a vallás és erkölcsösség.

A jelzett irányú ujságok sincsenek kivéve az előzetes cenzura alól. Az azonban mégis igen terhes lenne, hogy megjelenés előtt minden számot beküldjenek az egyházmegyei hatóságokhoz, hanem vagy úgy oldják meg a kérdést, hogy egy szerkesztőt cenzori tiszttel bíz meg a püspök vagy pedig egyszersmindenkorra approbálja a lapot, midőn meg van győződve arról, hogy a lap szellemi vezetése, irányítása oly kezekben van letéve, hogy nincs ok félni, hogy hit vagy erkölcsellenes szellemben fognak működni.

Az összes hívek tartoznak magukat alávetni ezen rendeletnek, papok úgy mint a világiak, nem véve ki a szerzeteseket sem. Ha mégis ily jóváhagyás nélkül jelenének meg művek, olvasásuk ipso facto csak abban az esetben tilos, midőn oly fajtájúak, melyekre a Constitutio nemcsak azt írja elő, hogy előzetesen jóváhagyandók, hanem azt is, hogy jóváhagyás hiányában tilos az olvasásuk. (20 p).

42. «Világi papok az olyan könyveket se adják ki ordináriusuknak tudta és beleegyezése nélkül, melyek tisztán természetes tudományokat vagy művészeteket tárgyal-

¹ Noldin i. m. 735. l.

nak, hogy így az irántuk való engedelmességnek tanubizonyságát adják.

Ugyanőnekik meg van tiltva, hogy ordinariusuknak előzetes engedélye nélkül ujságoknak vagy folyóiratoknak szerkesztését vállalják el.»

E pont egy állító és egy tiltó parancsot foglal magában s miként az előbbi, úgy ez is nemcsak a könyvekről, hanem ujságokról és folyóiratokról is intézkedik. Az egésznek célja pedig nem más, mint őrködni a világi papságon, hogy akármily tárgyú művel esetleg botrányt ne okozzon.

Mit is ír elő e pont? Nem azt, hogy a papok minden könyvet, akármely tudományágról tárgyal is az, kötelesek approbáció végett az ordináriusnak bemutatni, hogy azt ép úgy megvizsgáltassák, mint a már említett könyveket. Ezt nem követeli, nem is fejezi ki a szöveg. Csak be kell mutatniok vagy egyszerűen jelentést kell tenniök az új munkáról, hogy egyrészt a papoktól a püspök tudta nélkül egyetlen mű se jelenjék meg, másrészt pedig, ha a püspök esetleg nem találná megfelelőnek a tárgyat, megjelenés helyét, idejét stb., tiltakozhassék annak kiadása ellen. — Kikeket kötelez e pont? A világi papokat, ez azonban nem jelenti, hogy egyes kongregációk papi tagjai ki volnának véve eme parancs alól. Mégis úgy találjuk, hogy csak a rendi előjáróknak hozzák tudomásul a nem vallásos tárgyú könyveik kiadását, de ezt csakis a püspökök hallgatag beleegyezésével teszik.¹

A könyveken kívül ujságok és folyóiratokról is intézkedik ez a pont, amennyiben azok szerkesztői világi papok lennének. Hogy pap minden megválogatás, ellenőrzés nélkül ne lehessen szerkesztő, azért mindenkinek, ki ily hivatalt vállal, szigorú kötelessége ordináriusa engedélyét kérni.

Ujságok vagy folyóiratok szerkesztésének vállalása van megtiltva engedély nélkül vagyis az, hogy valaki

¹ V. ö. Vermeersch i. m. 145. l.

szerkesztő legyen. Tehát egyáltalán nincs előírva, hogy egyes cikkíró pap a püspöktől engedélyt kérjen cikkének közlésére, mert ez még nem szerkesztés. Mindazonáltal, ha valaki több oly cikksorozatot közöl, mely nem felel meg az egyház szellemének, az illetőt a püspök jogosan eltilthatja a további irodalmi működéstől.

A valódi szerzetesek jog szerint, a kongregációk tagjai pedig hallgatólag beleegyezés folytán csak illetékes rendi előljárójuk engedélyét kötelesek megnyerni, hogy szerkesztők lehessenek.

IV. FEJEZET.

A könyvnyomtatókról és kiadókról.

43. «Egyetlen olyan könyvet, mely egyházi cenzura alá esik, nem szabad kinyomtatni anélkül, hogy elején mind a szerzőnek, mind a kiadónak teljes nevét ne hozná és azonfelül a nyomtatás és kiadás helyét és évét. Ha pedig valamely különös esetben fontos okokból tanácsosnak látszanék, hogy a szerző neve titokban maradjon, erre ordinárius adhat engedélyt.»

Az egyház azt akarja elérni e ponttal, hogy előljáróit senki félre ne vezesse, hogy azok a könyvek, melyek cenzura alá esnek, teljesen ellenőrizhetők legyenek.

Csakis könyvekről van szó, tehát nem tartoznak ide sem kisebb-nagyobb füzetek, sem újságok, lapok, még folyóiratok sem. Továbbá csakis oly könyvekről, melyek egyházi cenzura alá esnek, tehát más könyvek minden jelzés nélkül megjelenhetnek

Mit kell feltüntetnie a könyvnek? A szerzőnek és a kiadónak teljes nevét (vezeték-, keresztnév, ha több egyforma nevű van, megkülönböztető nevet), továbbá annak a helynek nevét, ahol kinyomtatták és kiadták, nemkülönben annak az évét (nem pontos időt, vagyis nem hónap és nap szerint). Ha ott adják ki a könyvet, ahol nyomtatták, elégséges a hely nevét kiírni, ép így az évet, ha

a nyomtatás és kiadás ugyanaz évben történt. Mindenesetre fel kell tüntetni a szerző nevét, ha ugyanazon nyelven jelenik meg a könyv, aminőn ő írta, vagy ha saját maga több nyelven írta meg.

Ha fordításról van szó, mindegy, akár az eredeti író, akár a fordítót vesszük szerzőnek s ennek nevét tüntetik fel.

Kit értünk kiadó alatt? Gyakran s különösen azt értették, aki a nyomtatási költségeket fedezte. (Innen valószínűs mecénások a régi kiadók.) De manapság s tulajdonképpen azt kell kiadónak mondanunk, aki nyilvánosságra, piacra hozza a könyvet. Ez lehet akár maga a szerző, még inkább a könyvnyomtató és ezesetben egész más a szerző, mint a kiadó s külön-külön kell kinyomtatni mindkettő nevét. Ha a nyomdatulajdonos nem kiadó, semmi szükség, hogy a nevét kitegyék.

Nem szereti az egyház, hogy valamely könyv névtelenül, vagy más álnéven jelenjék meg, azért általában mindig tiltotta és tiltja manapság is. Általában, mondom, mert előfordulhat oly eset is, mikor tanácsosabb a szerző nevének elhallgatása. Ez azonban csakis a szerző nevének elhallgatására vonatkozik és hogy megengedett legyen, a püspök jóváhagyása szükséges hozzá, kinek területén a könyv megjelenik. Ha megengedi a püspök, hogy a szerző nevét eltitkolja, még inkább megengedheti, hogy más — írói — nevet vegyen fel, mindkettőt természetesen csakis megfelelő ok fennforgása esetén.

44. «A könyvnyomtatók és kiadók vegyék tudomásul, hogy egy már jóváhagyott munka újabb kiadásának új jóváhagyásra van szüksége és hogy az eredeti kiadásnak jóváhagyása nem elégséges más nyelvre való fordítás számára.»

Arról szól e pont, hogy mit kell tenni jóváhagyott könyv újabb kiadásainál és más nyelvre való átültetésénél. Mindkét esetben újra bírálat alá kell vetni a könyvet s jóváhagyást kell kérni.

Mert azok a körülmények, amelyek megengedhető-

nek, kiadhatónak tartották az első vagy előbbi kiadást, igen sokat változhatnak, úgy, hogy ami azelőtt még néhány évvel nem volt veszélyes, lehet, hogy ma már nagy lelki károkat okozna. Továbbá csakis így szerezhet magának bizonyosságot a püspök arról, hogy teljesen egyezik a két kiadás.

Ha az erkölcsi beszámítást nézzük, azt kell mondanunk, hogy a botrányt, vagy a törvény határozott megvetését (*contemptus legis formalis*) kivéve nem halálos bűn már approbált művet újabb jóváhagyás nélkül kiadni, ha az új kiadás lényegileg nem változott.¹

A fordításokra is ugyanaz áll. Tehát ha valaki valamely approbált művet lefordít, hogy azt kiadhassa püspöki engedélyre van szüksége. Az ok világos. Megjegyzendő azonban, hogy a folyóiratokban közölt cikkekből különnyomatot minden jóváhagyás nélkül lehet készíteni, amint ezt 1898. máj. 19—23. az index-kongregáció kimondotta. Hogy miért rendelkezik ez a pont a könyvnyomtatókról és könyvkiadókról, megmagyarázza az a tény, hogy a könyv maga minden joggal a kiadókra szokott átszállni s így később csakis ezek lesznek felelősségre vonhatók.

45. «Az apostoli Szentszéktől elítélt könyvek mindenütt tiltottak és bármely fordításban.»

Az apostoli Szentszéktől származó tilalom általánosságát jelenti ki e pont. Az ugyanis nincs határhoz kötve, amely művet a Szentszék eltilt, el van tiltva nemcsak abban az egyházmegyében vagy országban, hol a szerző él vagy könyve napvilágot látott, hanem minden egyes területen. Még azon a helyeken is, melyek a Propaganda Fide alá tartoznak. És pedig az általános tilalom nemcsak az eredeti példányt érinti, hanem annak bármely nyelvre való átültetését. Ebben a pontban tehát éles ellentét van kifejezve a Szentszék és a püspökök eltiltása között.

46. «A könyvkereskedők, különösen a katolikusok, az olyan könyveket, melyek kifejezetten erkölcstelen dol-

¹ V. ö. Vermeersch Ő m 148.

gokat tárgyalnak, se el ne adják, se kölcsön ne adják, se raktáron ne tartsák; a többi tiltott könyvekkel pedig ne kereskedjenek anélkül, hogy ordináriusuk útján az indexkongregációtól engedélyt ne szereztek volna, s akkor is csak olyanoknak adják el, akiről ésszerűen feltételezhetik, hogy jogosan kérnek ilyen könyvet.»

Említettük az inkvizitorok felhatalmazását és kötelességét, amely szerint a könyvkereskedőket ellenőrizniök kellett. (v. ö. trienti X reg.) E pont is hasonló dolgokról intézkedik, de már számolva a változott körülményekkel, teljesen másként. Nézzük csak, kikről s mit intézkedik e pont? A könyvkereskedőkről általában (*quicumque librorum venditores*), akik alatt mindazokat kell értenünk, akik könyvárusítással foglalkoznak. Nem számít semmit, hogy mikor, hol, mily áron hozzák forgalomba a könyveket, akár üzletekben, akár vonaton, hajón, akár mindennap, akár csak bizonyos napokon árusítják is azt. A katolikus könyvkereskedőket különösen, főleg érinti e parancs. (*praecipue, qui catholico nomine gloriantur*). A katolikus cégek ugyanis kiváltképen a katolikus ügy előmozdítása végett keletkeztek, elvárhatja hát tőlük az egyház, hogy ne árusítsanak legalább engedély nélkül tiltott könyveket.

Ami a könyveket illeti, azoknak 2 csoportját különbözteti meg a konstitucio e pontja: *a)* azokat a könyveket, melyek kifejezetten erkölcstelenek (*libros de obscoenis ex professo tractantes*.) Ezekről azt rendeli, hogy ily könyveket nemcsak kölcsön nem szabad adni, hanem, hogy raktáron se tartsák (*neque commodent, neque retineant*.) Azok az obszcén, de klaszikus művek, amelyek csak egyes embereknek vannak megengedve, mert őket elfoglaltságuk kimentí, (10.) *Noldin* szerint minden megszorítás nélkül tarthatók és árusíthatók (*etiam licite venduntur*) de csak azok részére, kiknek joguk van olvasásukra.¹ Annyit azonban nem enged meg a jelen pont, hogy az ily műveket raktáron tartsák, hanem szükség esetén rendeljék meg.

b) A második csoportba tartoznak azok a könyvek, melyek nem bevallottan obszcén tárgyuk miatt lettek eltiltva. Ezekre nézve két rendelkezést foglal magában e pont. 1. Ne árusítsák, ne kereskedjenek velük. Tehát tiltva van minden oly cselekedet, amely arra irányul, hogy a tiltott könyvek akármely ellenérték fejében mások kezébe jussanak. Így a raktáron tartott könyvek jegyzékébe felvenni, ügynökök által ajánlani stb mind az elárusítás fogalmához tartozik. Még a püspöktől névszerint eltiltott könyvet sem szabad árusítani.

2. Még pedig nem szabad árusítani anélkül hogy az ordináriusok útján az index-kongregációtól engedélyt ne szereztek volna. Több eset fordulhat elő, midőn valakinek hirtelen szüksége volna valamely eltiltott könyvre s esetleg nagy kárral járna, ha nem tudná gyorsan megkapni. Hogy ily esetekben még se legyen teljesen megfosztva az ember a tiltott könyvektől, de meg különben is, hogy akinek facultása van azok olvasására és megtartására, azt meg is szerezhesse, a konstitúció e második csoportba tartozó könyvek árusítására engedélyt biztosít. Nevezetesen a könyvkereskedők saját ordináriusok útján folyamodhatnak Rómába a index-kongregációhoz, hogy eme könyveket árusíthassák. Ezt az engedélyt az ordinárius kedvező felterjesztése esetén meg is kapják. A püspöktől eltiltott könyv árusítására nem az index kongregációtól, hanem az illetékes püspöktől kell engedélyt kérni.

Csakhogy a megkapott engedéllyel sem szabad ám akárhogy élni. A törvény ugyanis elrendeli, hogy a kereskedők ne minden megváltás, körültekintés nélkül adják el a könyvet, hanem csak olyanoknak, kikről észszerűen feltételezhetik, hogy jogosan kérnek ilyen könyvet. Nincs szükség semmi bizonyítgatásra, engedély felmutatásra, állás igazolására stb., hanem elegendő és annyit ír elő az egyház, hogy a kereskedőkben meglegyen az észszerű meggyőződés, hogy van a vásárlónak megfelelő oka a könyv olvasására. Ezt pedig elég könnyen megszereshetik, mert tudhatják ennek, vagy annak a kép-

zetségét, állását, korát s ezekből következtethetnek, hogy vajjon megvan-e a megfelelő ok.

V. FEJEZET.

A büntetésekről, melyek az általános szabályok megszegőire ki vannak szabva.

47. «Mindenki, aki az apostoli Szentszék engedélye nélkül tudva olvassa a hithagyóknak és eretnekeknek az eretnekséget védelmező könyveit, vagy bármely szerzőnek olyan könyveit, melyek apostoli levél által névszerint tiltvák, vagy aki az ilyen könyveket megtartja, kinyomtatja vagy bármiképp védelmezi, ép ez által a római pápának különösen fentartott kiközösítést vonja maga után.»

Az egyház parancsa tudvalevőleg lelkiismeretben, bűn terhe alatt kötelez, ha tehát valaki azt megszegi, Isten előtt is felelős tettéért. Hogy a Constitutio minden rendelkezése szintén parancs, megmondottuk, midőn annak kötelező erejéről beszéltünk. Az egyház azonban nem elégedett meg a pusztán lelkiismeretben való obligálással, hanem azonkívül még egyházi büntetést is szab tilalmai megszegőire. Három büntetést szab az egyház a könyvtilalom és könyvcenzura megszegőire. Az elsőt a jelen pont tartalmazza. Nem új dologgal találkozunk. Már 1524-ben VI. Adorján pápa hasonló rendeletet vett be az „*In coena Domini*“ bullában az I. §: «ac eorundem (haereticorum ac apostatarum) libros haeresim continentes vel de religione tractantes sine auctoritate Nostra et Sedis Apostolicae scienter legentes aut imprimentes seu quomodo libet defendentes ex quavis causa publice vel occulte, quovis ingenio vel colore» . . . ezt azután III. Pál, XIII. Gergely, V. Pál is jóváhagyták.¹

Tudvalevőleg nem egyszer tiltottak el pápák kiközösítés terhe alatt könyveket (pl. X. Leó Luther műveit,

¹ V. ö. Hollweck i. m. 26.

ugyanó az előzetes cenzurát is ily szigorú büntetés alatt tette kötelezővé.) Már VI. Adorján pápa ismertetett szövege is sokban hasonlít a mai rendelkezéshez, de az még sokkal szigorubb s csak az eretnekek és hitehagyókról szól, illetve azoktól származó könyvekről.

Nemcsak tárgyában, hanem magát a szöveget nézve sem új ezen rendelet. Ugyanis szóról-szóra bennfoglaltatik IX. Pius «Apostolicae Sedis» konstitutióban (1869. okt. 12.): «Itaque . . . Omnes et singulos scienter legentes sine Auctoritate Sedis Apostolicae libros eorundem apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, nec non libros cujusvis auctoris per Apostolicas litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes.»

Nézzük már most tüzetesebben az *a*) pontban foglaltakat. E büntetés két fajtájú könyvek olvasóira, megtartóira stb. vonatkozik.

I. Az első csoportba tartoznak a hithagyóknak és eretnekeknek eretnekséget védő könyvei. Szükséges tehát, hogy *a*) valóban könyv (liber) legyen, tehát nem tartozik ide könyvecske, füzet, lap stb. *b*) hogy a könyv szerzője vagy hithagyó vagy eretnek legyen, *c*) hogy védelmezze az eretnekséget. Hogy ki a hithagyó, eretnek, mint jelent védelmezni, megmondottuk az általános fogalmak kifejtésénél. Ha ezen három feltétel bármelyike is hiányzik, nem esik kiközösítésbe senki sem. Sem az, ki eretnekséget védő eretnek szerzőtől való füzetet olvas, sem az, ki eretnekséget védő, de kath. szerzőjű könyvet olvas, sem az, ki az eretnek vagy hithagyó szerzőtől való könyvet olvas, amelyben a szerző nem védelmezi az eretnekséget, hanem csak pl. tárgyalja, fejtegeti. Viszont az sem kívántatik meg, hogy az egész könyv vagy annak nagyobb része vallásról — ex professo de religione tractans — legyen, lehet az bármily tartalmú, akár történelem, akár bölcsélet, természettan stb. csak abban védelmére keljen az eretnekségnek.

Mindhárom körülményt határozottan tudnia kell az olvasónak stb., mert 1. bünt csak tudva lehet elkövetni,

már pedig anélkül nincs kiközösítés; 2. tudni kell még azt is, hogy a szabály megszegése ilyen egyházi büntetéssel jár; 3. a szövegben az van, aki tudva olvassa vagyis igen valószínű hogy még az úgynevezett ignorantia affectata is kiment az exkommunikáció alól. (Ignorantia affectata = tettetett tudatlanság, midőn valaki könnyen tudhatná a valót, ha akarná, de ő maga szereti, keresi a tudatlanságot, a parancs meg nem ismerését, hogy annál könnyebben vétkezessen.) Nem esik tehát kiközösítésbe, aki nem tudja, hogy a könyv szerzője eretnek, hogy a könyv eretnekséget véd. Azt, hogy a szerző milyen vallású, rendszeren elárúlja vagy a név, ha közismert aposztata vagy eretnek; vagy a könyv tartalma, iránya, amely utóbbi esetben maga a mű lesz bizonyíték a szerző vallása mellett.

II. A második csoportba tartoznak bármely vallású, hitű szerzőnek olyan művei — könyvei — melyek apostoli levél által névszerint vannak eltíltva. Három dolgot kell itt okvetlen figyelembe venni, mert ezek elengedhetetlen követelményei, hogy valaki kiközösítésbe essék. *a) Apostoli levél*“ által legyen eltíltva az a bizonyos könyv. Vagyis maga a pápa tiltsa el a könyvet akármely formájú iratban, bulla, breve, encyklika, konstitutio, dekrétum stb. Tehát nem elég, hogy az Inquisitio vagy Index-Congregatio adja ki a tilalmat, hanem annak egyenesen a pápától kell származnia. Megkivántatik továbbá, hogy *b) «névszerint»* legyen eltíltva. Azt jelenti ez hogy, a *könyvet* a maga nevének címén jelezze a pápai levél. Nem szükséges azonban, hogy a szerző nevét is kitegye a pápai levél — egyedi megjelölés (disignatio singularis). De korántsem elégséges, hogy ily kifejezéssel éljen az irat: minden művét, összes könyveit, mert ez esetben nem névszerint történik az eltíltás. *c) Végül* szükséges, hogy ne egyszerűen, hanem a pápának különös módon fentartott kiközösítés büntetése alatt legyen a könyv eltíltva. Célja ugyanis az eredeti, IX. Pius-tól származó eltíltásnak az volt, hogy enyhítse az egyházi büntetéseket, különösen pedig a kiközösítéseket. Már most nem tételezhető fel, hogy ő ily szigorú büntetést ál-

lapítson meg arra az esetre is, mikor a büntetést nem lehet előre látni. Különösen pedig, hogy ennyire megnagyobbitsa a büntetések, holott elődeinél állandó szokásban még sem volt könyvtilalom megszegése kiközösítéssel sújtva. Ugy, hogy ha e feltételt nem tennők oda, az következék, hogy minden, még a régebbi pápáktól névszerint eltiltott könyv olvasása stb. is kiközösítéssel van sújtva, holott azért régebben ily súlyos büntetés általában nem járt. Habár csak az elmúlt, tehát a régebben — legalább is a jelen Constitutio előtt — megjelent könyvekről tesz határozott említést a jelen pont, mégis ez áll a jövőben eltiltandó könyvekről is.¹

Az nem jön egyáltalán számításba, hogy a könyv szerzője milyen vallásu.

Nem kell azt gondolni, hogy sok ily módon eltiltott könyv van. Korántsem! A 18. századból van 82, a 19. sz. pedig csak 3.! Tehát nem nagy a valószínűség, hogy valaki ily könyv olvasása miatt esik kiközösítésbe.

Kik esnek hát a pápának különösen fenntartott kiközösítésbe ezek szerint? Azok, akik a jelzett könyveket olvassák, megtartják, kinyomatják és védelmezik a Szent-szék engedélye nélkül. Az egyes cselekedetokról olvasás, megtartás stb már volt szó, itt csak azt jegyezzük meg, hogy a jelen pontnál a kinyomatók (imprimentes) közé csak a kiadót és könyvnyomdászt kell számítani.²

48. «Aki az ordinárius engedélye nélkül a Szentírásnak könyveit vagy hozzájuk való jegyzeteket vagy magyarázatokat kinyomatja vagy másokkal kinyomattatja ez által a senkinek fönn nem tartott kiközösítést vonja magára.»

Ez sem új büntetés. A trienti zsinat megtiltotta a 4. ülésében, midőn a Szentírás kiadásáról és használatáról tárgyalt, a Szenírás kiadásait, ha nincs meg az egyházi előljáró engedélye. Különösen a névtelen kiadásokról

¹ Vermeersch i. m. 154. l.

² Hollweck i. m. 48. Vermeersch i. m. 155.

intézkedik szigorúan. Később az «Apostolicae Sedis»-be is felvételre e végzés: «Qui libros de rebus sacris tractantes sine ordinarii approbatione imprimunt vel imprimi faciunt.» És pedig ugyanazon büntetés alatt, minőt a jelen pont kiszab. A mostani szöveg teljesen határozottá teszi az egyház álláspontját. Kik esnek kiközösítésbe? 1. Azok, akik a Szentírásnak könyveit kinyomatják (imprimunt) Tehát csakis a Szentírásról, annak könyveiről jegyzeteiről stb. van szó. Büntetés éri a nyomdatulajdonost; a kiadót és szerzőt, ha kinyomatás végett maguk adják át a művet. Ha ellenben a fordító egyszerűen eladja kéziratát, nem esik kiközösítésbe.¹ 2. Kiközösítésbe esik az, aki mással nyomattatja ki, aki mást bíz meg a Szentírásnak vagy jegyzeteinek kinyomatásával. Pl. a kiadó, ha egyáltalán külön áll, a nyomdával nincs kapcsolatban. Az ílyfajta könyvek kiadásához feltételezve a népnyelvű kiadásoknál az előírt magyarázatokat, a püspök jóváhagyása szükséges; és annak engedélye. Ha valamely igazi szerzetes adna ki ily könyveket, kinek két engedélyre van szüksége, püspöki és szerzetesfőnöki engedélyre; ha ez utóbbit nem szerezte is meg, nem esik kiközösítésbe, ha az előbbit nélkülözi, úgy igenis.

Az engedélynyerés a fő, ha azt nem is írásban nyerte valaki, vagy nem is tünteti fel, mentes a kiközösítéstől. — Az ily engedély nélkül kiadott szentírási könyvek olvasása vétkes cselekmény, de nem jár cenzúrával (5--8. p.)

49. «Aki az ezen általános szabályokban elrendelt határozatok közül mást szeg meg, bűnösségének mérve szerint a püspöktől komolyan megintessék; és ha célszerűnek mutatkozik, kánoni büntetésekkel is megfenyítettessék.»

Az utolsó pont a püspökök figyelmét ismét felhívja arra, hogy a törvény rendelkezéseinek érvényt szerezzenek, ha kell büntetésekkel is. Ha valaki nem tartja be a

¹ Vermeersch i. m. 157. l.

konstitucio rendelkezéseit, a püspöknek kötelessége határozottan, komolyan figyelmeztetni, hogy azok megszegésétől óvakodják. Abban az esetben pedig, ha minden intelem eredménytelen maradna, a püspöknek joga és kötelessége az egyházjogtól neki adott büntetésekkel is megőrti a makacsságot.

A büntetések a jelen konstitució megszegőit sújtják, mert ott e kitétel: «aki ezen általános szabályokban elrendelt határozatok közül mást szeg meg.» Ez azonban korántsem jelenti, hogy a specialis szabályok, rendeletek, dekretumok, stb. megszegőit nem lehet egyházi fenyítéssel illetni. Sőt! Hisz minden eltiltott könyv egyuttal büntetés alatt van eltiltva: «sub poenis in Indice librorum vetitorum indictis.»¹

Végeredményképen a püspök mint minden köztörvénynek, úgy ennek is legfőbb ellenőrzője egyházmegyéjében.

14. §. Az „*Offic. ac muner.*“ bulla jogszabályainak áttekinthető összefoglalása.

Hogy valamelyes átnézetet adjunk az egész konstitucióról, a pontokat könnyebb megértés végett csoportosítjuk. Három nagy fejezetről van szó. 1. A könyvtilalomról. 2. A könyvbírálatról. 3. A büntető határozatokról. E három pont szerint csoportosítjuk a konstitucio rendelkezéseit.

I. A könyvtilalomról.

Azok a könyvek, amelyek mindenkinek egyaránt tiltva vannak. 1. Az 1600 előtt kárhoztatott könyvek hacsak az új konstitució meg nem engedi őket. (I.) 2. Oly eretnek, apostata vagy bármely szerzőjű könyvek, melyek eretnokséget, szakadást védelmeznek s a vallás alapját támadják

¹ V. ö. Vermeersch i. m. 157.

(II.) 3. Erkölcstelen, szemérmetlen könyvek, melyek természetüknél fogva ilyenek (IX.). 4. Oly könyvek, melyek Szűz Máriát, szenteket, egyházat, szentségeket, Szentszék-
ket gyalázzák, nemkülönben melyek a Szentírás sugalmazott voltát tagadják, támadják, vagy annak körét nagyon megszorítják, ép úgy azon könyvek, melyek az egyházi hierarchiát, a papi vagy szerzetes rendet mint ilyent támadják (XI.). 5. Azok a könyvek, melyek babonát, jövendőlést stb. dolgokat tárgyalnak, ajánlanak (XII.). 6. Oly könyvek, melyek párbajt, öngyilkosságot, szabadelválást megengedettnek bizonyítják, melyek a szabadkőműves és ahhoz hasonló társulatokat hasznosaknak állítják, s melyek a Szentszéktől kárhoztatott tanokat, tévedéseket védelmezik (XIV.).

Oly könyvek, melyek csak bizonyos esetben tiltottak.

1. Ha nincsenek jóváhagyva tilosak: *a)* Némely nemkatholikusok oly könyvei, melyek bevallottan vallásról tárgyalnak, hacsak nem bizonyos, hogy valamely kath. hitellenes dolgokat nem tárgyalnak s tartalmazznak. (III.) *b)* Szentírásnak népnyelvű kiadásai, ha a Szentszék, illetve püspök jóváhagyása nélkül jelennek meg. (VII.) *c)* Azok a könyvek és iratok, melyek új csodás, természetfeletti jelenségeket adnak elő s új ájtatosságokat hoznak be. (XIII.) *d)* Azok a könyvek, könyvecskék, melyek gyakorlati ájtatosságra akarnak vezetni másokat és a szent élet előmozdítása céljuk (XX.) *e)* Liturgikus könyvek oly kiadásai, amelyek eltérnek az eredetitől. (XVIII.)

2. *Bizonyos személyeknek bizonyos feltételek mellett meg vannak engedve:* 1. Szentírásnak eredeti kiadásai, régebbi kath. szerzőjű fordításainak u. o. kiadásai, melyeket nemkatholikusok adnak ki. (V.) 2. Szentírásnak másnyelvű fordításai — de nem a nép nyelvén — ha nemkatholikus adja ki. Az 1. esetben, ha úgy a bevezetésben mint a jegyzetekben nincs kath. hitellenes dolog. (VI.) 3. Szentírásnak bármely nyelvű nemkatholikus kiadásai. (VIII.) Mindhárom azonban csak bibliikummal vagy teológiával foglalkozó egyéneknek. 4. Klasszikusok ex professo

obszcén tartalmú könyvei, ha a nyelv szépsége végett olvassák, de csak azoknak, kiknek hivatásbeli állásuk ezt szükségessé teszi. (X). Nemcsak könyvek, hanem másfajájú művek, füzetek, lapok stb. is el vannak tiltva: *a*) Ujságok, lapok, folyóiratok, melyek a vallást és erkölcsösséget tervszerűen támadják (XXI.) *b*) Ilyen lapokba katolikusoknak, különösen papoknak dolgozni nem szabad (XXII.) *c*) Oly képek, amelyek az egyház szokásától eltérnek; ujakat pedig engedély nélkül kiadni nem szabad. (XV.) *d*) Nem autentikus búcsúk kiadása tilos, a kiadotakat el kell kobozni. (XVI.) *e*) Ilyen búcsúgyűjteményeket az illetékes egyházi hatóság engedélye nélkül kiadni tilos. (XVII.)

Előzetes cenzura alá vannak vetve: 1. Általában mindama művek, melyek különösen érintik a hitet vagy erkölcsöt. (XLI.) 2. Azok a könyvek, amelyek a már approbált művek újabb kiadásai és fordításai (XLIV.) Ami pedig részletesen illeti a kérdést, ezek esnek előzetes cenzura alá: *a*) Szentírás fordításai népnyelvre. (VII.) *b*) Új megjelenésekről, csodákról szóló művek. (XIII.) *c*) Új képek. (XV.) *d*) Búcsús könyvek, lapok, gyűjtemények. (XVII.) *e*) Minden újabb litánia (XIX.) *f*) Ájtatósági könyvek s könyvecskék. (XX.) *g*) Szentszéktől eltiltott könyvek új kiadásai. (XXXI.) *h*) Szentté- és boldoggáavatási iratok kiadásai (XXXIII.) és *i*) Egyes kongregációk határozatainak gyűjteményei (XXXIII).

II. 1. A *könyvek előzetes jóváhagyása* vagy a Szent-székhöz vagy az ordináriushoz tartozik. (XXXV.) 2. A jóváhagyás ingyen adandó s feltűnő helyen feltüntetendő (XL.) 3. Anonym könyv csak a püspök különös engedélye alapján adható ki (XLIII)

Különös, nem mindenkit érintő rendelkezések: A) világi papok még természetes tárgyú könyvet se adjanak ki a püspök tudta nélkül, annak engedélye nélkül lapszerkesztők nem lehetnek. (XLII).

B) Szerzetesek nemcsak a püspöktől, de előjáróiktól is kötelesek engedélyt kérni könyvek kiadására (XXXVI).

C) Elárusítók sem nem adhatnak, sem raktáron nem tarthatnak ex professo obscén műveket, másfajtájú eltiltott könyvet pedig csak az index-kongregáció engedélyével (XLVI).

D) Rossz könyvek feljelentésére kötelesek: 1. Minden hívő, különösen nunciások, apostoli delegatusok, ordináriusok és kath. egyetemek rektorai. (XXVII.) Nemcsak a címet kell közölni, hanem lehetőleg az okot is, amiért a könyv eltiltandó volna. (XXVIII.)

III. *Büntetések.* 1. Eretnekek, hithagyók eretnekséget védő vagy Szentszéktől névszerint kiközösítés terhe alatt eltiltott könyvek olvasói stb. ha nincs hozzá engedélyük a római pápának specialiter fenntartott kiközösítésbe esnek. (XLVII.) 2. Akik Szentírást vagy arról szóló jegyzeteket püspöki engedély nélkül adnak ki, senkinek fenntartott kiközösítésbe esnek. (XLVIII.) 3. Más bűnösökkel szemben a püspök belátása szerint jár el. (XLIX.)

Tiltott könyvek olvasására felhatalmazást adhatnak: 1. Kongregációk (offic. index, Propag. Fide,) Rómában a Magister S Pal. (XXIV.) 2. Ordináriusok sürgős esetekben s csak egyes könyvekre. (XXIII. és XXIV.) 3. De ezek csak megválogatva, nagy körültekintéssel tehetik azt (XXV.)

Aki engedélyt nyert, vigyázni köteles, hogy a tiltott könyv avatatlanok kezébe ne jusson. (XXVI.)

Ezzel végére értünk volna az «Offic. ac munerum» konstitucio fejtegetésének. Láttuk a nagy pápa, XIII. Leo nagyszerű rendelkezéseit, melyek egységes mederbe tereltek az egyház törvényeit, melyek a könyvtilalmat és könyvcenzurát szabályozták.

Ezzel azonban még nem értünk értekezésünk végéhez. Tárgyalásunk folyamán ugyanis többször szó esett az index reguláiról, tudjuk, hogy XIII. Leo megigérte az új index kiadását, azt valóban be is váltotta. Mindezekről még okvetlenül szólnunk kell, nemkülönben X. Pius pápa engedmény idevágó rendelkezéséről.

15. §. *A trienti 10 index-regula után közzétett újabb index-szabályok.*

Láttuk már tüzetesebben, hogy miként szabályozta XIV. Benedek az index kongregáció eljárását. Most nem erről beszélünk, hanem azokról a rendelkezésekről, amelyek a Szentszék által — annak közege az index-kongregáció által kiadott indexekben foglaltak helyet. Az új indexben ezek már nincsenek meg, helyettesítik őket az «*Offic. ac munerum decreta generalia*»-i, de a még 1892. indexben is benne foglaltattak.

Céljuk ezeknek a szabályoknak az volt, ami a régi 10 index-regulának volt, hogy t. i. adjanak útmutatást arra nézve, hogy általában mely könyvek olvasása tilos stb, mert lehetetlenség volt minden rossz könyvet felvenni az indexbe. «*Cum non omnes libri; qui vi Constitutionum Apostolicarum aut decretorum Congregationum S. Officii et Indicis prohibiti sunt, singillatim describi in Indice propter eorum ingentem numerum possint, necessarium est hujusmodi libros ad certa quaedam capita revocare, ac per materias, de quibus agunt, eorum veluti Indicem conficere, ut si quod circa librum aliquem in Indice non descriptum aut regulis ejusdem Indicis non comprehensum, exoritur dubium, intelligi possit utrum inter libros prohibitos sit computandus.*»[†]

Minthogy manapság nem jelennek már meg ezek a regulák, hisz ott van az új constitucio, azért csak röviden fogunk ezekkel végezni. Az index 4 nagy csoportba sorozza azokat a könyveket és műveket, amelyekről intézkedik.

I. *Eretnekekről* írott vagy kiadott könyvek, akár azokra, akár a hitetlenekre tartoznak, vonatkoznak, tilosak. (*Libri a Haereticis Scripti vel editi aut ad eos sive ad Infideles pertinentes prohibiti.*) Ebbe a csoportba 11 féle könyv van beosztva, aminők: agendák, apologiák, szent-

† XXX. l. Index librorum MDCCCXCII.

íráskiadások, ezeknek verses kiadásai, kalendáriumok, martyrologiumok, káték, vitatkozások, konferenciák leírásai, hitvallások, némely szerzők szótárai, lexikonjai, a mohamedám szertartáskönyvek.

II. *Másfajtájú tiltott könyvek.* (Libri certorum argumentorum prohibiti.) Az ide tartozó műveket 14 pontban sorolja fel az index. Ezek közül különös említést érdemelnek azok, amelyek a kegyelemről tárgyalnak és nincsenek jóváhagyva, továbbá azok, amely 1617 után a Bold. Szűz szeplőtelen fogantatása ellen irattak, Janzen művének — Augustinus védelmére kelő bármely mű — még kézirat is (tam impressae, quam manus criptae), párbajt védő iratok, egyházi javak ellen szóló könyvek, továbbá azok, amelyek babonáságról, sorsvetésről, jövendőlésről ajánlólag szólnak stb.

III. *Tiltott képek és búcsúk.* (Imagines at indulgentiae prohibita) 12 pontot tartalmaz e rész, amely tiltottnak mondja az oly képeket, melyek nem kanonizált boldogoknak vagy szenteknek feje köré aureolat (dícsényöv) festenek; egyház szokásaitól el eltérő Jézust, Máriát, apostolokat stb ábrázoló képek; oly képek, melyeken a Krisztus különösen valamely rend számára van mintegy lefoglalva. Tiltott minden búcsú, amelyet rózsafűzérekre, keresztekre, képekre 1597 előtt engedélyeztek, nemkülönben több speciális búcsú stb.

IV. *Némely szent szertartásokhoz tartozó művek, amelyek tiltva vannak.* (Quaedam ad sacros Ritus spectantia, quae prohibita sunt). 8 pont tartozik ide. Tiltottak az áldások, hacsak nem a ritus-kongregáció hagyta jóvá őket, ördögüzések, litániák, missalék. Sz. Mária officiumai, azok a kínai ritusokról vitatkozó művek, amelyek 1710 okt. 1 után jelentek meg, a római rituale toldalékai, új rózsafűzerek, ha nem az illetékes egyházi hatóság engedélyével jelennek meg, illetve amennyiben nem előírásosak.

16. §. *A legújabb Index.*

Tárgyalásunk folyamán többször megemlékeztünk arról, hogy XIII. Leó nemcsak az egész könyvtilalmat és könyvcenzurát reformálta, hanem a régi Index helyébe új, teljesen modern Indexet akart kiadni. Azért meghagyta az Index-kongregációnak, hogy dolgozza át a régi Indexet, tegye ezt gyakorlatibbá s különösen rövidebbé. Hogy szükség volt erre, mindenki előtt ismeretes volt. Azok az indexek, amelyek 100–200 esztendősz regulákon, felfogáson alapultak, aligha voltak megfelelők a mai kornak, különösen pedig azért, mert nagyon sok könyv volt bennük felsorolva, amely könyvek igen tekintélyes része elvesztette már ártalmas jellegét.

A pápa megbízásának meg is felelt az Index-kongregáció, úgy, hogy már 1900 szept. 17-én XIII. Leó nyilvánosságra is bocsájtotta «*Romani Pontifices*» brevéjé. vel. Cime: «*Index librorum prohibitorum, Ssmi D. N. Leonis XIII. jussu et auctoritate recognitus et editus. Praemittuntur Constitutiones Apostolicae de examine et prohibitione librorum.*»

Ujra kiadták 1901, 1904. legújabban 1911-ben, amely legújabb kiadás képezi alapját a most mondandóknak.

Az Index XIII. Leó brévéjével kezdődik. A pápa röviden visszaidézi mindazokat a mozzanatokat, intézkedéseket, melyek az index terén őt megelőzték. Itt is hangsúlyozza, hogy az a célja, hogy enyhítsen a régi szigorúságon, pontos rendre hozza a tiltott könyvek névsorát, a hibákat javítsa stb. «*Quod vero ad Indicem spectat, eum diligentissime recognosci, e mendis purgari, atque ita disponi, ordinarique jussimus, ut tota ejusdem ratio cum regularis seu decretis generalibus apprime congrueret . . . ita perfecere ut novus Index praeceteris iis, qui praecesserunt non solum longe emendatior appereat sed et expeditioris usus, omissis libris non ita paucis, quorum pro-*

scriptio, olim necessaria vel opportuna, hodie vix non inutilis evasit.»¹

Az Index második része a Praefatio, amelyet Fr. Thomas Esser, Ord. Praed. S. Indicis Congregationi a secretis, vagyis az index-kongregáció titkára írt, melyben megvilágítja, ismerteti az új Indexet. Először néhány téves felfogást cáfol meg. Megállapítva ugyanis a viszonyt az általános szabályok és az Index között, azt mondja: «*decreta generalia quam plurimos et vix non omnes noxos, infectosque libros prohibent quorum ceterum lectio ipsa naturae lege ut plurimum vetatur; Index vero illorum partem tantum, eamque minimam recenset atque notat. Decretis solum librorum genera et classes, Indice vero singuli libri expresso cujusque titulo, immo et auctoris nomine, proscribuntur.*» Vagyis az Index sokkal kevesebb művet foglal magában, mint amennyi valóban tiltva van.² Ebből azután némelyek arra a téves felfogásra jutottak, hogy csakis azoknak a könyveknek olvasása tilos, melyek az Indexben fel vannak említve. Pedig nem úgy van a dolog, mind az általános szabály tilalma, mind az Indexre tevés egyaránt kötelező tilalmat foglal magában. Hogy tehát valamely könyv megengedett legyen, két dolog szükséges, *a)* hogy ne ütközzék az általános regulákba, *b)* hogy ne legyen Indexen: «*neque adscribi in Indice vetitorum librorum, neque contineri aliqua ex iis classibus, quae per decreta generalia universim improbantur aut damnantur.*»

Ezután felsorolja, átfutja azokat a könyveket, amelyek az új Indexből kimaradtak. Először hivatkozik az általános szabályok 1. pontjára. (l. fentebb!) Azután kimaradtak kevésbé veszélyes, csekély hibákat tartalmazó könyvek, melyeknek szép nyelvezetük van és nevezetes munkáknak tartatnak. «*Ita, ut eorum errores vel alia vitia non mediocri utilitate compensari videantur.*» Melyek a B. Szűz szeplőtelen fogantatásáról túlzottan tárgyaltak, de azért

¹ „Romani Pontifices“ breve.

² Praefatio.

igazat mondtak. Szeretetlenül vitatkozó könyvek, melyeknek tartalma nem esett kifogás alá, nemkülönben azok, melyeknek felsőbb parancsra nem lett volna szabad megjelenniök, hogy vége legyen a vitatkozásoknak. Ma már ugyanis lecsendesültek a kedélyek: «Hujusmodi controversiis extinctis et silentii praecepto jam dudum obliterato, dimitti hi libelli poterant.» Azok az ájtatosságok, litániák, melyeket manapság a püspökök magán használatra szoktak már megengedni. Azok a könyvek, melyek az általános szabályok 12, 13, 16, 17 pontjaiba ütköznek, mert már úgylis el vannak tiltva. Rövidlélekzetű művek, melyekről manapság már ki se tud «quasi vento ablata sunt, ita ut jam vix, aut ne vix quidem reperiri possint.»

Kimaradtak azok a művek, melyek csak a Magister S. Palatii határozatai alapján a 17. sz.-ban el voltak tiltva, nemkülönben azok, amelyekről maga az index-kongregáció úgy határozott, hogy bizonyos idő múlva, talán már a legközelebbi alkalommal nem kell Indexre tenni, továbbá a Congr. S. Concilii dekrétumainak 1621 ápr. 20. eltiltott régi gyűjteménye.

Statisztikailag Hilgers dolgozta fel az új Indexet, szerinte 800 író, illetve mű maradt ki, megmaradt körülbelül 4000. Van 108 olyan író, kiknek általában (collective) vannak Indexre téve műveik. A 4000 műből 1500 a 17. sz., 1200 a 18. sz., 1300 pedig a 19. sz. lett eltiltva. Azelőttre — 1600 év — nem intézkedik külön az Index.

A könyvek nemét illetőleg a 16. és 17. században a protestáns iratok, 1649-től kezdve Janzen, gallikánok, Febronius, kínai és malabari szertartások művei, azok védői, nemkülönben a quietisták lettek különösen eltiltva.

A 19. században Indexre tett 1330 mű közül 500 olasz, 480 francia, belga, holland, 180 német, 120 spanyol-portugál, 40 angol s azután lengyel, dán, görög, igen csekély osztrák, magyar mű van.¹

¹ V. ö. Vermeersch i m. 12. l.

Tovább menve, szól *Esser* az «opera omnia», «donec corrigatur» stb. kifejezésekről, nemkülönben ismerteti az eltiltás módját, hogyan, miként szerepelnek a művek. Ami az eljárási módot illeti, mindig kiteszik a szerző nevét, vezeték- és keresztnévét, a mű címét, úgy, ahogy az megjelent, nemkülönben azt a munkát, amelyben megjelent, ha nem önálló mű, végül a dekrétum idejét év, hónap és nap szerint.

Ahol az index-kongregáció hozta a tiltást, ott csak *decr.* szót használ az Index, ott azonban, hol a *Szt. Officium* intézkedik, hivatkozik arra, pl. «Propositiones theologicae duae, de quibus hodie maxime disputantur, clarissimae demonstratae» *Decr.* 3. aug. 1656; *S. Offic. fer.* V. 6. sept. 1657. v. Arnaldus, Antonius filius. Vagyis más forum az index- és más a *szt. Officium* kongregáció, ha pedig mindkét kongregáció adott ki eltiltó végzést, mindkettőt pontosan megemlíti.

Ha valaki nem a maga nevét írja ki a művére, hanem más nevet vesz fel, ezt a körülményt szintén feltűnteti. «Arasieve, Candido (pseudonymus). La religione e i partiti estremi.» *Decr.* 5. dec. 1881. Ha ugyanaz a kongregáció több döntést hozott valamely szerzőre, a döntések mind fel vannak tüntetve, pl. Zola Emil. *Opera omnia.* *Decr.* 19. sept. 1894; 25. jan. 1895; 21. aug. 1862; I. sept. 1898.

Az Index ismertetése — *Praefatio* — után jön a *Pars Prior* és pedig *Constitutiones apostolicae de Examine et Prohibitione librorum*. Szó szerint van leközölve az «*Offic. ac mun.*» és XIV. Benedek «*Sollicita ac Provida*» — konstitúciója. — S azután jön az igazi *Index librorum Prohibitorum*, amelyben a nevek és művek címei abc-rendben vannak feltüntetve.

FÜGGELÉK.

17. §. VIII. Kelemen pápa Instructiója.

Mint az Index tárgyalása közben láttuk, azok között, kik az index megjavításán sokat fáradoztak, tekintélyes helyet foglal el VIII. Kelemen (1592—1605). Mondottuk, hogy 1596 ban újra kiadta a római indexet, de azzal nem elégedett meg, hanem igen fontos utmutatást, felvilágosító rendelkezést bocsátott ki, amely rendelkezéseket az Index reguláihoz csatolta. Teljes címe: «Instructio pro iis, qui libris tum prohibendis, tum expurgandis tum etiam imprimendis diligentem ac fidelem, ut par est, operam sunt daturi Clementis VIII. auctoritate Regulis Indicis adjecta.»¹

Az instrukció 3 főrésze van osztva.

I. *De prohibitione librorum* (könyvtilalom). 1. Gondoskodjanak a püspökök és inkvizitorok arról, hogy mi helyt megjelenik az új Index, hivaik az abban talált könyveket, ha tudomással bírnak róluk, hozzák náluk tudomásra. Mindenki súlyos bűn terhe alatt köteles a magánál levő s Indexen talált könyvet, annak nevét feljelenteni. Rómában a Magister Palatii-hez kell a feljelentést tenni. 2. Tiltott könyv olvasására felhatalmazást Rómában a Mag. s. Pal., másutt a püspök ad, de csak 3 évre, azután meg kell újítani. 3. Minden nemzet püspökei, inkvizitorai, egyetemei kötelesek Indexet készíteni, hogy alattvalóik tudják magukat mihez tartani. 4. Minden országból kötelesek a nunciosok, a pápai legátusok, valamint Itáliában a püspökök és inkvizitorok minden évben a Szentszékhez vagy az Index-kongregációhoz beterjeszteni a damnált vagy kijavítandó könyvek jegyzékét. A püspökök és inkvizitorok minden nemzet Indexét maguknál tartásák, hogy azok segítségével meg tudják akadályozni a tiltott könyvek elterjedését egyházmegyéjükben. 6. Valamely eltiltott könyv bármely nyelvű kiadása tiltott.

¹ Index librorum prohibitorum MDCCCXCII.

II. *Da correctione librorum.* (A könyvek kijavításáról.) 1. A püspöknek karöltve az inkvizitorral joga van a könyvek kijavításához, ha nincs inkvizitor, egyedül is megteheti. Három tudós férfiura kell bízni a kijavítást, ezek azt ekkor átveszik, megcsinálják a tervezett kijavítást és jóváhagyás végett benyújtják a püspöknek és inkvizitornak, ha ők jóváhagyják, az így kijavított könyv olvasása megengedett. 2. A korrektoroknak az egész könyvet át kell nézniök, nemcsak a hibás részeket. Kijavítandók *a)* eretnek, téves, eretnekszínezetű, botrányt okozó, jámbor füleket sértő, vakmerő, szakadár, lázítást szító és istenkáromló tételek *b)* Melyek az egyház szertartásai ellen szólnak. *c)* Profán kifejezések, szavak, melyeket az eretnekek mások megtévesztésére találtak ki. *d)* Kétséges, kétértelmű kifejezések. *e)* Szentírás szavainak elferdítései, eretnek, kárhoztatott könyvekből vett kifejezések. *f)* Minden babonaságról, jövendőmondásról szóló dolog. *g)* Fatalizmust védő iratok. *h)* Pogányságról szóló és azt dicsőítő részek. *i)* Mások, különösen egyháziak jóhírét megrontó művek. *j)* Egyházi joghatóság s annak szabadsága elleni iratok. *k)* Zsarnokságot hirdető művek. *l)* Egyházi rendet és szerzeteseket támadó könyvek. *m)* Szemérmetlen, erkölcstelen iratok. *n)* Ha akár a szöveg közt, akár az iniciálékban szemérmet sértő kép van, kitörölendő. 3. 1515 után írott kath. szerzőjű rossz könyvek kijavítandók. 4. Régebbi kath. szerzők műveit csak akkor szabad változtatni, ha akár eretnekek, akár könyvnyomdászok megváltoztatták az eredeti szöveget. 5. Ha megjelent a kijavított példány, annak alapján szabad a régi példányokat püspöki engedéllyel kijavítani.

III. *De impressione librorum.* (A könyvnyomtatásról.) 1. A szerző saját nevének (teljes név!) és hazájának feltüntetése nélkül egyetlen könyvet sem szabad kiadni. Ha ez nem ismeretes vagy megfelelő ok miatt nem akarják nyilvánosságra hozni, a bíráló és a jóváhagyó neve feltüntetendő. A kompilator — aki mások műveiből csinál újat — szerzőnek tekintetik. 2. Szerzetesek a rendfőnöktől is kötelesek jóváhagyást kérni. 3. A püspökök vagy

inkvizitorok ne engedjék meg, hogy erkölcstelen képet nyomjanak a könyvekbe. Ellenőrizhetés végett a nyomdász, nyomtatás helyének nevei és ideje úgy a könyv elején mint végén feltüntetendő — «in principio ejus atque in fine adnotatur.» 4. A kinyomtatott könyvből egy példány a püspöké vagy inkvizitoré. 5. Megválogatandók a cenzorok, ezeknek jóváhagyása a püspök és inkvizitor engedélyével együtt a mű elején feltüntetendő. 6. A könyvnyomdászok és kereskedők eskü alatt kötelesek megigérni, hogy az egyház előírása szerint fognak működni; eretnekeket nem alkalmaznak üzemükben. Ha esetleg lenne valami kiváló ügyességü eretnek munkásuk, az ha tovább is ott akar maradni, köteles a IV. Pius által előirt esküt letenni. 7. Ha a kijavított könyv újra megjelenik, az egyház kárhoztható határozatát — indexre tevését is köteles közölni, de a kijavítást is, pl. X. Y. damnált szerző műve, melyet a felettes előljárók engedélyével kijavított és kiadott (opus ab x. y. damnato auctore olim edita ac prohibita, nunc jussu superiorum expurgata et permissa.)

Ezek röviden azok az áldásos intézkedések, melyeket VIII. Kelemen hozott be. Ha röviden összehasonlítja is őket akárki a jelenlegi törvényekkel, lehetetlen, hogy sok hasonlóságot ne találna a kettő között. Bizonyosággal annak, hogy XIII. Leónak nem az volt a célja, hogy mindenkép újítson, hanem, hogy ott újítson, ahol már arra nagy szükség volt s használjon fel minden intézkedést, amely idők változásával sem lett elavult.

18. §. *A modernizmus felfogása az Indexről.*

Mielőtt befejeznők értekezésünket pár szóval meg kell még emlékeznünk X. Pius pápa 2 rendeletéről, konstitúciójáról. Mindkettő igen nagyjelentőségű és különösen hivatva van arra, hogy a hit és erkölcs tisztaságát megőrizze. Csodálatos, hogy egy év leforgásán belül két ily hatalmas művet bocsájtott ki a pápa, ami bizonyára an-

nak a nagy buzgóságnak eredménye, amellyel a Krisztus egyházát vezette. E két fontos dekrétum a „*Lamentabili*“ (1907. júl. 3.) és a „*Pascendi*“ konstitúció (1907. szept. 8.)

Nem lehet célunk hosszabban foglalkozni velük, hanem pusztán arra szorítkozunk, ami körünkbe vág.

A *Lamentabili*-ben egy elvetett pont érdekel bennünket, amely így szól: «Minden vétektől mentek, akik az Index-kongregáció vagy más római kongregációk által hozott ítéleteket egyszerűen semmibe sem veszik».

Kik hivei ennek az elvetett pontnak? Nem mások, mint akik a mai korban nem tudnak és nem akarnak semmiféle tekintély előtt meghajolni, akik azt hiszik, hogy más a tudomány az egyház kezében és más a világiak között. Ezek a dogmákat egyszerű fejlődés eredményének tartják, hol természetfeletti okok nem működnek közre. S ennek a fejlődésnek folytonos hangoztatásával a haladás, szabadság féktelen magyarázatával eltelve mit sem adnak arra, amit az egyház a körébe tartozó hit és erkölcs dolgokban elrendel. Teljesen félreismerik ezek az egyházat, annak törvényhozói hatalmát s igen természetes, hogy ott ahol az egyház fenyítő eszközökkel is igyekszik érvényt szerezni elveinek, az egyház rendelkezései alól kivonják magukat. Nem akarnak ezek a tudósok mást, mint az egyháznak összes rendelkezéseit semmibe venni. Ha már addig eljutottak, hogy minden büntől mentesnek mondják azokat, kik a pápa nevében és tekintélyével működő kongregációk ítéleteit semmibe veszik, azok bizonyára nem látják, nem tartják az egyházat isteni műnek; nem látják az egyházi törvényhozói és büntető hatalomban a Krisztustól adott hatalmat, tehát a legnagyobb és legveszedelmesebb következtetésekre jutnak. Hogy az ilyen felfogás ellen szigoruan lépett fel az egyház, igen természetes.

A «*Pascendi*» konstitúcióból mindössze az érdekel bennünket, hogy a pápa az egész keresztény világon elrendelte, hogy a püspökök egyházmegyéjükben bizottságot alkossanak, amely bizottságnak az a feladata, hogy minden egyes hit vagy erkölcsellenes mozgalmat, eszmét meg

figyeljen és különösen vigyázzon, hogy ezek a veszedelmes tanok el ne terjedjenek a sajtó útján. E bizottság neve a «Vigilantia» bizottság, amely valóban már minden egyházmegyében szervezve van.

* * *

Az egyház mint mindig, ma is a hit és erkölcs őre. Erről a nemes, de terhes feladatáról sohasem feledkezett meg. Ha szép szóval nem tudott eredményt elérni a krisztusi tanok megvédésében, természetes, hogy fegyelmi eszközökhöz is fordult. De a józan haladásnak sohasem volt ellensége, csak arra vigyázott, hogy az a haladás ne a krisztusi tanok tagadásában vagy egyenes támadásában merüljön ki, mert az nem haladás, nem az igazság keresése, fejlesztése. Az igazság a Krisztus — Ego sum veritas — és aki nincs mellette, az ellene van.

M. I. N. D.

Forrásművek.

1. Joseph Hilgers : Die Bücherverbote in Papstbriefen Freiburg in Breggau. 1907.
2. Dr. Joseph Hollweck : Das kirchliche Bücherverbot Mainz 1897.
3. Arthur Vermeersch : De prohibitione et censura librorum Romae. 1906.
4. Canones et Decreta sacrosancti oecomenici Concilii Tridentini et Canonos Concilii Vaticani. Edit. stereotypa Ratisbonae. M. DCCCLXXXVIII.
5. Index librorum prohibitorum juxta Exemplar Romanum Mechliniae. H. Dessain. M. D. CCC. XCII.
6. Index librorum prohibitorum Leonis XIII, Sum. Pont. Auctoritate recognitus. Ss. D. N. Pii P. X. jussu tertio editus. Romae. Typis polyglott. Vatic. M. C. M. XI.
7. Dr. Schermann Egyed : Az egyházi könyvtárolom és könyvbírálat magyarázata. Budapest, Szt. Istv. T. 1908.
8. Kirchenlexikon oder Encyclopädie der Katholischen Theologie und ihrer Hülfwissenschaften. Joseph Card. Hergenröther Dr. Franz Kaulen, Freiburg im Breggau 1882.
9. Theologia Moralis S. Alphonsi M. de Ligurio. — Augustae Taurinorum M. DCCCXCI.
10. Antonii Ballerini S. J. Opus Theologicum Morale in Busenbaum Medullam. Absolvit et edidit Dominicus Palmieri Prati 1892.
11. H. Noldin S. J. : Summa Theol. Moral. Oeniponte 1910.
12. A. Lehmkuhl S. J. : Comp. Theol. Mor. Friburgi Brisg. M. C. M. VII.
12. E. Müller : Theol. Moralis, editio VII-a. Vindobonae 1902.

14. Dr. S. Aichner: *Comp. Juris Eccl. Brixinae* 1911.
15. Dr. H. Brück: *Lehrbuch der Kirchengeschichte Münster* 1906
16. Dr. Fr. Zeibert *Comp. Hist. Eccl. Brunae* 1903.
- 17 *Romanus Pontifex tamquam Primas Ecclesiae et Princeps Civilis. Auctore A. Dr. Roskovány. Nitriae et Comaromii.* 1867.
18. Dr. S. Székely: *Hermeneutica biblica generalis. Friburgi Brisgoviae M. C. M. II.*
19. H. Hurter *S. J. Theol. Dogmat. Comp. Oeniponte* 1909.
20. *Index Romanus Verzeichnis sämtlicher auf dem römischen Index stehenden deutschen Bücher ... von Dr. Albert Sleumer Osnabrück.* 1911.
21. Dr. Dudek: *A modernizmus és a katholicizmus. Budapest* 1908.
22. *A Nagyváradi l. sz. egyházmegye 1904, 1907, 1908, 1909, 1913. évi körlevelei.*

Tartalom.

	Oldal
Előszó	1
I. Rész. Az egyházi könyvtilalomról és cenzuráról általában:	
1. §. Az egyházi könyvtilalom és könyvcenzura mibenléte, jogosultsága, célja, haszna	7
2. §. Az egyházi könyvtilalom és könyvcenzura története	16
3. §. A tiltott könyvek jegyzéke	32
4. §. A trienti Index	39
5. §. Az Index-Congregatio	47
6. §. A könyvtilalomra vonatkozó ma érvényes jogforrások	55
7. §. A könyvtilalom különféle módjairól	56
8. §. Az Officiorum ac munerum bulláról általában	61
9. §. A régebbi törvények megszüntetése	62
10. §. Az új törvény hatása a régebbi könyvekre	70
11. §. A törvény erkölcsi kötelező ereje	71
12. §. Az egyházi könyvtilalomra vonatkozó részletkérdések	74
1. Mit értünk könyv alatt?	74
2. Mit jelent e szó: prohibere?	79
3. Hogyan érinti a tilalom a könyvet?	89
4. Milyen közegek által tiltja el az egyház a rossz könyveket?	94
5. A tiltott könyvek olvasására és megtartására adott felhatalmazás	98
II. Rész. 13. §. Az „Officiorum ac munerum“ bulla részletes ismertetése és magyarázata	110

I. CIM.

A könyvek tilalmáról.

I. fejr. A hithagyók, eretnekek, szakadárok és más írók tiltott könyveiről	110
II. fejr. A Szentírás eredeti szövegének és holt nyelvre való fordításainak kiadásairól	118
III. fejr. A Szentírásnak nemzeti nyelvre való fordításairól	120
IV. fejr. Az erkölcsetlen könyvekről	124
V. fejr. Egyes különleges tartalmú könyvekről	128

	Oldal
VI. fej. A szentképekről és búcsukról	141
VII. fej. A liturgikus és imádságos könyvekről	146
VIII. fej. A napilapokról, ujságokról és folyóiratokról	151
IX. fej. A tiltott könyvek olvasásának és megtartásának engedélyéről	154
X. fej. A rossz könyvek feljelentéséről	157

II. CIM.

A könyvek bírálatáról.

I. fej. A könyvek bírálatával megbízott prelátusokról	162
II. fej. A cenzorok tisztéről a könyvek előzetes vizsgálatánál	171
III. fej. Azon könyvekről, melyek előzetes vizsgálat alá vetendők	175
IV. fej. A könyvnyomtatókról és kiadókról	179
V. fej. A büntetésekről, melyek az általános szabályok megszegőire ki vannak szabva	184
14. §. Az „Offic. ac muner“ bulla jogszabályainak áttekinthető össze- foglalása	189
15. §. A trienti 10 index-regula után közzétett újabb index-szabályok	193
16. §. A legújabb Index.	195

FÜGGELÉK.

17. §. VIII. Kelemen pápa Instructiója	199
18. §. A modernizmus felfogása az Indexről	201
Forrásművek	204

Kiigazítandók :

110. l. odaértendő II. Rész.

118. l. III. Fejezet helyett II. Fejezet.

Sajtóhibák.

Lap		Sor	Hibásan	Olvasandó
15		lent	andeant	audeant
18	felülről	18	ab	et
20	"	5	ant	aut
23	"	25	epescopum	episcopum
27	alulról	8	anctoris	auctoris
28	felülről	21	tuam	suam
29	"	6	e	eo
31	"	15	illorem	illorum
31	lent	6	ahoz	ahhoz
37	felülről	2	elhagyandó az <i>in</i>	
38	"	17	istentisztelés	istentisztelet
46	alulról	3	Congr. Judicis	Congr. Indicis
48	"	18	s	is
61	felülről	2	jun	jan
68	"	5	infirmitas	infirmetas
72	"	12	ob	ab
94	"	2	nagyobb	nagyon
99	alul	elhagyandó: <i>egyenesen</i>		
102	felülről	6	praecique	praecipue
138	lent	7	sepultuca	sepulturac
139	felülről	3	constilit	consistit
139	lent	9	in vicem	invicem
139	"	10	aeque	atque
141	felülről	8	malo	modo
145	"	3	3 10	3 – 10
156		2	megtarthatja	olvashatja
171	lent	11	Istenes	istenes
175	lent	18	műveiről odaértendő <i>is</i> .	

